

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ จัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย
ครั้งที่ 2

รองศาสตราจารย์ ดร. สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

ด่วนที่สุด

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ คณะมนุษยศาสตร์ (หน่วยการเจ้าหน้าที่ โทร. 3210, 3227)

ที่ ศธ 0515(07)/ 3056

วันที่ ๗ กรกฎาคม 2548

เรื่อง ขออนุมัติจัดโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ขออนุมัติเบิกค่าใช้จ่าย

กองการเจ้าหน้าที่
รับที่ 7845
วันที่ 6 ก.ค. 2548
เวลา 15.15 น.

เรียน อธิการบดี

ด้วย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีความประสงค์ขออนุมัติจัดโครงการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ 2 ในระหว่างวันที่ 10 - 11 สิงหาคม 2548 ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดเวทีเสนอผลงานวิจัย/วิชาการทางมนุษยศาสตร์ของไทย และเพื่อพัฒนาแนวการศึกษา วิจัย วิเคราะห์ที่เน้นสหสาขาวิชาและบูรณาการตามรายละเอียดโครงการที่แนบมาพร้อมนี้ ทั้งนี้ภาควิชาภาษาไทยจะเป็นผู้รับผิดชอบ และดำเนินการในส่วนของงบประมาณ และการเบิกจ่ายของโครงการ

ในการนี้ คณะมนุษยศาสตร์ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าการจัดโครงการฯ ดังกล่าว จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เสนอผลงาน นักศึกษา และผู้สนใจ จึงประสงค์ขออนุมัติดำเนินการดังนี้

1. ขออนุมัติให้ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ จัดการโครงการฯ ดังกล่าว
2. ขออนุมัติเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายจากงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
3. ขออนุมัตินำค่าลงทะเบียนจากผู้เข้าร่วมประชุม มาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน
4. ให้ข้าราชการจากส่วนราชการต่างๆ ที่ได้รับอนุมัติจากผู้บังคับบัญชา เข้าร่วมสัมมนาได้ โดยมีสิทธิเบิกค่าลงทะเบียน และค่าใช้จ่ายต่างๆ ตามระเบียบของทางราชการ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและโปรดพิจารณาอนุมัติด้วยจักเป็นพระคุณยิ่ง

อธิการบดี

กองการเจ้าหน้าที่พิจารณาแล้ว

เห็นว่าถูกต้องตามระเบียบฯ เห็นสมควร

อนุมัติตามที่เสนอได้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

อธิการบดี อธิการบดี

11 กค 48/นาย

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประภา สุขเกษม)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

อนุมัติ

11 ก.ค. 2548

(รองศาสตราจารย์นายแพทย์อานาจ อบุญสุข)
รองอธิการบดีฝ่ายบริหารพัฒนาระบบบริหารและกิจการ
สัมพันธ์ภายนอกและกิจการนิเทศศาสตร์และวิทยาเขตเชียงใหม่

โครงการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒
ภายใต้ ชุดโครงการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย
เสนอต่อ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (กลุ่มงานมนุษยศาสตร์)

ชื่อโครงการ โครงการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒
The 2nd Humanities Research Forum in Thailand

คำสำคัญ วิจัยมนุษยศาสตร์ไทย
Keywords Humanities Research Forum

หัวหน้าโครงการ รองศาสตราจารย์ ดร. สมพงษ์ วิทยาคัดดีพันธ์ุ
Associate Professor Sompong Witayasakpan, Ph.D.
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๙๔ ๓๒๔๔-๕
โทรสาร ๐ ๕๓๙๔ ๓๒๔๔
E-mail sompong@chiangmai.ac.th

๑. หลักการและเหตุผล

สังคมไทยในรอบ ๔ – ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา ได้เผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ศีลธรรม และจิตวิญญาณ ซึ่งดำเนินไปท่ามกลางอำนาจการกำหนดทิศทางประเทศของพลังทางเศรษฐกิจ การเมืองในระดับชาติ ภูมิภาค และระดับโลก การนำเข้าความรู้ การกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศ การเลือกนำเข้าเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ยังขาดการสื่อสาร สนทนาอย่างจริงจังกับรากฐานทางภูมิธรรมของสังคมในวงกว้าง ได้นำมาซึ่งความเดือดร้อนทุกข์ยาก ความรุนแรงทางกายภาพและวัฒนธรรม การขาดจินตนาการทางเลือก ความไม่สมดุลในมิติต่างๆ ของชีวิต สภาพการณ์ปัญหาเหล่านี้มิใช่จะแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้น หรือโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หากแต่ต้องพัฒนาแนวทางชี้ทางวิชาการ การวิเคราะห์วิจารณ์ และการสร้างสำนึกในปัญหาร่วมกันของประชาคมชาวไทยทั่วไป

โครงการ “จัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒” หวังจะเป็นเวทีแห่งหนึ่งที่เปิดพื้นที่ให้มีการสื่อสารสนทนาอย่างจริงจังระหว่างงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์กับปัญหาสังคมร่วมสมัย ด้วยความเชื่อว่าวิธีวิทยาทางมนุษยศาสตร์ ความเชื่อมโยงระหว่าง

มนุษยศาสตร์กับศาสตร์สาขาอื่นๆ จะช่วยเสนอมุมมอง แนวการวิเคราะห์ ที่เป็นประโยชน์แก่การพัฒนาและเชื่อมโยงภูมิธรรมดังกล่าวกับปัญหาสังคม ให้มีกระบวนการที่เข้มแข็งยิ่งขึ้นต่อไป

มนุษยศาสตร์ในฐานะวิทยาการที่เก่าแก่ ซึ่งได้พัฒนาตนเองและปรับเปลี่ยนวิธีวิทยาอันหลากหลายซับซ้อน สามารถตั้งคำถามอันทรงพลัง สามารถท้าทายวิธีมองที่คับแคบลดทอนชีวิต ให้เหลือมิติกายภาพภาพ-บริโภค สามารถวิเคราะห์ปัญหาจากประสบการณ์มนุษย์ในฐานะมนุษย์ สามารถชี้ให้เห็นรากเหง้าของปัญหาของชีวิตและสังคมได้เป็นอย่างดี การมองปัญหาและประสบการณ์ชีวิตร่วมสมัยด้วยมุมมองทางมนุษยศาสตร์และมนุษยศาสตร์สหสาขาวิชา น่าจะเป็นกระบวนการที่สำคัญและจำเป็นต่อการเสริมสร้างพัฒนาคุณค่าและคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคมไทยได้ต่อไป

อนึ่ง ในการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๖ - ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๗ ที่ผ่านมา มีจุดเน้นอยู่ที่การวิเคราะห์เรื่องกระบวนการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์ การชี้ให้เห็นพลังเชิงจินตนาการ การแสวงหาลัทธิอุดมคติของมนุษย์ อีกทั้งเป็นการเปิดเวทีให้แก่ผลงานทางมนุษยศาสตร์หลากหลายสาขาที่บุกเบิกแนววิเคราะห์ใหม่ในแง่มุมต่างๆ ในการจัดประชุมฯ ครั้งที่ ๒ นี้ ทางโครงการเห็นควรเน้นมนุษยศาสตร์ที่เชื่อมโยงคาบเกี่ยวกับศาสตร์สาขาอื่นๆ มากขึ้น เช่น การศึกษาวิเคราะห์ "สาร" จากสื่อมวลชนจากมุมมองทางมนุษยศาสตร์ การศึกษากระบวนการต่อรองความหมายระหว่างกระแสโลกกับกระแสท้องถิ่น การศึกษาพัฒนาการการก่อรูป "ความเป็นไทย" ในประวัติศาสตร์สังคมไทยร่วมสมัย การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แฝงอยู่ในการใช้ภาษาในสื่อระดับต่างๆ การแยกแยะมิติความเป็นธรรมเชิงวรรณศิลป์ในงานวรรณกรรม เป็นต้น ผลงานมนุษยศาสตร์ และมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์เหล่านี้ น่าจะมีเวทีวิชาการระดับชาติ เพื่อเสนอผลงาน พัฒนาแนววิเคราะห์ให้ชัดเจน ลึกซึ้ง และเพื่อเผยแพร่สู่วงวิชาการและสู่สาธารณชนให้กว้างขวางขึ้น และเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาแนวการมองปัญหาและหาทางออกแก่สังคมไทยที่มีมุมมองเชิงมนุษยศาสตร์มากขึ้น

๒. วัตถุประสงค์

- เพื่อเปิดเวทีเสนอผลงานวิจัย/วิชาการทางมนุษยศาสตร์ของไทย
- เพื่อพัฒนาแนวการศึกษา วิธีคิด วิธีวิทยา ที่เน้นสหสาขาวิชาและบูรณาการ
- เพื่อเชื่อมโยงมนุษยศาสตร์กับศาสตร์อื่นทั้งในเชิงองค์ความรู้และการเสริมสร้างเครือข่ายนักวิจัยจากหลายสาขาวิชา
- เพื่อสร้างความตระหนักในความสำคัญของการเข้าใจปัญหาสังคมร่วมสมัยและการแสวงหาทางออกโดยไม่ละเลยมิติทางมนุษยศาสตร์

๓. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- สามารถพัฒนาเครือข่ายนักวิจัย นักศึกษา นักวิชาการ และผู้สนใจทางมนุษยศาสตร์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
- พัฒนาเชื่อมโยงมนุษยศาสตร์กับศาสตร์สาขาอื่นๆ เช่น สังคมศาสตร์ เพื่อพัฒนาแนวการวิเคราะห์เชิงบูรณาการมากขึ้น
- สังคมตระหนัก มองเห็นศักยภาพและพลังของมนุษยศาสตร์มากยิ่งขึ้น

๔. ลักษณะกิจกรรม

- การอภิปรายเชิงวิชาการ "วิกฤตโลก วิกฤตมนุษยศาสตร์"
- ปาฐกถาและเสวนา "พหุวัฒนธรรมกับเอกภาพแห่งรัฐประชาธิปไตย"
- การเสนอบทความวิจัย รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ๕ หัวข้อหลัก

๓.๑ ภาษา สื่อ จินตนาการ อำนาจ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสื่อและการใช้ภาษาในบริบทต่างๆ ภาพลักษณ์และจินตนาการเกี่ยวกับชีวิตร่วมสมัยในสื่อมวลชน

๓.๒ ความเป็นไทย ความเป็นอื่น

การสร้าง "ความเป็นไทย" และ "ความเป็นอื่น" ในงานปัญญาชนไทยสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมมุสลิม วรรณกรรมเพื่อชีวิตในประวัติศาสตร์ไทย

๓.๓ ศิลปะและวรรณกรรมחדขึ้น ศิลปะและวรรณกรรมเยียวยา

ศิลปะและวรรณกรรมแนวต่อต้านחדขึ้น การต่อรองความหมายระหว่างกระแสโลกและกระแสท้องถิ่นในศิลปะและวรรณกรรม วรรณกรรมสื่อมวลชนสำนึกภาพยนตร์กับพลังประชาธิปไตย

๓.๔ ความเป็นธรรมเชิงวรรณศิลป์ (Poetic justice)

มิติความเป็นธรรมในงานวรรณกรรม กวีในฐานะ "ผู้พิพากษา" ชีวิตและชะตากรรมของตัวละคร จินตนาการเกี่ยวกับความเป็นธรรมของชีวิตและสังคมในงานวรรณกรรมตะวันตก – ตะวันออก

๓.๕ มนุษยศาสตร์กับปัญหาความรุนแรง

ความกลัว ความโกรธ ความโลภ กับความรุนแรงทางวัฒนธรรม การศึกษากับความรุนแรง ความรุนแรงต่อเรือนร่างผู้หญิง

- การอภิปราย "มนุษยศาสตร์ต้องห้าม"
- รายการ "สนุกกับมนุษยศาสตร์"
- การเสวนาโต๊ะกลมหัวข้อ "มนุษยศาสตร์ปลายเปิด"

๕. ผู้รับผิดชอบโครงการ รองศาสตราจารย์ ดร. สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์ และคณะ
๖. ระยะเวลาของโครงการ ๑๒ เดือน (๑ มีนาคม ๒๕๔๘ – ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙)
(การประชุมเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทยครั้งที่ ๒ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๘)
๗. สถานที่จัดประชุม โรงแรมปางสวนแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
๘. การเก็บค่าลงทะเบียน (คาดว่าจะมีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ ๒๐๐ คน)
คณาจารย์และบุคคลทั่วไป	๘๐๐ บาท
นิสิตนักศึกษา	๕๐๐ บาท
๙. แผนการดำเนินงาน
- งวด ๒ เดือนที่ ๑
กุมภาพันธ์-พฤษภาคม ๒๕๔๘	คัดเลือกบทความและเชิญวิทยากร ผู้นำการวิจารณ์ ผู้เสนอบทความ และผู้นำการเสวนา
เมษายน-กรกฎาคม ๒๕๔๘	ประชาสัมพันธ์และเชิญเข้าร่วมประชุม
กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๔๘	เตรียมการและจัดประชุม
- งวด ๒ เดือนที่ ๒
- รวบรวม คัดเลือก และทำบรรณานุกรมบทความ
(จำนวน ๘-๑๐ บทความ)

หมายเหตุ: ในกรณีที่ไม่มีบทความที่เหมาะสมเป็นจำนวนมากพอสำหรับรวบรวมเป็นเล่ม จะใช้วิธี
รวบรวมบทความทั้งหมดที่เสนอในการประชุมเป็น Proceedings เท่านั้น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ร่วมกับภาควิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ขอเชิญเข้าร่วมประชุม

โครงการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒
(The 2nd Humanities Research Forum in Thailand)

วันที่ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๘

ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่

๑. หลักการและเหตุผล

สังคมไทยในรอบ ๔ - ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา ได้เผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ศิลธรรม และจิตวิญญาณ ซึ่งดำเนินไปท่ามกลางอำนาจการกำหนดทิศทาง ประเทศของพลังทางเศรษฐกิจ การเมืองในระดับชาติ ภูมิภาค และระดับโลก การนำเข้าความรู้ การกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศ การเลือกนำเข้าเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ยังขาดการสื่อสาร สนทนอย่างจริงจังกับรากฐานทางภูมิธรรมของสังคมในวงกว้าง ได้นำมาซึ่งความเดือดร้อน ทุกข์ยาก ความรุนแรงทางกายภาพและวัฒนธรรม การขาดจินตนาการทางเลือก ความไม่สมดุล ในมิติต่างๆ ของชีวิต สภาพการณ์ปัญหาเหล่านี้มิใช่จะแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้น หรือโดยคน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หากแต่ต้องพัฒนาแนวทางขึ้นาเชิงวิชาการ การวิเคราะห์วิจารณ์ และการสร้าง สำนึกในปัญหา ร่วมกันของประชาคมชาวไทยทั่วไป

โครงการ “จัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒” โดยการ สนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หวังจะเป็นเวทีแห่งหนึ่งที่เปิดพื้นที่ให้มีการ สื่อสารสนทนอย่างจริงจังระหว่างงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์กับปัญหาสังคมร่วมสมัย ด้วยความ เชื่อว่าวิธีวิทยาทางมนุษยศาสตร์ ความเชื่อมโยงระหว่างมนุษยศาสตร์กับศาสตร์สาขาอื่นๆ จะ ช่วยเสนอมุมมอง แนวการวิเคราะห์ ที่เป็นประโยชน์แก่การพัฒนาและเชื่อมโยงภูมิธรรมดัง กล่าวกับปัญหาสังคมให้มีกระบวนการที่เข้มแข็งยิ่งขึ้นต่อไป

มนุษยศาสตร์ในฐานะวิทยาการที่เก่าแก่ ซึ่งได้พัฒนาดตนเองและปรับเปลี่ยนวิธีวิทยาอัน หลากหลายซับซ้อน สามารถตั้งคำถามอันทรงพลัง สามารถท้าทายวิธีมองที่คับแคบลดทอน ชีวิตให้เหลือมิติกายภาพ-บริโศค สามารถวิเคราะห์ปัญหาจากประสบการณ์มนุษย์ในฐานะ มนุษย์ สามารถชี้ให้เห็นรากเหง้าของปัญหาของชีวิตและสังคมได้เป็นอย่างดี การมองปัญหา

และประสบการณ์ชีวิตร่วมสมัยด้วยมุมมองทางมนุษยศาสตร์และมนุษยศาสตร์สหสาขาวิชา น่าจะเป็นกระบวนการที่สำคัญและจำเป็นต่อการเสริมสร้างพัฒนาคุณค่าและคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคมไทยได้ต่อไป

อนึ่ง ในการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๖ - ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๗ ที่ผ่านมา มีจุดเน้นอยู่ที่การวิเคราะห์เรื่องกระบวนการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์ การชี้ให้เห็นพลังเชิงจินตนาการ การแสวงหาสังคมอุดมคติของมนุษย์ อีกทั้งเป็นการเปิดเวทีให้แก่ผลงานทางมนุษยศาสตร์หลากหลายสาขาที่บุกเบิกแนววิเคราะห์ใหม่ในแง่มุมต่างๆ ในการจัดประชุมฯ ครั้งที่ ๒ นี้ ทางโครงการเห็นควรเน้นมนุษยศาสตร์ที่เชื่อมโยงคาบเกี่ยวกับศาสตร์สาขาอื่นๆ มากขึ้น เช่น การศึกษาวิเคราะห์ "สาร" จากสื่อมวลชนจากมุมมองทางมนุษยศาสตร์ การศึกษากระบวนการต่อรองความหมายระหว่างกระแสโลกกับกระแสท้องถิ่น การศึกษาพัฒนาการการก่อรูป "ความเป็นไทย" ในประวัติศาสตร์สังคมไทยร่วมสมัย การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แฝงอยู่ในการใช้ภาษาในสื่อระดับต่างๆ การแยกแยะมิติความเป็นธรรมชาติเชิงวรรณศิลป์ในงานวรรณกรรม เป็นต้น ผลงานมนุษยศาสตร์ และมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ เหล่านี้ น่าจะมีเวทีวิชาการระดับชาติ เพื่อเสนอผลงาน พัฒนาแนววิเคราะห์ให้ชัดเจน ลึกซึ้ง และเพื่อ เผยแพร่สู่วงวิชาการและสู่สาธารณชนให้กว้างขวางขึ้น และเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาแนวการมองปัญหาและหาทางออกแก่สังคมไทยที่มีมุมมองเชิงมนุษยศาสตร์มากขึ้น

๒. วัตถุประสงค์

- ๒.๑ เพื่อเปิดเวทีเสนอผลงานวิจัย/วิชาการทางมนุษยศาสตร์ของไทย
- ๒.๒ เพื่อพัฒนาแนวการศึกษา วิจัยคิด วิจัยวิทยา ที่เน้นสหสาขาวิชาและบูรณาการ
- ๒.๓ เพื่อเชื่อมโยงมนุษยศาสตร์กับศาสตร์อื่น ทั้งในเชิงองค์ความรู้และการเสริมสร้างเครือข่ายนักวิจัยจากหลายสาขาวิชา
- ๒.๔ เพื่อสร้างความตระหนักในสำคัญของการเข้าใจปัญหาสังคมร่วมสมัยและการแสวงหาทางออกโดยไม่ละเลยมิติทางมนุษยศาสตร์

๓. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๓.๑ สามารถพัฒนาเครือข่ายนักวิจัย นักศึกษา นักวิชาการ และผู้สนใจทางมนุษยศาสตร์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
- ๓.๒ พัฒนาเชื่อมโยงมนุษยศาสตร์กับศาสตร์สาขาอื่นๆ เช่น สังคมศาสตร์ เพื่อพัฒนาแนวการวิเคราะห์เชิงบูรณาการมากขึ้น
- ๓.๓ สังคมตระหนัก มองเห็นศักยภาพและพลังของมนุษยศาสตร์มากยิ่งขึ้น

๔. ผู้รับผิดชอบโครงการ รองศาสตราจารย์ ดร. สมพงษ์ วิทิตศักดิ์พันธุ์ และคณะ

จ. สถานที่และเวลาจัดประชุม

วันที่ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๘ ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๗. วิทยากร จากมหาวิทยาลัยต่างๆ ประมาณ ๕๐ คน

๘. ผู้เข้าร่วมสัมมนา

๗.๒ ผู้เสนอผลงาน ประมาณ ๒๐ คน

๗.๓ อาจารย์ นิสิตนักศึกษาและผู้สนใจ ประมาณ ๒๐๐ คน

๙. ค่าลงทะเบียน

คณาจารย์และบุคคลทั่วไป ๘๐๐ บาท

นิสิตนักศึกษา ๕๐๐ บาท

ส่งทางธนาคารชาติส่งจ่าย ปท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

หรือโอนเงินเข้าธนาคารกรุงไทย สาขากอนนสุเทพ ชื่อบัญชี PDG48H0002 สมพงศ์

วิทยศักดิ์พันธุ์ หมายเลขบัญชี 521-0-02717-1

๑๐. การจองที่พัก ที่โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว โปรดแจ้งความจำนงค์เพื่อผู้จัดการประชุมฯ จะได้ดำเนินการจองให้ ต่อไป

๘.๑ อัตราค่าห้องพัก (รวมอาหารเช้า)

อาคารห้วยแก้ววิง (Deluxe Room)

ห้องพักเดี่ยว ๘๐๐ บาท/คืน

ห้องพักคู่ ๙๐๐ บาท/คืน

ข. อาคารสุเทพวิง (Superior Room)

ห้องพักเดี่ยว ๙๐๐ บาท/คืน

ห้องพักคู่ ๑,๑๐๐ บาท/คืน

๑๑. ใบตอบรับการเข้าร่วมการสัมมนาเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทยครั้งที่ ๒

ข้าพเจ้า.....

ที่อยู่.....

โทรศัพท์.....โทรศัพท์มือถือ.....

โทรสาร..... E-mail Address

สนใจสมัครเข้าร่วมการสัมมนาครั้งนี้

☐ ขอเข้าเป็นผู้เข้าร่วมสัมมนา

ขอจองที่พักโรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว

☐ ห้องพักเดี่ยว ☐ อาคารห้วยแก้ววิง (๘๐๐/คืน) ☐ อาคารสุเทพวิง (๘๐๐/คืน)

☐ ห้องพักคู่ ☐ อาคารห้วยแก้ววิง (๘๐๐/คืน) ☐ อาคารสุเทพวิง (๑,๑๐๐/คืน)

กรุณาส่งใบตอบรับ ดังนี้

รศ. ดร. สมพงษ์ วิทยัตถ์พันธ์

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

E-mail: sompong@chiangmai.ac.th

โทรศัพท์ ๐๕๓ ๙๔ ๓๒๔๔-๕

โทรสาร ๐๕๓ ๙๔ ๓๒๔๔

โทรศัพท์มือถือ ๐๑ ๘๘๔ ๑๙๐๓

กำหนดการประชุม
โครงการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒
วันที่ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๘
ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว ห้องบ้านแสนตอ

วันอังคารที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๕๘

๑๙.๐๐-๒๑.๓๐ น. **รายการ “สนุกกับมนุษยศาสตร์” (ภาพยนตร์และการเสวนา)**
(ห้องบ้านแสนตอ)
ผู้ดำเนินรายการ รองศาสตราจารย์สมเกียรติ ตั้งนโม

วันพุธที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๘

๘.๓๐-๘.๕๕ น. **ลงทะเบียน (ห้องบ้านแสนตอ)**
๘.๕๕-๙.๐๐ น. **พิธีเปิด**

รองศาสตราจารย์ ดร.สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์ กล่าวรายงาน
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวต้อนรับ
ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กล่าวเปิดงาน

๙.๐๐-๑๒.๐๐ น. **อภิปรายเชิงวิชาการเรื่อง “วิกฤตโลก วิกฤตมนุษยศาสตร์” (ห้องบ้านแสนตอ)**

วิทยากร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล
ดร.วีระ สมบูรณ์
ดร.เดือนเด่น นิคมบริรักษ์
คุณสุกัญญา กลางณรงค์
ผู้ดำเนินรายการ รองศาสตราจารย์สมเกียรติ ตั้งนโม

๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น. **อาหารกลางวัน**

ห้อง ๑ การเสนอบทความวิจัย “ภาษา สื่อ จินตนาการ อำนาจ” (ห้องบ้านแสนตอ)

ผู้ดำเนินรายการ: รองศาสตราจารย์ ดร.ศิวรักษ์ ศิวารมย์

๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น. **สื่อ จินตนาการ ศิลปะ และกฎหมาย (ศึกษาเฉพาะกรณีร่างกายของผู้หญิง)**

รองศาสตราจารย์สมเกียรติ ตั้งนโม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาย ปรีชากุล
อาจารย์ ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์

- ๑๔.๐๐-๑๔.๓๐ น. ภาษา: พลังในการสร้างและธำรงอำนาจทางการเมือง
 อาจารย์ ดร.อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล
- ๑๔.๓๐-๑๕.๐๐ น. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไทย
 รองศาสตราจารย์ ดร.สรณี วงศ์เปียสัจจ์
 อาจารย์หทัยา จันทรมังกร
 อาจารย์ศตวรรษิต เปียงบุญทา
- ๑๕.๐๐-๑๕.๑๕ น. พักรับประทานอาหารว่าง
- ๑๕.๑๕-๑๕.๔๕ น. Positive Law and Folktales in Far-eastern Asian Law Context
 Alexander Shytov
- ๑๕.๔๕-๑๖.๑๕ น. ชักถาม อภิปรายทั่วไป

ห้อง ๒ การเสนอบทความวิจัย “ความเป็นไทย ความเป็นอื่น” (ห้องห้วยสัมปอຍ)

ผู้ดำเนินรายการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ อามรณัฐสุวรรณ

- ๑๓.๐๐-๑๓.๓๐ น. การสร้างความเป็นไทย กระแสหลัก และ “ความจริง” ที่ “ความเป็นไทย” สร้าง
 รองศาสตราจารย์สายชล สัตยานุรักษ์
- ๑๓.๓๐-๑๔.๐๐ น. การเปลี่ยนแปลงพรมแดน “ความเป็นชาติและชาติพันธุ์”
 คุณศรยุทธ เขี่ยมเชื้อยุทธ
- ๑๔.๐๐-๑๔.๓๐ น. การสร้างความเป็นไทย : “ไทยอีสาน” ต้นแบบการพัฒนาอีสาน
 คุณอุศนา นาศรีเคน
- ๑๔.๓๐-๑๕.๐๐ น. ศิลปะสั้น ชีวิตยืนยาว: กำเนิดศิลปะและศิลปิน “ไทย”
 คุณชำนาญ แสนศิริโฮม
- ๑๕.๐๐-๑๕.๑๕ น. พักรับประทานอาหารว่าง
- ๑๕.๑๕-๑๕.๔๕ น. วิทยากร :รองศาสตราจารย์ ดร. เกษียร เตชะพีระ วิจารณ์ผลงาน รอง
 ศาสตราจารย์ สายชล สัตยานุรักษ์
- ๑๕.๔๕-๑๖.๑๕ น. อภิปราย ชักถาม

ห้อง ๓ การเสนอบทความวิจัย “มนุษยศาสตร์ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ กับสังคม”

(ห้องห้วยน้ำขาว ๑)

ผู้ดำเนินรายการ: อาจารย์ ดร.อภิญา เพ็ญพัสกุล

๑๓.๐๐-๑๓.๓๐ น.

กระบวนการต่อรองและสร้างความหมายของนักเรียนชายขอบ

พระภาวนา ปิยสีโล

๑๓.๓๐-๑๔.๐๐ น.

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก: วรรณกรรมทางศาสนาที่ว่าด้วยภูมิภาค
และท้องถิ่นศึกษา

อาจารย์เอียรชยา อักษรดิษฐ์

๑๔.๐๐-๑๔.๓๐ น.

กุหลาบ สายประดิษฐ์ แลไปข้างหน้า และการปฏิวัติ ๒๔๗๕

อาจารย์สุธาสัย ยิ้มประเสริฐ

๑๔.๓๐-๑๕.๐๐ น.

“ศิลปะเพื่อชีวิต” ในช่วงทศวรรษ ๒๔๙๒-๒๕๐๑

คุณสมิทธ ถนอมศาสนะ

๑๕.๐๐-๑๕.๑๕ น.

พักรับประทานอาหารว่าง

๑๕.๑๕-๑๕.๔๕ น.

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จากวีรบุรุษจารีตสู่วีรบุรุษแบบลัทธิเสรีเพื่อ

อาจารย์บาหยัน อิมสำราญ

๑๕.๔๕-๑๖.๑๕ น.

อภิปราย ชักถาม

ห้อง ๔ การเสวนาโต๊ะกลม “มนุษยศาสตร์ปลายเปิด” (ห้องห้วยน้ำขาว ๓)

๑๓.๐๐-๑๖.๓๐ น.

“วิถีดิจิทัลและวิถีวิทยาของมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์:

อดีต ปัจจุบัน อนาคต”

ผู้ดำเนินรายการและวิทยากร ดร. ประมวล เพ็งจันทร์

อาจารย์ชัชวาล บุญบัน

รองศาสตราจารย์สุริชัย หวันแก้ว

ภาคค่ำ

๑๙.๐๐-๒๑.๓๐ น.

รายการ “สนุกกับมนุษยศาสตร์: ดุญเพื่องเรื่อง “อ่าน” (ไม่) เอาเรื่อง”

(ห้องบ้านแสนตอ)

ผู้ร่วมสนทนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุรี ดิงศมิทธิ์

วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๘

ห้อง ๑ การเสนอบทความวิจัย “มนุษยศาสตร์ รัฐ ท้องถิ่น ความรุนแรง และทางออก”

(ห้องห้วยส้มป่อย ๑)

ผู้ดำเนินรายการ: รองศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์

๙.๐๐-๙.๓๐ น.

ความรุนแรงในสถาบันการศึกษาไทย

คุณชวลิต ว่องวาริทิพย์

๙.๓๐-๑๐.๐๐ น.

บทบาทของสื่อมวลชนไทยในการรายงานข่าว ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน

คุณคมสัน รัตนสิมากุล

๑๐.๐๐-๑๐.๑๕ น.

พักรับประทานอาหารว่าง

๑๐.๑๕-๑๐.๔๕ น.

สัจนิยมมหัศจรรย์ในวรรณกรรมไทยกับวาทกรรมแห่งความเป็นอื่น

อาจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธุ์

๑๐.๔๕-๑๑.๑๕ น.

นิเวศสำนักแบบองค์กรร่วมในนวนิยายของจอห์น สโตนเบ็ค

คุณวศินรัฐ นวลศิริ

๑๑.๑๕-๑๑.๔๕ น.

วิทยาการวิจารณ์ และชักถาม อภิปราย

๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น.

อาหารกลางวัน

ห้อง ๒ การเสนอบทความวิจัย “ศิลปะและวรรณกรรมชัดขึ้น ศิลปะและวรรณกรรมเหียวยา”

(ห้องห้วยน้ำขาว)

ผู้ดำเนินรายการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรณีย์ สุขุมวาท

๙.๐๐-๙.๓๐ น.

การใช้สรีระเป็นตัวแทนของการต่อต้านผ่านภาพแทนของสรีระผู้หญิงและประเทศ ฟิลิปปินส์ในนวนิยายของเจสสิก้า แฮกเดอร์น เรื่อง ดีเอกอิทเตอร์ (Text of Resistance: Jessica Hagedorn's Representations of the Female Body and the Philippines in Dogeaters)

อาจารย์ ดร.ชลธิป วสุวัต

๙.๓๐-๑๐.๐๐ น.

Amy Tan's The Joy Luck Club: A Break from Convention, a Resistance in Writing

คุณวรรณพรรณี สุรนันทน์

๑๐.๐๐-๑๐.๑๕ น. พักรับประทานอาหารว่าง

๑๐.๑๕-๑๑.๔๕ น. Kincaid's Annie John: A Search of Independence

(แอนนี่ จอห์น เสียขมพรหมแห่งอิสราเอล)

คุณกอบปรพร มณีรัตน์

๑๑.๔๕-๑๒.๑๕ น.

The Suspension of Time in Short Stories of Gabriel Garcia Marquez

คุณเมธาวี ไหละสุต

ห้อง ๓ การเสนอบทความวิจัย “ความเป็นธรรมเชิงวรรณศิลป์” (ห้องบ้านแสนตอ)

ผู้ดำเนินรายการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์

๙.๐๐-๙.๓๐ น.

ภาพลักษณ์พ่อค้ายวบทะเลครุฑคณิลชาปีตัน

รองศาสตราจารย์ ดร.พจี ยวชิต

๙.๓๐-๑๐.๐๐ น.

น้ำหรือดี: จิตวิทยาเกี่ยวกับความเป็นธรรมในวรรณกรรมอังกฤษยุคศตวรรษที่ ๒๐

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คารินา ไชติรวี

๑๐.๐๐-๑๐.๑๕ น.

พักรับประทานอาหารว่าง

๑๐.๑๕-๑๐.๔๕ น.

มุมปากโลก “ปาก” ของใคร: ขมขื่นในวรรณกรรมสตรีร่วมสมัย

อาจารย์ ดร.ชุติมา ประกาศวุฒิสาร

๑๐.๔๕-๑๑.๑๕ น.

วรรณกรรมกับความเป็นธรรม: การศึกษาเรื่องสั้นเวียดนามยุคหลังสงคราม

อาจารย์ ดร.มนธิรา ราโท

๑๑.๑๕-๑๒.๐๐ น.

วิทยาการวิจารณ์ และอภิปรายซักถาม

๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น.

อาหารกลางวัน

๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น.

การอภิปราย “มนุษยศาสตร์ต้องห้าม” (ห้องบ้านแสนตอ)

วิทยากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธเนศ วงศ์ยานนาวา

คุณมุกหอม วงษ์เทศ

ดร.เกษม เพ็ญภินันท์

ผู้ดำเนินรายการ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา สถาอานันท์

๑๕.๐๐-๑๖.๓๐ น. ปาฐกถาและเสวนา “พหุวัฒนธรรมกับเอกภาพแห่งรัฐประชาธิปไตย”
(ห้องบ้านแสนตอ)

วิทยากร รองศาสตราจารย์ ดร.มารค ตามไท
ผู้ดำเนินรายการและวิทยากร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล

๑๖.๓๐-๑๖.๔๕ น. ผู้อำนวยการสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัยกล่าวปิดงาน

สารบัญ ชุดที่ ๑

หนังสืออนุมัติจัดโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ "เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒"
โครงการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ "เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒"
กำหนดการประชุมวิชาการ "เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒"

ชุดที่ ๑

จำนวนหน้า

มนุษยศาสตร์ต้องห้าม

๑. ความรู้ต้อง (ไม่) ห้าม : จักรณานิยม ๑๙
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธเนศ วงศ์ยานนาวา
๒. มนุษย์ต้อง(ถูก)ห้าม ๘
คุณมุกหอม วงษ์เทศ

ภาษา สื่อ จินตนาการ อำนาจ

๑. สื่อ จินตนาการ ศิลปะ และกฎหมาย (ศึกษาเฉพาะกรณีร่างกายของผู้หญิง) ๑๒
รองศาสตราจารย์สมเกียรติ ตั้งมโน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาย ปรีชากุล
อาจารย์ ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์
๒. ภาษา: พลังในการสร้างและอำนาจทางการเมือง (ยังไม่เสร็จ)
อาจารย์ ดร. อนันต์เหล่าเลิศวรกุล
๓. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไทย ๑๙
รองศาสตราจารย์ ดร. สรณี วงศ์เบญจิจจ์
อาจารย์หทัยา จันทรมังกร
อาจารย์ศตวรรษ เปียงบุญทา
๔. Positive Law and Folktales in Far-eastern Asian Law Context ๑๒
Alexander Shytov

ความเป็นไทย ความเป็นอื่น

๑. การสร้างความเป็นไทย กระแสหลัก และ “ความจริง” ที่ “ความเป็นไทย” สร้าง
รองศาสตราจารย์สายชล สัตยานุรักษ์ ๓๙
- บทวิจารณ์ การสร้างความเป็นไทย กระแสหลัก และ “ความจริง” ที่ “ความเป็นไทย” สร้าง
รองศาสตราจารย์ ดร. เกษียร เตชะพีระ ๑๙
๒. การเปลี่ยนแปลงพรมแดน “ความเป็นชาติและชาติพันธุ์”
คุณศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ ๓๐
๓. การสร้างความเป็น : “ไทยอีสาน” ต้นแบบการพัฒนาอีสาน”
คุณอุศนา นาศรีเคน ๒๔
๔. ศิลปะล้น ชีวิตยืนยาว: กำเนิดศิลปะและศิลปิน “ไทย”
คุณชานาญ แสงศิริโฮม ๑๗

มนุษยศาสตร์ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ กับสังคม

๑. กระบวนการต่อรองและสร้างความหมายของนักเรียนชายขอบ
พระภุชงค์ ปิยสีโล ๘
๒. ตำนานพระเจ้าเลียบโลก: วรรณกรรมทางศาสนาที่ว่าด้วยภูมิภาคและท้องถิ่นศึกษา
อาจารย์เจียรชาย อักษรดิษฐ์ ๑๖
๓. กุหลาบ สายประดิษฐ์ กับอุดมการณ์ปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕
อาจารย์สุธาสัย ยิ้มประเสริฐ ๒๒
๔. แนวคิด “ศิลปะเพื่อชีวิต” ในทศวรรษ ๒๔๙๐ กับ การวิจารณ์วรรณกรรม
คุณสมิทธ ณอมศาสนะ ๒๗
๕. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จากวีรบุรุษราชสำนักสู่วีรบุรุษแบบราชาชาตินิยม
อาจารย์บาหยัน อิมสำราญ ๒๖

ชุดที่ ๒

มนุษยศาสตร์ รัฐ ท้องถิ่น ความรุนแรง และทางออก

๑. ความรุนแรงในสถาบันการศึกษาไทย ๑๗
คุณชวลิต ว่องวาริทิพย์
๒. สัจนิยมมหัศจรรย์ในวรรณกรรมไทยกับวาทกรรมแห่งความเป็นอื่น ๑๘
อาจารย์ ดร. สุรเดช โชติอุดมพันธุ์
๓. นิเวศสำนักแบบองค์รวมในนวนิยาย To God Unknown ของจอห์น สไตน์เบ็ค ๒๐
คุณวศินรัฐ นวลศิริ
๔. บทบาทของสื่อมวลชนไทยในการรายงานข่าวความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน ๒๐
คุณคมสัน รัตนสิมากุล

ศิลปะและวรรณกรรมחדขึ้น ศิลปะและวรรณกรรมเยียวยา

๑. การใช้สรีระเป็นตัวบทของการต่อต้านผ่านภาพแทนของสรีระผู้หญิงและประเทศ ๒๓
ฟิลิปปินส์ในนวนิยายของเจสสิกา แยกดอร์น เรื่อง ด็อกอิทเตอร์
อาจารย์ ดร. ชลาธิป วสุวัต
๒. Amy Tan's The Joy Luck Club: A Break from Convention, a Resistance ๑๑
in Writing
คุณวรรณพรรรค์ สุรนันทน์
๓. แอนนี่ จอห์น เลียงเพรียกแห่งอิสรภาพ (Kincaid's Annie John: A search of ๓๘
Independence)
คุณกอบปรพร มณีรัตน์
๔. การหยุดนิ่งของเวลาในเรื่องสั้นของเกเบรียล การ์เซีย มาเกซ ๒๓
คุณเมธาวี ไหละสุด

๓. มุมปากโลก "ปาก" ของใคร: ขมขื่นในวรรณกรรมสตรีร่วมสมัย ๒๖
 อาจารย์ ดร. ชุติมา ประกาศวุฒิสาร
๕. วรรณกรรมกับความเป็นธรรม: การศึกษาเรื่องสั้นเวียดนามยุคหลังสงคราม ๑๕
 อาจารย์ ดร. มนริรา ราโท

ภาคผนวก

แบบสรุปและประเมินผลการประชุมวิชาการ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒

- หัวข้อ "วิกฤตโลก วิกฤตมนุษยศาสตร์" ๓
- หัวข้อ "มนุษยศาสตร์ รัฐ ท้องถิ่นและความรุนแรง" ๒
- หัวข้อ "อ่าน (ไม่)เอาเรื่อง และ พหุวัฒนธรรมกับเอกภาพแห่งรัฐ
 ประชาธิปไตย" ๒
- หัวข้อ "ความเป็นธรรมเชิงวรรณศิลป์" ๒
- หัวข้อ "มนุษยศาสตร์ต้องห้าม" ๓
- หัวข้อ "ศิลปะและวรรณกรรมชัดขึ้น ศิลปะและวรรณกรรมเย้ยหยัน"
 "วิพากษ์และวิวิธวิทยาของมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และ
 วิทยาศาสตร์ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต
 "ภาษา สื่อ จินตนาการ อำนาจ "
 "ความเป็นไทย ความเป็นอื่น"
- สรุปภาพรวมการประชุมฯ ๕

รายชื่อผู้เข้าร่วมการประชุมวิชาการ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒ ๙

ความรู้ต้อง(ไม่) ห้าม: จักรณานิยม

ธเนศ วงศ์ยานนาวา

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ ไทย ครั้งที่๒
สนับสนุนโดย สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
วันที่ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๘
ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว เชียงใหม่

ความรู้ต้อง (ไม่) ห้าม: จักรญาณนิยม¹

ธเนศ วงศ์ยานนาวา
คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในคริสต์ศาสนาหลังจากมนุษย์คนแรกของโลกอย่างอดัมตกสวรรค์ เพราะไม่เชื่อฟังพระเจ้า เป็นเจ้าแอปเปิ้ลกินผลไม้ต้องห้าม (forbidden fruit) เข้าไปจึงทำให้ความสมบูรณ์ของอดัม (หรือมนุษย์) เหือดหายไป Martin Luther ได้ให้การไว้ดังรากับเขาเป็นคนร่วมยุคสมัยกับอดัมและอีฟ ว่า ก่อนที่จะตกสวรรค์อดัมสามารถที่จะมองเห็นวัตถุได้ในระยะไกลเป็นร้อยๆ ไมล์ แต่พอตกสวรรค์แล้วอดัมมองเห็นได้ในระยะไม่ถึงครึ่งไมล์ ความคิดแบบนี้เป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวาง เพราะฉะนั้นด้วยความสามารถแบบมหัศจรรย์นี้ก็ทำให้ออดัมสามารถจะเห็นถึงบรรดา "ปฐมเหตุ"ทั้งหลาย¹ อดัมจึงไม่ต้องการศาสดาองค์ใดมาช่วยชี้ทางสว่างให้ เพราะไม่มี "ความมืด" ใดๆ ที่จะปกคลุมไม่ให้ออดัมเห็นได้

นี่เป็นความสามารถพิเศษของอดัมก่อนจะตกสวรรค์ ครั้นเมื่ออดัมตกสวรรค์ก็ทำให้ความสามารถมหัศจรรย์ต่างๆ เหล่านี้หมดไป ไม่เพียงแต่เท่านั้นอะไรพิเศษๆ ที่มนุษย์อยากจะมีก็หมดไป ด้วยการตกสวรรค์ของอดัมก็ทำให้ลูกหลานของอดัมไม่สามารถที่จะดำรงตนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสรรพสิ่งในโลกของพระเจ้าได้ มนุษย์ก็มีลักษณะที่แตกออกเป็นเสี่ยงๆ เป็นส่วยย่อยๆ มากกว่าที่จะผนึกรวมกัน นอกจากนั้นมนุษย์ยังไม่สามารถที่จะเข้าถึงความจริงแท้ได้อีกด้วย เพราะไม่ได้รวมกับพระเจ้าแบบเดิมอีกต่อไป ด้วยข้อจำกัดที่เป็นเงื่อนไขดังกล่าวจึงทำให้การแสวงหาศาสตร์ที่สมบูรณ์เป็นสิ่งที่ปราชญ์จำนวนมากใคร่อยากที่จะมี

ลักษณะที่อ่อนด้อยของมนุษย์ที่มีบาปติดตัวมาตั้งแต่เริ่มการมีมนุษย์แสดงให้เห็นว่าความเข้าใจที่ผิดพลาดหรือสิ่งบกพร่องทั้งหลายล้วนแล้วแต่เป็นฝีมือมนุษย์เอง มนุษย์จึงเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความผิดอยู่ตลอดเวลา ความคิดแบบนี้ได้มีความหมายแก่พระคัมภีร์ไบเบิลเท่านั้น เพราะแนวความคิดมนุษยนิยมสมัยยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance Humanism) ไล่ไปจนถึงยุคปฏิรูปศาสนา (Reformation) ต่างก็เชื่อว่าเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ของ

¹ เอกสารประกอบคำบรรยาย "โครงการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ ครั้งที่ 2 โรงแรมโลตัส ปางสวนแก้ว เชียงใหม่ วันที่ 9-11 สิงหาคม พ.ศ. 2548

¹ Peter Harrison, "Original Sin and the Problem of Knowledge in Early Modern Europe", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 63, No. 2 (April, 2002), p. 242

มนุษยชาติ ความคิดแบบนี้จึงไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในความคิดทางศาสนา แต่ยังเป็นที่ยอมรับกันกว้างขวางในงานเขียนแนวจริยธรรมและแนวทางเชิงจิตวิทยา

ถ้าคิดตามกรอบคริสตศาสนาแล้ว จุดเริ่มต้นมนุษย์กับพระเจ้าจึงมีแต่ข้อห้าม แต่ถึงจะมีข้อห้ามก็ไม่มีใครฟังอำนาจสูงสุดของพระผู้เป็นเจ้า มนุษย์คนแรกก็ไม่ได้เชื่อฟังข้อห้าม ความเป็นมนุษย์จึงแสดงสถานะของความเป็นกบฏ มนุษย์ไม่ได้ว่านอนสอนง่าย สถานะของการเป็นมนุษย์จึงมีแต่การละเมิด แต่การละเมิดกลับทำให้มนุษย์ขาดความสมบูรณ์ ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งความสมบูรณ์จะมีได้ก็ต่อเมื่อไม่มีการละเมิดข้อห้าม ข้อห้ามจึงทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงต้องรู้จักข้อจำกัดหรือข้อห้าม การไม่มีข้อห้ามต่างหากที่กลับทำให้มนุษย์ไม่สมบูรณ์

สำหรับในสถานะสมัยใหม่การมีข้อห้ามแสดงให้เห็นถึงการจำกัดเสรีภาพ การกระทำดังกล่าวจะเป็นการไม่เหมาะสม นอกจากนั้นภายใต้การแสวงหาความรู้ที่ไม่มีข้อจำกัดอย่างวิทยาศาสตร์กลับทำให้การมีข้อห้ามเป็นการขัดขวางความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ สิ่งต้องห้ามจึงเป็นถ่วงความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ แต่เส้นทางของเสรีภาพในการแสวงหาความรู้หรือใคร่อยากรู้ย่อมสร้างปัญหา หนทางอย่างหนึ่งที่จะทำให้การมีข้อจำกัดของการแสวงหาความรู้เป็นไปได้อีกคือ เส้นทางของการรู้จักพอหรือรู้จักข้อจำกัดมากกว่าที่จะเจริญเติบโตแบบไม่มีข้อจำกัด การรู้จักพอเพียงเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในการควบคุมมนุษย์ในสถานะสมัยใหม่ให้กลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของสังคม

“จักรญาณ” ที่หมุนไป

การแสวงหาความรู้ของมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์เป็นสิ่งที่ถูกจำกัดด้วยกรอบความคิดของคริสตศาสนาและกรีกโบราณ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์มีความรู้ไม่ได้ เพียงแต่ว่าความรู้ต่างๆ เหล่านี้ดำรงอยู่ในกรอบความคิดของคริสตศาสนาเป็นอย่างน้อย ศาสนาจะเป็นตัวกำหนดว่าอะไรเป็นสิ่งที่รู้ได้หรือรู้ไม่ได้ คริสตศาสนาโดยพระเจ้าและในนามของพระเจ้าเท่านั้นที่จะเปิดเผยให้ทราบ และก็ไม่มีอะไรอื่นนอกเหนือไปจากนี้

ปราชญ์อย่าง Tertullian แสดงความยิ่งใหญ่ขององค์พระศาสดาด้วยความคิดที่ว่า “หลังจากพระเยซูแล้ว เราไม่มีความต้องการความรู้ใคร่อยากรู้”² ดังนั้นเมื่อองค์พระศาสดาแล้วก็ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องแสวงหาความรู้อีกต่อไป ทุกสิ่งทุกอย่างคริสตศาสนาได้ให้คำตอบไว้หมดแล้ว ดังนั้นพระเยซูหรือพระเจ้าได้ให้คำตอบไว้นับเป็นพันๆ ปีมาแล้ว เมื่อองค์พระศาสดาได้

² Roger Shattuck, *Forbidden Knowledge: From Prometheus to Pornography*, (New York: Harcourt Brace & Company, 1996), p. 307

ให้คำตอบไว้หมดสิ้นแล้วไยจะต้องไปดิ้นรนชวนขวายหาจากที่อื่นๆ อีก คำอธิบายแบบนี้จึงทำให้เกิดสภาวะของ “เราหยุดแล้ว ท่านก็ยังไม่วายหยุด” การหยุดหรือการห้ามจึงนำมาซึ่งความรู้ที่สมบูรณ์

คำตอบในลักษณะที่มี “คำตอบหรือมีคำอธิบายสำเร็จรูป” เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับศาสนา ศูนย์รวมของคำตอบทุกสิ่งทุกอย่างจึงอยู่ที่ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางโลกหรือทางธรรม ศาสนาจึงเปรียบได้กับองค์รวม ศาสนาจึงเป็น “อภิมหาศูนย์รวมแห่งความรู้” ที่ไม่มีอะไรจะมาต้านทานได้ไม่ว่าสิ่งต่างๆ เหล่านั้นจะยิ่งใหญ่ขนาดไหนก็ตาม อะไรที่ยิ่งใหญ่อื่นๆ ก็จะต้องเป็นรอง สำหรับศาสนาในสภาวะสมัยใหม่ที่ต้องเผชิญหน้ากับวิทยาศาสตร์ อันเป็นกรอบคิดสำคัญที่ทำให้คำตอบแก่นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของจิตหรือการดำรงชีวิตทำให้ศาสนาต้องแสดงตัวว่าสูงส่งกว่าวิทยาศาสตร์ เพราะ “เป็นการโผล่ปรากฏของกระบวนการทัศน์ใหม่ก่อนกาลเวลา เพื่อมาเตรียมการการเปลี่ยนผ่านวิวิธนาการของมนุษย์ครั้งสำคัญ”³ เป็นต้น หรืออย่างน้อยที่สุดวิทยาศาสตร์เองก็ไม่สามารถที่จะให้คำอธิบายความหมายของชีวิตก่อนการเกิดและชีวิตหลังความตายได้

ความคิดที่ยกศาสนาเป็นสิ่งที่สูงส่งเป็นกรอบความคิดที่แสดงถึงสภาวะของการขยายตัวครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกสิ่งทุกอย่างถูกดูดรวมมาไว้ในที่เดียวกัน ด้วยพลังการดูดรวมในลักษณะรวมศูนย์แบบนี้จึงไม่ได้แสดงความคิดแบบที่หยุดอยู่กับที่ ในทางกลับกันความคิดแบบนี้มีลักษณะ “ขยายตัว ขยายอาณาเขต” ประหนึ่งราวกับ “จักร” หมุนไปสู่ดินแดนต่างๆ แล้วหมุนกลับเข้ามาสู่ศูนย์รวม การหมุนที่กำหนดขอบเขตและการครอบครองดินแดน เพียงแต่ว่าความหมายของการครอบครองในที่นี้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในระดับของพื้นดินแดน แต่ยังรวมไปถึงผากฟ้าและจักรวาลแห่งความเป็นอนันต์ (infinity) อีกด้วย

กลไกของความรู้ในทางศาสนาจึงแสดงการหมุนขยายตัวของความรู้หรือความเป็น “จักรญาณนิยม” ในฐานะที่ขยายอาณาเขตออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เช่น การขยายฐานไปแข่งขันกับวิทยาศาสตร์ด้วยการอ้างอิงศาสนากับความเป็นวิทยาศาสตร์ โดยทั้งคู่ต่างๆ วางอยู่บนรากฐานความรู้แบบที่ไม่มีเงื่อนไขของกาลเวลาและสถานที่มากกว่าที่จะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นอาณานิคมหรือจะเป็นรัฐประชาชาติ ตลอดจนการเดินทางข้ามท้องถิ่น (translocal) หรือการเชื่อมต่อของท้องถิ่นกับระดับอื่นๆ⁴ อันเป็นการแสดงลักษณะเฉพาะ ลักษณะที่มีความเป็นท้องถิ่น

³ วิเศษฐ์ วังวิญญู, *มณฑลแห่งพลัง ญาณทัศนะแห่งการเข้าถึงตัวตนที่แท้*, (กรุงเทพ: บริษัทสวนเงินมีมา จำกัด, 2548), หน้า 78

⁴ Anne Hansen, “The Image of Orphan: Cambodian Narrative Sites for Buddhist Ethical Reflection”, *Journal of Asian Studies*, Vol. 62, No. 3 (August, 2003), pp. 813-817

กลไกของ “จักรญาณนิยม” ในทางศาสนาเป็นสิ่งที่ปรากฏออกมาในรูปของสถานะที่ดูประหนึ่งว่าหยุดนิ่ง ไม่ไหวคว่ำ และรู้จักพอเพียง โดยสิ่งที่หยุดนิ่งแบบนี้กลับเป็นสิ่งที่เคลื่อนที่โดยไม่เคลื่อนที่ (unmoved mover) ศาสนาในตัวเองจึงต้องเผยแพร่หรือขยายออกไปตามที่ต่างๆ มากกว่าที่จะเก็บไว้คนเดียว เพราะการจะเป็นศาสดาได้ก็ต้องเผยแพร่ ไม่ใช่เก็บงำเอาไว้คนเดียว ความเป็นศาสดาจึงมาพร้อมกับการขยายความรู้หรือเป็น “จักรญาณ” ในแง่นี้ตรรกะของความเป็นศาสนาจึงต้องขยายตัว

ด้วยศักยภาพของการขยายตัวอันเป็นคุณลักษณะที่สำคัญทั้งในทางปัญญาที่ต้องการครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง รวมไปถึงการครอบคลุมทางกายภาพโดยผ่านการเผยแพร่ศาสนาไปยังดินแดนอื่นๆ ก็ทำให้ตัวศาสนาเองมีลักษณะของการขยายตัวไม่น้อยไปกว่าการมีความรู้แบบในทางโลกแบบที่เกิดขึ้นในปรัชญาหรือความรู้แบบอื่นๆ ในสถานะสมัยใหม่ (modernity) เช่น การขยายตัวของความรู้ในรูปแบบของสังคมความรู้ (knowledge based society) เป็นต้น ความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลกจึงอยู่ใน “วงศาแห่งจักร” ประหนึ่งปลาสองตัวที่อยู่ในน้ำบ่อเดียวกันที่ต่างฝ่ายต่างก็ต้องการขยายพื้นที่มากกว่าที่จะจำกัดตัวเองแบบพอเพียง โดยความรู้ในทางโลกกลับยืนยันความสมเหตุสมผลของการขยายตัวด้วยความใคร่อยากรู้ (curiosity) ของมนุษย์เป็นรากฐานสำคัญ ความใคร่อยากรู้จึงเป็นพลังขับเคลื่อน “จักรญาณนิยม”

ความใคร่อยากรู้ในทางโลกเป็นตัวจักรสำคัญในการที่จะทำให้ข้อจำกัดมนุษย์แบบอดัมของคริสต์ศาสนาหมดไป เป้าหมายของความใคร่อยากรู้คือการปลดแอกหรือเสรีภาพ ความคิดแบบนี้ก็จะพบได้จาก Giordano Bruno ในศตวรรษที่สิบหก⁵ เพราะความรู้แบบคริสต์ศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ไม่พอเพียง ความรู้ในกรอบของศาสนาไม่ทำให้มนุษย์ที่ขาดความสมบูรณ์มีความสมบูรณ์ขึ้น เสรีภาพและการปลดปล่อยจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการแสวงหาความรู้ เช่น ในศตวรรษที่สิบเจ็ดตอนปลาย ประเทศสเปนได้ทำให้เสรีภาพที่จะใช้และวิเคราะห์แบบปรัชญา *Libertad filosofica* (liberty to philosophize) เป็นตัวจักรสำคัญในการบดขยี้ความคิดเก่าๆ ที่เน้นแต่ข้อจำกัด⁶ เพราะความรู้ทางศาสนานั้นก็เป็นสิ่งที่พอเพียงอยู่แล้ว

เป้าหมายของการแสวงหาความรู้ถือเป็นการยกระดับมนุษย์ตราบดีก็ตามที่ความรู้นั้นมุ่งไปสู่ “องค์รวม” ของโลก⁷ และจักรวาล แต่นั่นก็เป็นเรื่องของความใคร่อยากรู้ที่จะรู้สร้างความสำเร็จจากเงื่อนไขของความไม่สมบูรณ์ ความทะเยอทะยานจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของความใคร่

⁵ Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, translated by Robert M. Wallace (Cambridge: MIT Press, 1983), p. 383

⁶ Jonathan Israel, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650-1750*, (Oxford: Oxford University Press, 2001), p. 11

⁷ Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 257

อย่ารู้ว่า ปัญหาของการที่ "อดัมไม่สามารถจะมีศาสตร์ที่สมบูรณ์ได้" ก็ทำให้นักคิด นักปรัชญาจำนวนมากต้องการจะมีวิธีการที่แก้ไขข้อจำกัดดังกล่าว การหันไปสู่วิธีการแบบคาร์ทีเซียน (Cartesian) ของ Nicolas Malebranche ก็เป็นตัวอย่างที่ดี⁸

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกรอบความคิดแบบคาร์ทีเซียนทำให้สถานะของเทววิทยาที่เคยเป็นสิ่งที่สูงส่งกลับเริ่มเสื่อมสลายลงในปลายศตวรรษที่สิบเจ็ด การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ปรัชญาในฐานะที่เคยเป็นเพียงแค่ "สาวใช้" ของเทววิทยา (theology) กลายเป็น "นายใหม่" ขึ้นมาสำหรับในกรอบของเทววิทยา (theology) สถานะของปรัชญาจึงไม่ใช่ขั้นที่สูงสุดของความรู้ ปรัชญาไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะที่เป็น "เอก" หรือเป็นทีหนึ่ง แต่กลับเป็นที่สองหรือที่สาม หรืออาจจะไม่ได้ติดอันดับอะไรเลย เพราะอย่างน้อยๆ ที่สุดในปลายศตวรรษที่สิบแปด วิชาที่อยู่ในขั้นแรกก็คือ เทววิทยา อันดับสองก็คือ กฎหมาย และอันดับสามก็คือ แพทย์⁹

นับตั้งแต่คริสเตียนเรื่องอำนาจสถานะของปรัชญาในกรอบของคริสต์ศาสนาเองก็ไม่ได้มีความยิ่งใหญ่มากมายตลอดระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าปรัชญาจะมีการอ้างอิงว่าเคยยิ่งใหญ่ในยุคโบราณ (antiquity) ก็ตาม เพราะถ้าคิดว่าพวก Sophists ไม่ใช่สำนักปรัชญาแล้วก็อาจจะกล่าวได้ว่าในยุคโบราณปรัชญาก็ไม่ใช่วิชาที่ยิ่งใหญ่ แต่ถึงกระนั้นก็ดีนั่นก็เป็นเพียงยุคโบราณ ด้วยความคิดแบบคาร์ทีเซียนก็ทำให้ปรัชญาผงาดขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ปรัชญาสามารถสถาปนาความเป็นเอกเทศ ปรัชญาจึงได้รับการปลดแอก¹⁰

ความเป็นเอกเทศของความรู้อย่างปรัชญาไม่ได้เกิดด้วยสภาวะแห่งความพอเพียง ในทำนองเดียวกับศาสนาที่ต้องการขยายตัวด้วยความไม่พอเพียง ปรัชญาเองก็ไม่ได้จำกัดตัวเองแต่ในพื้นที่ของตัวเอง ในทางตรงกันข้ามปรัชญาและเจกเช่นเดียวกันกับสาขาวิชาอื่นๆ ที่ต้องขยาย "จักรญาณ" ไปสู่พื้นที่อื่นๆ ภายใต้นามเสรีภาพเพื่อความสมบูรณ์แห่งปัญญา "ไฟแห่งปัญญาความรู้" ทั้งหลายที่ให้แสงสว่างกับมนุษย์ กลับนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างความรู้แบบต่างๆ อย่างน้อยที่สุดในยุคแรกๆ ก็คือความขัดแย้งระหว่างเทววิทยาและปรัชญา¹¹ ความใคร่อยากรู้ในฐานะเป็นพลังของ "จักรญาณนิยม" ที่ต้องขยายอาณาเขตก่อให้เกิดความขัดแย้งกันในการแย่งชิงพื้นที่ การต่อสู้แย่งชิงพื้นที่กลายเป็นส่วนสำคัญของการสถาปนาขอบเขตของวิชา

⁸ Peter Harrison, "Original Sin and the Problem of Knowledge in Early Modern Europe", p. 239

⁹ Immanuel Kant, *The Conflict of Faculties*, translated by Mary J. Gregor, (Lincoln: University of Nebraska Press, 1979, p. 33

¹⁰ Jonathan Israel, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650-1750*, pp. 10-11

¹¹ Immanuel Kant, *The Conflict of Faculties*, translated by Mary J. Gregor, (Lincoln: University of Nebraska Press, 1979)

เสรีภาพที่จะให้ปรัชญาเพื่อตั้งคำถามและคำตอบจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการขยายพื้นที่ความใคร่อยากรู้ที่ปราศจากข้อห้ามเป็นเงื่อนไขสำคัญของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ความสมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้โดยไม่มีข้อห้าม เพราะข้อห้ามไม่ทำให้เกิดความสมบูรณ์ คำบรรยายแบบนี้จึงเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับข้อเสนอทางศาสนาที่ถือว่าข้อห้ามแสดงความสมบูรณ์ของมนุษย์การแสวงหาความรู้กระทำได้โดยไม่จำเป็นที่จะต้องหวาดวิตกถึงข้อห้ามต่างๆ แบบที่เกิดขึ้นคริสต์ศาสนา การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ “จักรญาณนิยม” หรือพลังของความรู้สามารถที่จะขยายตัวไปตามที่ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เป้าหมายหลักของการแสวงหาความรู้ทางโลกจึงเป็นไปเพื่อแก้ไขสภาวะเลวร้ายเพราะไม่สมบูรณ์ของมนุษย์หรือสภาวะตกสวรรค์ของมนุษย์ สภาวะตกสวรรค์ทำให้มนุษย์ต้องร่วมเพศทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์ไม่มีความเป็นอมตะอีกต่อจึงทำให้มนุษย์ต้องร่วมเพศเพื่อสืบทอดความเป็นมนุษย์ให้ดำรงเผ่าพันธุ์ แต่การร่วมเพศเป็นสภาวะที่เชื่อมโยงกับปิศาจและ“ผลไม้ต้องห้าม” ทั้งสองส่วนกลับเป็นตัวทำลายความสามารถในการเข้าถึงความสมบูรณ์ของมนุษย์ สภาวะของมนุษย์ตกสวรรค์เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์มีความใคร่อยากรู้อยากเห็น ภายใต้กรอบของคริสต์ศาสนาความใคร่อยากรู้จึงเป็นสิ่งที่ทำลายล้าง ความอยากหรือแรงปรารถนา (desire) ไม่ว่าจะเป็นความรู้หรือเรื่องเพศที่ต่างบ่งบอกถึงความหายนะ

เส้นทางสร้างสรรค์และหายนะ

ในกรอบความคิดโบราณและศาสนาความใคร่อยากรู้เพื่อที่จะมีความรู้เป็นสิ่งที่อันตราย ความใคร่ในความรู้เป็นสิ่งต้องห้าม ความรู้ที่ให้ความกระจ่างดังราวกับแสงสว่างหรือ “ไฟ” ในฐานะสิ่งที่นำมาซึ่งอันตรายหรือสิ่งชั่วร้ายยังพบได้ในความคิดของกรีกโบราณก่อนที่คริสต์ศาสนาจะจัดให้ความใคร่อยากรู้เป็นสิ่งชั่วร้าย การขโมยไฟจากเทพเจ้าซุส (Zeus) ของโพรเมธิอุส (Prometheus) เป็นตัวอย่างที่ดี เพราะแม้ว่านี่จะเป็นไฟที่ให้ความสว่างและความอบอุ่นแก่มนุษย์ เทพเจ้าซุสก็ส่งผู้หญิงอย่างแพนดอร่า (Pandora) มาให้เพื่อเป็นการแก้แค้น ผู้หญิงคนนี้เป็นผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่างตามชื่อของเธอ แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เธอให้จึงรวมไปถึงความชั่วร้าย ความเจ็บปวดไฟที่ขโมยจากพระเจ้ามาจึงมีผลอะไรอื่นๆ ที่ไม่ยากได้ตามด้วย เช่น ไฟไหม้บ้าน เป็นต้น

นักวรรณคดีวิจารณ์อย่าง Roger Shattuck ชี้ให้เห็นว่า การนำเสนอเพียงแค่ Prometheus นำไฟมาให้มนุษย์แต่เพียงอย่างเดียวนั้นเป็นการเล่าเรื่องที่ไม่สมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นผลงานของ Plato ใน *Protagoras* ผลงานของ Aeschylus เรื่อง *Prometheus Bound* หรือจะเป็น Mary Shelley ในงาน *Prometheus Unbound* ทั้งหมดไม่ได้เล่าเรื่องที่ตามมาแบบ Hesiod ได้เล่าไว้แต่

แรก เรื่องถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน¹² การแบ่งเรื่อง “ไฟ” หรืออาจจะเรียกในฐานะที่เป็น “เครื่องหมาย” แห่งความรู้นั้นก็เข้าใจความรู้ในฐานะสิ่งที่เป็นคุณและความรู้ในฐานะโทษได้ในเวลาเดียวกัน แต่สิ่งที่ได้ยินได้ฟังกันมาเสมอก็มีแต่ “ไฟ” หรือความรู้ในฐานะที่เป็นประโยชน์ แต่ไม่มีใครเล่าถึงส่วนที่สองส่วนของความหายนะที่ตามมา ความชัดเจนของหายนะที่เกิดขึ้นจากการละเมิดต้นไม้มแห่งความรู้ของความชั่วดึกดำบรรพ์เป็นสิ่งที่ปรากฏชัดอยู่ในความคิดของคริสตศาสนา

รากฐานความรู้ของกรีกโบราณที่ถูกดึงให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมประชาธิปไตย แอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Democracy) จึงถูกเปลี่ยนแปลงไปเพื่อทำให้สถานะของความรู้กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีอันตรายหรือสิ่งชั่วร้ายตามมา กระบวนการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้ความรู้กลายเป็นสิ่งที่ไม่พิชภัย ความรู้กลายเป็นสิ่งของที่เป็นกลาง ความรู้จึงไม่เป็นภัย ทั้งๆ ที่ความรู้ทั้งหมดเป็นภัย เมื่อเป็นภัยก็ทำให้ความรู้เป็นสิ่งต้องห้ามมากกว่าที่จะเป็นสิ่งที่เปิดให้ทุกคนเข้าถึงอย่างเสรีภายใต้เงื่อนไขของสภาวะสมัยใหม่ (modernity) ความรู้จึงเป็นเรื่องต้องห้ามตั้งแต่เริ่มแรกมากกว่าที่จะมีการแยกความรู้ต้องห้ามและไม่ต้องห้าม

เมื่อความรู้เป็นเรื่อง “ต้อง” ห้ามก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะ “ต้อง” มีการละเมิด ทำไมถึงต้องมีการละเมิด? สาเหตุประการหนึ่งของการละเมิดมาจากความอยากรู้อยากเห็น (curiosity) นั้นเป็นสภาวะของความเป็นมนุษย์ที่ปรากฏอยู่แม้กระทั่งในศาสนาที่ “ต้อง” ห้ามมนุษย์ไม่ให้ใคร่อยากรู้ก็ตาม แต่ถึงกระนั้นก็ดีสำหรับในทางโลกรากฐานของความเจริญก้าวหน้าของความรู้ก็คือ ความใคร่ที่จะรู้เป็นสัญชาตญาณของมนุษย์เฉกเช่นสัญชาตญาณทางเพศของสัตว์มนุษย์ สำหรับคำว่า *Curiositas* เป็นคำที่มาจากคำว่า *Curo* นั้นหมายถึงความเป็นห่วงเป็นใย (care) แม้ว่าคำๆ นี้เป็นคำที่ไม่ปรากฏอยู่ในศัพท์ของกรีกโบราณเองก็ตาม¹³ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าความใคร่อยากรู้เป็นสิ่งที่ไม่มีในกรีกโบราณอย่างน้อยๆ ที่สุด *Symposium* ของ Plato ก็ได้กล่าวถึงความใคร่อยากรู้เอาไว้ ประวัติศาสตร์ของความใคร่อยากรู้นับตั้งแต่กรีกโบราณจนมาถึงยุคภูมิธรรมเป็นที่ยาวนานและเปลี่ยนแปลงตามที่ Hans Blumenberg ได้ชี้ให้เห็นไว้ในผลงานคลาสสิกของเขาเรื่อง *The Legitimacy of Modern Age* ทั้งนี้กระบวนการของความใคร่อยากรู้ที่นำไปสู่แสวงหาความสมบูรณ์จากความไม่สมบูรณ์นั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ตรรกะของคริสตศาสนาเอง

นักปรัชญาอย่าง Cicero เองก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ความอยากรู้อยากเห็นนั้นเป็นอันตรายอย่างไร เพราะความใคร่รู้มากๆ อาจจะกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่าบ้านเกิดเมืองนอนเสียด้วยซ้ำ¹⁴ ความรู้และบ้านเกิดเมืองนอนสิ่งใดมีความสำคัญกว่ากัน? โดยทั่วๆ ไปแล้วก็จะเห็น

¹² Roger Shattuck, *Forbidden Knowledge: From Prometheus to Pornography*, p. 15

¹³ Edward Peters, “The Desire to Know the Secrets of the World”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 62, No. 4 (October, 2001), p. 597

¹⁴ Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 282

ได้ว่าความใคร่อยากรู้จะถูกจำกัดโดยรัฐภายใต้หลักการของความมั่นคงแห่งชาติ ในแง่ที่บ้านเกิดเมืองจึงมีความสำคัญกว่าความใคร่อยากรู้ トラバจนกระทั่งความรู้หรือข้อมูลเหล่านี้จะหมดความสำคัญไป ความรู้และข้อมูลจึงเปิดเผยได้ ในยุคโบราณความใคร่อยากรู้แบบ Curiosity จึงเป็นสิ่งที่มีความหมายในเชิงลบ ดังนั้นคนอย่าง Aquinas จึงแยกการแสวงหาความรู้ด้วยความขยันหมั่นเพียร (studiousness) ออกจากความใคร่อยากรู้ เพราะความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้ตามความหมายของ Aquinas นั้นเกี่ยวข้องกับคุณธรรมที่รู้จักที่จะควบคุมตนเอง¹⁵ ในขณะที่ความใคร่อยากรู้บ่งบอกถึงความอยากที่ไม่มีการควบคุม

การควบคุมว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรจะรู้หรือรู้ได้นั้นถือว่าเป็นคุณธรรม สภาพะของความเป็นคุณธรรมก็หลีกเลี่ยงสภาพะของการควบคุมไปได้ยาก *ความรู้จึงไม่ใช่คุณธรรม แต่ความรู้กลับจะถูกกำกับด้วยคุณธรรม ความรู้จึงต้องดำเนินควบคู่ไปกับคุณธรรม* นี่เป็นความคิดที่ปรากฏให้เห็นได้ทั่วไป และเป็นความคิดที่มีการตอกย้ำกันอยู่เสมอๆ เช่น คำบรรยายของ นายแพทย์ เกษม วัฒนชัย เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง”

เราพูดกันมาตลอดว่า ความรู้คู่คุณธรรม ความรู้คู่ความดี จริงๆ ถ้าไปเปิดดูหลักของศาสนาพุทธเรื่องปัญญา ท่านแบ่งไว้ 2 ด้านของเหรียญเดียวกันเสมอ คือ โลกียปัญญา หรือว่าความรู้ทางโลก กับธรรมปัญญา คือ ความรู้ทางธรรม แล้วใช้ความที่เราไม่ได้สนใจนัก เราก็มองที่เหรียญด้านเดียว คือ โลกียปัญญา ผมคิดว่าไม่ว่าความเห็นของผมนี้ทุกสาขาศาสตร์ทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็น Biophysics, Computer, Chemistry, BA, MBA นี่ก็ต้องมีความรู้ทางธรรม... โลกียปัญญาต้องคู่กับธรรมปัญญาทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็น รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ แพทยศาสตร์ ต้องมีหมดนะครับ¹⁶

ความใคร่อยากรู้อยากเห็นแม้ว่าจะเป็นเรื่องของความรู้เองก็ตามย่อมต้องมีนัยในทางลบ เมื่อเป็นดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมียะโรบางอย่างมากคอยกำกับ ความรู้ไม่ได้อยู่อย่างโดดๆ สำหรับในอดีตก็ใช้หลักการของข้อห้ามหรือสิ่งต้องห้ามมาเป็นกลไกในการกำกับ ในสถานะสมัยใหม่ที่เสรีภาพกลายเป็นเงื่อนไขของการดำรงอยู่ที่สำคัญแล้วก็ทำให้คุณธรรมและความรู้ทางธรรมก็จะเป็กลไกในการกำกับมากกว่าที่จะเป็นข้อห้ามโดยตรง

¹⁵ Roger Shattuck, *Forbidden Knowledge: From Prometheus to Pornography*, p. 308

¹⁶ นายแพทย์ เกษม วัฒนชัย, “เศรษฐกิจพอเพียง” ปาฐกถาเนื่องในพิธีเปิด “ชมรมเศรษฐกิจธรรม” สถาบันปวช อังภากรณ์ วันพุธที่ 12 มกราคม 2548 จัดพิมพ์โดย มูลนิธิช่วยการศึกษาต้นตีสุนทร (กรุงเทพฯ: บริษัทพิชการพิมพ์, 2548), หน้า 31-32

รากฐานความคิดที่จัดให้ความใคร่อยากรู้เป็นสิ่งที่ชั่วร้ายดูจะเป็นสิ่งที่คงทนนับตั้งแต่ยุคโบราณหรือเริ่มต้นคริสตศาสนาได้มาจนถึงยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern) หรือแม้กระทั่งในยุคที่พยายามแสวงทางเลือกแบบใหม่ๆ เนื่องด้วยว่าในกรอบคิดของศาสนาความใคร่อยากรู้ไม่ได้เป็นสิ่งที่มิไ้เพื่อคนอื่น แต่กลับเป็นการเอาใจใส่ (care) ต่อตัวเอง สนใจแต่ตัวเอง โดยทั้งหมดผ่านความสุขที่ได้จากการตอบสนองทางภูมิปัญญา¹⁷ โดยไม่ได้คิดถึงข้อจำกัดอื่นๆ

ความใคร่อยากรู้จึงทำให้ผู้แสวงหาแต่ความรู้นั้นจึงมีแต่เพียงตัวเอง โดยตนเอง และเพื่อตนเอง เท่านั้น กระบวนการทั้งหมดจึงรังแต่จะทำให้เกิดการหลงใหลในตัวเอง (narcissism) ดังนั้นเป้าหมายของการมีข้อห้ามทางความรู้จึงอยู่ที่การหลุดหรือก้าวพ้นจากอดีต ดังจะเห็นได้จากการที่นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ได้บรรยายต่อไปว่า “เมื่อเรามีทั้งโลกกึ่งปัญญาและธรรมปัญญาแล้วเรามีเพื่ออะไร เป้าหมายอยู่ที่ไหน เป้าหมายของผมก็คือ การหลุดพ้นจากอวิชชา กิเลส แล้วก็อดีต”¹⁸ เพราะเป้าหมายของความรู้ทางศาสนาและศาสนาในฐานะของจำกัดของความรู้ทางโลกก็คือ การหลุดออกจากตัวเองหรืออดีต ไม่หลงใหลในตนเอง คำบรรยายดังกล่าวจึงทำให้ดูราวกับว่า กรอบการแยกความคิดตะวันตกและตะวันตกนั้นไม่มีอีกต่อ ดังนั้นสิ่งที่อาจจะหลงเหลืออยู่จึงอาจจะเป็นเพียงแค่กรอบความคิดแบบอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European)

ความสุขในความรู้หรือความสุขในความเขลา

สำหรับความใคร่อยากรู้ในฐานะที่เป็นการแสดงความเป็นห่วงเป็นใยหรือความเอาใจใส่ในความรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งต่างๆ นั้นกลับแสดงความไม่มั่นใจว่า สิ่งที่เห็นหรือสัมผัสได้สอดคล้องกับสิ่งที่จริงหรือไม่ ความพยายามในการเข้าถึงแก่นแท้หรือสารัตถะเป็นรากฐานที่สำคัญของปรัชญาและศาสนา ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่เห็นและสัมผัสได้เป็นเพียงแค่ภาพลวงตา เมื่อเป็นภาพลวงตาก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพิเคราะห์หรือมนุษย์พิเศษสักคนที่จะนำพาคนธรรมดาทั้งหลายเพื่อจะได้เข้าถึงสิ่งที่จริงแท้

ในกรอบคิดของปรัชญาโบราณและศาสนาสิ่งที่เห็นหรือสัมผัสได้กับความจริงแท้จึงเป็นสิ่งที่มิใช่ช่องว่าง (gap) การเข้าถึงความจริงไม่เพียงแต่จะทำให้เกิดความเป็นเอกภาพระหว่างสิ่งที่อยู่ภายในและสิ่งที่อยู่ภายนอก แต่การเข้าถึงความจริงยังทำให้เกิดความสุข (enjoyment) ได้อีกด้วย เพราะอย่างน้อยๆ ที่สุดหนึ่งในหลายๆ คำอธิบายก็คือ การพบความจริงแท่นั้นสามารถที่เปรียบได้ว่าเป็นการพบความงามแบบหนึ่ง และความงามนี้เองที่กระตุ้นความใคร่รู้ ความงามคือสิ่งที่ให้

¹⁷ Thomas D. Kennedy, "Curiosity and the Integrated Self: A Postmodern Vice", *Logos: A Journal of Catholic Thought & Culture*, Vol. 4, No. 4 (Fall, 2001), p. 46

¹⁸ นายแพทย์ เกษม วัฒนชัย, "เศรษฐกิจพอเพียง" หน้า 32

ความสุข ในสมัยก่อนพวกคริสเตียนเรื่องอำนาจความรู้จึงคู่กับความสุข ความรู้ในระดับสูง ความรู้ที่เป็นนามธรรมหรือทฤษฎีจึงเป็นสิ่งที่นำพามนุษย์ไปสู่ความสุข¹⁹

การจัดให้ความรู้คู่ความสุขเป็นเพียงแค่หนึ่งในหลายๆ เป้าหมายของความรู้ของยุคโบราณเท่านั้น เพราะในกรอบของปรัชญาในฐานะของการบำบัด (therapy) แล้วทฤษฎีอาจจะจะเป็นเพียงแค่เทคนิคในการที่จะกำจัดแก้ไขความยุ่งยากและอุปสรรคต่างๆ มากกว่าที่จะเป็นเรื่องความสุขก็ได้²⁰ แต่ในอีกทางหนึ่งการกำจัดอุปสรรคก็ถือได้ว่าเป็นเส้นทางที่จะนำไปสู่ความสุขได้เช่นกัน ดังนั้นถ้าความรู้อยู่ในรูปความรู้ต้องห้ามแล้วก็หมายความว่า ความรู้ต้องห้ามกลายเป็นสิ่งที่ขัดขวางความสุขของมนุษย์ที่พึงจะได้จากความใคร่อยากรู้นั้นๆ เพราะไม่ได้ทำให้มนุษย์บรรลุสภาวะตามธรรมชาติได้

ครั้นถ้าในกรีกโบราณความใคร่รู้เป็นความอยากตามธรรมชาติเฉกเช่นเดียวกันกับการร่วมเพศหรือการมีความรัก (เพราะความรักในลักษณะแบบ *Eros* ของกรีกโบราณนั้นไม่มีการแยกความรักและความใคร่แบบในคริสต์ศาสนา) นั่นก็แสดงให้เห็นเงื่อนไขที่ตายตัวมากกว่าที่จะเป็นเงื่อนไขในทางประวัติศาสตร์ ความใคร่อยากรู้เป็นสิ่งที่ตายตัวไม่ได้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามประวัติศาสตร์ ด้วยเงื่อนไขที่ตายตัวก็ทำให้การแสวงหาความรู้หรือความใคร่รู้เป็นธรรมชาติของมนุษย์ตามแบบที่ Aristotle กล่าวไว้ในงาน *Metaphysics* กลายเป็นกรอบคิดสำคัญในการสร้างความสมเหตุสมผลในการแสวงหาความรู้ การทำให้ความอยากรู้อยากเห็นเป็นสภาวะตามธรรมชาติเป็นการค้าประกันว่า ไม่มีอะไรที่จะมาหยุดยั้งความอยากรู้หรือการมุ่งมั่นไปสู่ความรู้ได้ นี่เป็นกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้กับสภาวะสมัยใหม่ในการแสวงหาความรู้²¹ นอกจากนั้นคำตอบของกรีกโบราณที่ถูกเลือกสรรมาก็ยังช่วยทำให้ข้อห้ามของคริสต์ศาสนาเองหมดความสำคัญลง

การให้คำตอบว่าคือธรรมชาตินี้ทำให้ความคิดของกรีกโบราณให้ความสมเหตุสมผลมากพอที่จะตอบสนองต่อความใคร่อยากรู้และกิจการทางการค้าสำหรับสภาวะสมัยใหม่ที่ต้องการหาอะไรใหม่ๆ ทั้งนี้การแสวงหาอะไรที่ใหม่ๆ กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำรงอยู่ในสภาวะสมัยใหม่ การได้มีอะไรใหม่ (novelty) ก็จะทำให้มีความสุข เพราะอย่างน้อยๆ ที่สุดก็ตอบสนองความใคร่อยากรู้ การแสวงหาอะไรใหม่ๆ กลายเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างเด่นชัด เช่น ในความสัมพันธ์เชิงพาณิชย์กรรม (commercial relation) อันเป็นสิ่งที่ยังแสดงนัยของความเลวร้าย เพราะ

¹⁹ Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 270

²⁰ Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 271

²¹ Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 240

เกี่ยวข้องกับความอยากรู้อยากเห็น ไม่รู้จักพอเพียง ตลอดจนสายสัมพันธ์ที่ชั่วร้าย เช่น การค้าประเวณี เป็นต้น

ด้วยเงื่อนไขของความเป็นสภาวะสมัยใหม่ที่ต้องการอะไรใหม่ๆ ก็ทำให้การปฏิบัติเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ตลอดเวลากลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ นี่เป็นความตื่นเต้นที่กรอบคิดทางคริสตศาสนาเห็นว่า ทำให้ผู้ใดร่ำเฝ้ารู้จะไรใหม่ๆ ไม่รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่สำคัญกว่าในชีวิต อะไรเป็นสิ่งที่จะต้องมาก่อนสิ่งอื่นๆ ในชีวิต²² ดังจะเห็นได้จากประโยคของคริสตศาสนาในกรอบของโรมันคาทอลิก "จงตื่นเกิด เปิดตา หากความรู้ เรียนคำครู คำพระเจ้า เผาขยัน จะอุดมสมบัติปัจจุบัน แต่สวรรค์ดีกว่าเราอย่าลืม" ด้วยกรอบความคิดแบบนี้เป้าหมายที่ต้องไม่ลืมก็คือพระผู้เป็นเจ้า อย่างไรก็ตามพระผู้เป็นเจ้าย่อมไม่ใช่ทั้ง "ของเก่าหรือใหม่" ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ต้องมาก่อนอะไรอื่นหรืออย่างน้อยที่สุดก็ลืมไม่ได้

การมีอะไรใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ดังราวกับว่าสภาวะแบบนี้ไม่มีวันที่จะสิ้นสุดกลับยังทำให้การแสวงหาของใหม่ๆ ความรู้ใหม่ๆ กลับกลายเป็นสภาวะมีแต่ความเหนื่อยล้ามากเกินไปสำหรับมนุษย์ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างดูจะกลายเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันหมด ทุกสิ่งทุกอย่างดูไม่มีวันจบสิ้น จนทุกสิ่งทุกอย่างดูวุ่นวาย โลกใบนี้จึงมีแต่ความวุ่นวาย หากความสุขความสงบไม่ได้ จนทำให้ต้องไปหา "ที่นั่น" ที่ที่ไม่วุ่นวาย สภาวะแบบนี้ก็กลับทำให้ความสุขที่เกิดจากการตื่นจากความเขลาที่ได้จากความรู้กลับกลายเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในที่อื่นๆ ความสุขจึงไม่ได้อยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้ เพราะอย่างน้อยที่สุดความรู้ก็ไม่ได้อยู่ที่นี้ แต่อยู่ที่ที่ไกลโพ้น นี่เป็นเงื่อนไขของสภาวะโบราณ ตลอดจนสภาวะสมัยใหม่มาไม่น้อยไปกว่าสภาวะหลังสมัยใหม่ (postmodern) ซึ่งก็เป็นความคิดที่ปรากฏให้เห็นได้จากคำวิจารณ์จากกรอบคิดแบบอนุรักษนิยมตามที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นซีกใดในโลกก็ตามที่ต้องการโจมตีการไขว่คว้าอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ตัวอย่างเช่น สังคมข่าวสารที่มนุษย์ถูกกระทำให้กลายเป็นผู้บริโภคข่าวสาร ด้วยความเป็นมนุษย์ในกรอบรัฐประชาชาติที่อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนก็ทำให้ต้องมีความสนใจปัญหาบ้านเมืองและสิ่งรอบตัว ดังที่ปรากฏในพื้นที่ของ "การบริการข่าวสาร" เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ แม้ว่าจะเป็นสภาวะที่ไม่หยุดนิ่ง มีแต่ความวุ่นวายหากความสงบไม่ได้ แต่ก็เป็นเงื่อนไขของความใคร่อยากรู้อยากเห็น เช่น การเมืองจะมีผลกระทบกับตัวเองแค่ไหนมากกว่าที่จะเป็นเรื่องใกล้ตัวแบบอื่นๆ เช่น สายสัมพันธ์ของเพื่อน เป็นต้น การเมืองที่เคยไกลตัวกลับถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวด้วยความรู้ทางการเมืองและโครงสร้างของรัฐประชาชาติ ความรู้ที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างชัดเจนจึงเปรียบเสมือนสรรพสิ่งต่างๆ แจ่มชัดราวกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้อยู่ใกล้ๆ

²² Thomas D. Kennedy, "Curiosity and the Integrated Self: A Postmodern Vice", p. 47

ภายใต้สภาวะสมัยใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยความต้องการสิ่งใหม่และความใคร่อยากรู้เพื่อจะได้ความรู้ใหม่ๆ ทำให้สิ่งต้องห้ามหรือความรู้ต้องห้ามไม่สามารถที่จะหยุดยั้งความใคร่อยากรู้ไปได้ แม้ว่าความรู้ที่จะได้นั้นจะเป็นเพียงสิ่งที่อยู่ในอนาคตก็ตาม อนาคตที่ไม่มีอะไรค้ำประกันได้ว่าจะมาถึง ครั้นถ้าเงื่อนไขของความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ใคร่อยากรู้ยากเห็นแล้วก็หมายความว่าความรู้ต้องห้ามย่อมต้องไม่มี เพราะความอยากรู้เป็นเงื่อนไขของความเป็นมนุษย์ การขัดขวางความใคร่อยากรู้จึงขัดขวางความเป็นมนุษย์และตลอดจนความสุขของมนุษย์

เมื่อความใคร่อยากรู้ที่เป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ผนวกเข้ากับสภาวะสมัยใหม่ที่ต้องการอะไรใหม่ๆ อยู่เสมอก็ทำให้ความอยากมีความรู้แบบใหม่ๆ กลายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สถานะของความรู้ต้องห้ามจึงกลายเป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติ เจกเซนเดียวกันกับความละโมภกับการสร้างความชอบธรรมให้กับระบบทุนนิยม ถ้าความละโมภเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ความใคร่อยากรู้ย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์เช่นกัน นอกจากนั้นเมื่อความละโมภทำทุนนิยมขยายตัว ความใคร่อยากรู้ก็ทำให้ "จักรणานนิยม" ที่ต้องการขยายตัวเป็นไปได้

ความอยากรู้ยากเห็นแต่เพียงอย่างเดียวโดดๆ ไม่มีการเชื่อมโยงกับเป้าหมายอื่นๆ แสดงให้เห็นว่า ความอยากรู้ยากเห็นเป็นสิ่งที่เป้าหมายในตัวเอง ความใคร่อยากรู้เป็นทั้งสาเหตุและเป้าหมายในตัวเอง การยกให้ความอยากรู้ยากเห็นเป็นทั้งเหตุและผลในเวลาเดียวกันทำให้ความอยากรู้ยากเห็นเปรียบเสมือนหนึ่งพระเจ้าที่เป็นเจ้าที่เป็นปฐมสาเหตุในตัวเอง (*causa sui*) เพราะอุบัติขึ้นมาได้ด้วยตัวเอง แต่พระเจ้าเองก็เป็นได้เพียงแค่สาเหตุในตัวเอง เพราะไม่จำเป็นที่จะต้องมีส่วนในตัวเอง แต่ความใคร่รู้ที่มีเป้าหมายอยู่ที่ตัวเองเป็นสภาวะที่แสดงถึงความเป็นเอกเทศของความใคร่รู้ที่ไม่จำเป็นที่จะต้องรับใช้เป้าหมายอื่นๆ ความใคร่อยากรู้จึงเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าและมีความเป็นเอกเทศในตัว เมื่อเป็นดังนั้นความใคร่อยากรู้จึงสามารถที่จะคุณธรรม (*virtue*) ได้ในสังคมที่ไขว่คว้าแสวงหาความรู้หรือสังคมที่ยึดมั่นในความรู้ ครั้นเมื่อความใคร่อยากรู้เป็นคุณธรรมก็แสดงว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้คุณธรรมอื่นๆ มาเป็นตัวกำกับ

สภาวะของความใคร่อยากรู้ในฐานะที่เป็นคุณธรรมสร้างความลึกลับย้อนแย้ง (*paradox*) ให้กับความใคร่อยากที่จะให้ความรู้คุณธรรม เพราะถึงแม้ว่าความใคร่อยากรู้จะเป็นธรรมชาติ แต่ก็ไม่สามารถที่จะใช้ธรรมชาติเป็นตัวสร้างความสมเหตุสมผลในการแสวงหาความรู้ได้เสมอไป เพราะเงื่อนไขทางศีลธรรมยังคงเป็นสิ่งที่ขาดไปไม่ได้สำหรับการมีชีวิตที่ดี²³ ในแง่นี้ถ้าจะพิจารณาว่าความรู้จำเป็นที่จะต้องดำเนินควบคู่ไปกับคุณธรรมก็แสดงให้เห็นว่า ความรู้ต้องห้ามและความรู้ที่จะต้องมีข้อจำกัดย่อมเป็นสิ่งที่ต้องดำรงอยู่ เพราะไม่มีความรู้ใดที่ไม่มีขอบเขต เมื่อเป็นดังนั้นข้อห้ามและสิ่งต้องห้ามไม่ว่าจะด้วยกฎหมาย จารีต ฯลฯ ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัด สำหรับ

²³ Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, pp. 280-281

ข้อจำกัดต่างๆ เหล่านี้ก็คือเครื่องหมายที่บ่งบอกอย่างชัดเจนว่า เป็นสิ่งที่พอได้แล้ว แค่นี้ก็พอเพียงแล้ว เพราะถ้าไม่พอหายหน้าจะมาเยือน แม้ว่าการกล่าวถึงสถานะของการหาความรู้ที่พอเพียง ความรู้ที่มีข้อจำกัดจะเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับธรรมชาติของมนุษย์ก็ตาม

ทั้งนี้ก็เพราะภายใต้สถานะแห่งความเป็นอารยะที่มีหรือใคร่อยากมีอารยธรรมก็จำเป็นที่จะต้องอยู่เหนือธรรมชาติมากกว่าที่จะปฏิบัติตามธรรมชาติ ดังนั้นความรู้ใดที่ถือว่าจะได้และจะรู้ได้อย่างไรนั้นย่อมหลีกเลี่ยงข้อจำกัดทางศีลธรรมและเงื่อนไขของสังคมอารยะไปไม่พ้น ข้อห้ามของความรู้หรือความรู้ต้องห้ามจึงเป็นสิ่งที่ต้องดำรงอยู่ เงื่อนไขทางสังคมเองจึงเป็นตัวกำหนดว่าอะไรเป็นสิ่งที่รู้ได้และอะไรคือสิ่งที่รู้ไม่ได้ ความรู้จึงดำรงอยู่กับข้อจำกัดมากกว่าที่จะดำรงอยู่คู่กับเสรีภาพแบบสมบูรณ์ ความรู้จึงหลีกเลี่ยงการประนีประนอมต่อรองกับข้อจำกัดของสังคมไปไม่พ้น

ความรู้ การค้า และการเดินทาง

สิ่งที่บ่งบอกความเป็นอารยะที่ชัดเจนที่สุดก็คือถาวรวัตถุต่างๆ ที่บ่งบอกถึงความถาวรทนทานผ่านกาลเวลาอันเป็นมรดกตกทอดกันมา วัตถุหรือข้าวของเครื่องใช้เหล่านี้จึงเป็นส่วนสำคัญที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอารยธรรมหรือสังคมอื่นๆ โดยความรู้ต่างๆ เหล่าได้มาจากการสำรวจการท่องเที่ยว ทั้งนี้ความรู้เป็นสิ่งที่อยู่ที่อื่นหรือดินแดนห่างไกลออกไป การเก็บวัตถุแห่งความรู้จากแดนไกลนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญของกระบวนการแสวงหาความรู้ แม้ว่าวัตถุต่างๆ เหล่านี้จะเข้ามาอยู่ในพิพิธภัณฑ์โดยหลุดออกจากบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมก็ตาม

วัตถุต่างๆ เหล่านี้อาจจะเป็นสิ่งของต้องห้ามในสังคมหนึ่งๆ แต่เมื่ออยู่เป็นวัตถุแห่งความรู้ก็ไม่ได้มีสถานะที่ศักดิ์สิทธิ์อะไร ดังนั้นเพื่อความรู้การละเมิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำเพื่อตอบสนองความใคร่อยากรู้ เพราะฉะนั้นความใคร่อยากรู้จึงเป็นใบอนุญาตสำหรับการละเมิดของต้องห้าม ตำนานเกี่ยวกับการขุดค้นหลุมฝังศพกษัตริย์ตุตอังคามีเนนของอียิปต์โบราณที่ทำให้เกิดอาถรรพ์ต่างๆ มากมาย เป็นตัวอย่างที่ดีของการถูกลงโทษจากการละเมิด ถึงกระนั้นก็ดีถ้าอาถรรพ์ต่างๆ เป็น Pandora ที่นำภัยอันตรายและความชั่วร้ายมา แต่ “ไฟแห่งความรู้” ก็เป็นสิ่งที่คุ้มค้ำพอกับการสูญเสียหรือการผจญภัยกับภัยอันตรายอะไรบางอย่างไป

พลังของความใคร่อยากรู้ที่ปรากฏออกมาเป็น “วินัย” (discipline) ที่ให้พลังแก่ความเป็นวิชาการ (disciplines) ที่เหนือกว่าก็ย่อมทำให้อำนาจมืดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์โบราณไม่สามารถหยุดยั้งพลังความรู้วิชาได้ เช่น พลังแห่งวิชาโบราณคดีไปได้ วิชาโบราณคดีและมานุษยวิทยาที่ความรู้จะได้มาจากการแสวงหาความรู้ในแดนไกล ความรู้จึงต้องเดินทางไกล การจะขยายอาณาเขตของความรู้ได้ก็ต้องเดินทางออกไปเพื่อจะได้ขยายอาณาเขต

สำหรับในกรอบความคิดของนักปรัชญาโบราณอย่าง Lucretius แล้ว การเดินทางไปทะเลเป็นผลพวงของความใคร่อยากรู้ และในขณะเดียวกันการเดินทางออกทะเลก็เป็นไปเพื่อการแสวง

สิ่งของหรูหราฟุ่มเฟือย²⁴ การเดินทางออกทะเล การค้า และความใคร่อยากรู้จึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้แยกออกจากกัน ความรู้จึงเชื่อมโยงเข้ากับความรู้หรูหราฟุ่มเฟือย (อันเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงความหมายตามยุคสมัย)²⁵ ที่อยู่ในแดนไกลอีกด้วย ความรู้จึงจำเป็นต้องขยายตัว ความรู้เป็นสิ่งที่ต้องการพลวัต ในขณะเดียวกันความรู้ต้องการความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยน (exchange relation) ดังจะเห็นได้จากการแลกเปลี่ยนความรู้ในกรีกโบราณของพวกโซพิสต์ การแลกเปลี่ยนความรู้ในนิยายเรื่อง *Faust* ไปจนถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ในเชิงการค้าแบบที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนเป็นต้น

เมื่อความรู้ การเดินทาง และการค้าเป็นสิ่งที่ไม่แยกออกจากกันแล้ว สิ่งของหรูหราฟุ่มเฟือย ตลอดจนของแปลก ฯลฯ จึงพัฒนาขึ้นมากลายเป็นวัตถุของความรู้ ภายใต้เงื่อนไขของการแสวงหาสิ่งของหรูหราแปลกตาต่างๆ เหล่านี้ทำให้การค้าและการแสวงหาความรู้จึงไปด้วยกันได้ เมื่อเป็นดังนั้นความรู้จึงเชื่อมโยงกับความรู้หรูหราฟุ่มเฟือย ลักษณะแบบนี้จะเห็นได้จากการเดินทางควบคู่กันไปบนดินแดนต่างๆ ของการค้ากับนักค้นคว้าหรือนักสำรวจที่ต้องใช้เงินทองมากมาย เช่น การเก็บตัวอย่างพันธุ์พืช วัตถุต่างๆ บุคคลอย่าง Charles Darwin เป็นตัวอย่างที่ดี

การเก็บสะสมเพื่อความใคร่อยากรู้ทำให้วัตถุต่างๆ เหล่านี้มาเป็นส่วนหนึ่งของการสะสม และเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ แม้ว่าวัตถุของความรู้ต่างๆ เหล่านี้ก็จะกระตุ้นหลังวิจารณ์ว่าถูกตัดขาดออกจากบริบท แต่ในขณะเดียวกันต้องไม่ลืมว่าสถานะของวัตถุทางความรู้ต่างๆ เหล่านี้ยังเป็นสิ่งที่มีความงามและมีสุนทรียะได้โดยปราศจากบริบทได้อีกด้วย เพราะอย่างน้อยๆ ความงามสามารถที่จะดำรงอยู่ได้โดยปราศจากบริบท นอกจากนั้นวัตถุต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้มีความหมายในเชิงความงามเมื่อวัตถุเหล่านี้ดำรงอยู่ในบริบทของพิธีกรรม

นอกเหนือไปจากความรู้แล้ววัตถุสิ่งของต่างๆ เหล่านี้จึงสามารถที่จะคุณค่าทางสุนทรียะเพิ่มเติมได้อีกด้วย²⁶ ไม่เพียงแต่วัตถุต่างๆ เหล่านี้เท่านั้นสภาวะแวดล้อมของดินแดนต่างๆ ที่เป็นแหล่งกำเนิดของวัตถุต่างๆ เหล่านี้ก็มีคุณค่าทางสุนทรียะด้วย การได้มองเห็น เช่น ธรรมชาติ ฯลฯ จึงเป็นสิ่งที่มีความงาม²⁷ ในส่วนนี้ความรู้ที่เกิดขึ้นจากวัตถุ (knowledge of object) และตัววัตถุแห่งความรู้ (object of knowledge) เองถูกเชื่อมต่อกันด้วยสุนทรียะ ดังนั้น ความรู้ สุนทรียะ และวัตถุ จึงเป็นสิ่งที่ทดแทนสลับตำแหน่งกันไปมา

²⁴ Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 266

²⁵ ดู Christopher J. Barry, *The Idea of Luxury: A Conceptual and Historical Investigation*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)

²⁶ Johannes Fabian, *Anthropology with an Attitude: Critical Essays*, pp. 138-139

²⁷ Mary Louise Pratt, *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, p. 204

สิ่งที่สำคัญของกระบวนการสร้างความรู้ไม่ต้องการบริบท เพราะบริบทไม่สามารถให้ความเป็นสากลได้ สำหรับผู้ที่เก็บวัตถุต่างๆ เหล่านี้ (เช่น นักชาติพันธุ์วิทยาในช่วงยุคอาณานิคม) ที่ได้มาจากการเดินทางอันเป็นส่วนหนึ่งของความใคร่รู้ที่นั่นต้องการที่จะแยกตัวเองออกจากความรู้ที่ตนเองได้มา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นกลาง นี่เป็นการรักษาระยะห่างระหว่างตัวตนกับวัตถุและความรู้นั้นๆ²⁸ ให้อยู่ในกรอบของสิ่งของที่เก็บสะสมได้ (Curio) โดยวัตถุต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกระตุ้นเราให้เกิดความใคร่รู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเดินทางกลับมาสู่บ้านเกิดเมืองนอน²⁹

สำหรับการจะเลื่อนสถานะจากวัตถุธรรมดาๆ กลายมาเป็นความรู้ได้นั้นจำเป็นที่จะต้องผ่านความเป็นสถาบัน เช่น ผ่านการตีพิมพ์หรือการพูดที่สยามสมาคม หรือจะเป็น Royal Geographical Society ของประเทศอังกฤษ เป็นต้น³⁰ การนำสิ่งที่เห็นมาถ่ายทอดและได้รับการยอมรับจากบรรดาผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเป็นองค์ความรู้และความเป็นวิชา ไม่ใช่ความรู้หรือข่าวสารที่เกิดขึ้นจากการซุบซิบหรือความรู้ประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารกระซิบ ด้วยลักษณะของความเป็นวิชาทำให้ความรู้ที่เป็นวิชาเหล่านี้ดำรงอยู่ในสถานะที่เหนือกว่ากว่าความรู้ของฝูงชน³¹ ดังจะเห็นได้จากคำอธิบายว่าความเข้าใจได้ง่ายๆ ทั่วไปย่อมไม่ใช่องค์ความรู้ เรื่องซุบซิบนิทานชั้นสูงตามร้านตัดผมไม่ใช่ความรู้

วัตถุสิ่งของต่างๆ เหล่านี้ปูทางไปสู่ความรู้ในระยะไกลความรู้กับการเดินทางจึงเป็นกรอบคิดที่ดำเนินไปคู่กัน ดังจะเห็นได้จากบทกลอน “ยานนาวาวิเศษ” ที่เริ่มต้นด้วย “ความรู้เหมือนสินค้าอันมีค่าอยู่แดนไกล ต้องยากลำบากไปจึงจะได้สินค้ามา เจ้าจงเอากายเจ้าเป็นสำเภานั่นโลภ...” การจะได้ความรู้มาจึงต้องเผชิญกับความทุกข์ยาก ความลำบาก ร่างกายของคนที่แสวงหาความรู้จึงเปรียบได้กับเรือสำเภาที่ต้องทนทานต่อคลื่นลม ร่างกายที่พร้อมจะแบกรับน้ำหนัก จนอาจจะเรียกได้ว่า “กรรมกรปัญญา”

ในแง่นี้จึงไม่มีแรงงานสมองและแรงงานจากร่างกาย ทั้งสองส่วนคือร่างกายและสมองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประหนึ่งห้วย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากร่างกาย การจะได้มาซึ่งปัญญาความรู้จึงไม่ได้ให้สมองแต่เพียงอย่างเดียว ร่างกายก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญด้วยเช่นกัน เช่น วินัยต่อร่างกาย กระบวนการในการสร้างวินัยยอมทำให้ร่างกายประสบกับความยากลำบาก

²⁸ Johannes Fabian, *Anthropology with an Attitude: Critical Essays*, (Stanford: Stanford University Press, 2001), p. 137

²⁹ Johannes Fabian, *Anthropology with an Attitude: Critical Essays*, p. 120

³⁰ Mary Louise Pratt, *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, (London: Routledge, 1992), p. 204

³¹ Barbara M. Benedict, *Curiosity: A Cultural History of Early Modern Inquiry*, (Chicago: University of Chicago Press, 2001), p. 92

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกๆ ของการแสวงหาความรู้ ด้วยลักษณะของความยากลำบากนี้เองที่แสดงว่า ผู้ต้องการความรู้จะต้องฝ่าฟันไป ความรู้จึงเป็นสิ่งที่อยู่ที่ยืนมากกว่าที่อยู่ใกล้ตัว ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่นักปรัชญาบางพวก เช่น Socrates จึงพยายามทำให้ความรู้เป็นเรื่องใกล้ตัวมากกว่าที่จะเป็นความรู้ในเรื่องไกลตัว

ความรู้ที่มาจากการเดินทางจึงปรากฏให้เห็นได้ในงานเขียนบันทึกการเดินทางไป หนังสือท่องเที่ยว งานเขียนทั้งหลายนับตั้งแต่วรรณคดีจาก *Odyssey* จนถึง *Don Quixote* จนถึง *A Room With a View* ก็เป็นผลงานที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง ไล่มาจนถึงผลงานของนักเขียนรุ่นใหม่ ๆ ที่เขียนเรื่องท่องเที่ยวอย่าง Bill Bryson Bruce Chatwin และ Paul Theroux เป็นต้น จนทำให้อาจจะกล่าวได้ว่า รากฐานของวรรณคดีคืองานการเดินทาง จนทำให้มีการกล่าวว่า “งานเขียนทั้งหมดเป็นงานเขียนเรื่องการเดินทาง”³² รากฐานของการสร้างสรรค์ทางวรรณกรรมจึงมีรากฐานมาจากการเดินทางเกี่ยวกับการเดินทาง

จุดเริ่มต้นของบิดาแห่งวรรณกรรมมาเลเซีย Abdullah bin Adul Kadir Munsyi ก็ก่อเกิดมาจากบันทึกการเดินทาง³³ ไม่เพียงแต่ผลงานด้านวรรณคดีเท่านั้นรากฐานงานบันทึกทางประวัติศาสตร์ เช่น งานของ Herodotus มาสู่งานของ Montesquieu และไล่เรื่อยมาจนถึงงานบรรยายทางชาติพันธุ์วิทยา (ethnography) ก็ล้วนแล้วแต่เป็นผลงานที่มาจากการเดินทาง ผลงานต่างๆ เหล่านี้แม้ว่าจะไม่ได้มีระเบียบวิธีในการศึกษาแบบวิชา (disciplines) แต่ก็ถูกจัดระเบียบว่า ผลงานเหล่านี้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากผลงานท่องเที่ยวทั่วๆ ไปแบบดาษดื่นที่เห็นกันในห้องตลาด ไม่ว่าจะเป็นผลงานธีรภาพ โลหิตกุล ไปจนถึงปราย พันแสง เป็นต้น

ในขณะเดียวกันการแสวงหาความรู้โดยผ่านการเดินทางกลายเป็นคุณลักษณะสำคัญของสถานะสมัยใหม่ จนสามารถที่จะทำให้คนเหล่านี้มีอาชีพเป็นนักเขียนเดินทางในทำนองเดียวกันกับการเป็นนักวิชาการอาชีพ การเป็นนักเดินทางจะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากนักท่องเที่ยวในยุคของการท่องเที่ยว (tourism) ที่เน้นถึงความรวดเร็ว สั้น สะดวกสบาย ไปกันเป็นกลุ่ม มีความปลอดภัย ไม่ต้องเสี่ยงภัยอะไรทั้งสิ้น ฯลฯ ด้วยการขยายตัวของการท่องเที่ยวทำให้การเดินทางหมดไป แม้ว่าจะมีผู้คนที่พยายามจะเป็นนักเดินทางมากกว่าเป็นนักท่องเที่ยวก็ตาม แต่การเดินทางที่ยากลำบากเพื่อแสวงหาความรู้ก็ไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นอีกต่อไปเมื่อสถาบันการศึกษาสามารถที่จะ

³² Michael Mewshaw, “Travel, Travel Writing, and the Literature of Travel”, *South Central Review*, Vol. 22, No.2 (Summer, 2005), p. 5

³³ Ungku Mainumah Mohd. Tahir, “The Construction and institutionalization of Abdullah bin Abdul Kadir Munsyi: the Role of Westerners”, in *The Canon in Southeast Asian Literatures: Literatures of Burma, Cambodia, Indonesia, Laos, Malaysia, the Philippines, Thailand and Vietnam*, (London: Curzon Press, 2000), p. 101

อำนวยความสะดวกได้ดีกว่าเดิม ตลอดจนการเดินทางขนส่งก็ง่ายขึ้นระยะเวลาไปอย่างมาก การท่องเที่ยวจึงเป็นไปแบบความสะดวกสบาย (comfort) มากกว่าที่จะเป็นไปด้วยความยากลำบาก

ทั้งนี้รากศัพท์ของความหมายของการเดินทางหรือ Travel นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน โดยคำว่า นี้หมายความว่า ผู้ที่ต้องทนทุกข์ทรมานด้วย³⁴ *Travail* อันเป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า *tripalium* อันเป็นเครื่องมือในการทรมาน³⁵ การเดินทางจึงเป็นการทรมานตนเอง การจาริกแสวงบุญทางศาสนา (เพื่อให้ได้ปัญญาทางศาสนา) ไปสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นตัวอย่างที่ดี ความรู้เป็นสิ่งที่อยู่ในแดนไกล ความคิดแบบนี้ดูจะเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ทั้งในกรอบความคิดแบบคริสเตียนและอิสลาม เพราะในอิสลามเองการเดินทางจาริกแสวงบุญและหาความรู้นั้นมีคำแนะนำให้ไปไกลถึงประเทศจีน³⁶

แต่การเดินทางระยะไกลย่อมไม่มีความปลอดภัย ไม่ว่าจะเป็นทางบกหรือทางทะเล สำหรับในกรอบความคิดโบราณทะเลเป็นท้องที่ของการลงทัณฑ์ ทะเลเป็นพื้นที่ของหายนะ ผู้คนที่เดินทางก็เชื่อว่า会上ชอบทะเล ทะเลเต็มไปด้วยความน่ากลัว และเป็นสิ่งที่ไม่มีความงาม ไม่มีเสน่ห์ อย่างน้อยที่สุดในสรวงสวรรค์ของพวกคริสเตียนก็ไม่มีทะเล ชายฝั่งก็มีแต่ความไม่แน่นอน เพราะเต็มไปด้วยหินโสโครก เป็นต้น ไม่เพียงแต่พวกคริสเตียนเท่านั้นที่หวาดกลัวทะเล³⁷ ทะเลจึงเป็นพื้นที่ต้องห้าม คนอย่าง Ibn Jubayr ชาวมุสลิมในศตวรรษที่สิบสองผู้จัดบันทึกการเดินทางเองก็ไม่ชอบการเดินทางทะเลและกลัวทะเลเสียด้วยซ้ำ³⁸

การเดินทางที่จะต้องเผชิญกับอันตรายเป็นส่วนสำคัญสำหรับการสร้างตัวตน การเดินทางเพื่อตอบสนองความใคร่อยากรู้และความรู้กลายเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นตัวตน ดังที่ Michael Mewshaw ได้กล่าวเอาไว้คือ "ฉันเดินทาง ฉันจึงมีชีวิตอยู่"³⁹ การกล่าวแบบนี้แสดงให้เห็นว่า การเดินทางเป็นสภาวะของการดำรงอยู่เฉกเช่นชีวิตของมนุษย์ในสังคมเข้าป่าล่าสัตว์ไม่ใช่ชีวิตที่ติดที่มีรากแบบสังคมเกษตรกรรม การเดินทางเป็นสภาวะของการดำรงอยู่ เมื่อเป็นดังนั้นก็ทำให้ความใคร่อยากรู้ (ในฐานะรูปแบบหนึ่งของการเดินทาง) เป็นเงื่อนไขที่ตายตัวของการดำรง

³⁴ Daniel J. Boorstin, *The Discoverers: A History of Man's Search to Know His World and Himself*, (New York: Vintage Books, 1983), p. 12

³⁵ Michael Mewshaw, "Travel, Travel Writing, and the Literature of Travel", p. 4

³⁶ Ian Richard Netton, *Seek Knowledge: Thought and Travel in the House of Islam*, (Richmond: Curzon Press, 1996), p. vii

³⁷ Alain Corbin, *The Lure of the Sea: The Discovery of the Seaside in the Western World 1750-1840*, translated by Jocelyn Phelps, (Cambridge: Polity Press, 1994), pp. 4-5

³⁸ Ian Richard Netton, *Seek Knowledge: Thought and Travel in the House of Islam*, p. 97

³⁹ Michael Mewshaw, "Travel, Travel Writing, and the Literature of Travel", p. 3

อยู่ด้วยเช่นกัน ดังราวกับว่ามนุษย์ถูกสาบมาให้อำนาจเดินทางแสวงหาความรู้ แม้ว่าจะไม่มีความชัดเจนว่าจะเป็นความรู้แบบใด แบบในศาสนาหรือในแบบทางโลก เมื่อต้องเดินทางสภาวะของ “จักรญาณนิยม” ที่ต้องหมุนไปก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จากความเป็นมนุษย์

การเดินทางจะกระตุ้นเร้าความใคร่อยากรู้ ในขณะเดียวกันความใคร่อยากรู้และการเดินทางต่างก็แสดงนัยของการมีเสรีภาพ ส่วนข้อจำกัดของการเดินทางและความใคร่อยากรู้ก็จะเห็นได้จากอำนาจบังคับที่มาจากครอบครัว ชุมชน และรัฐ เช่น การจำกัดการเดินทางของประเทศเผด็จการ เป็นต้น สำหรับประเทศเผด็จการการเดินทางจึงเป็นสิ่งต้องห้ามและการแสวงหาความรู้ การเดินทางนำไปสู่สิ่งใหม่ๆ และทำให้พบกับแง่มุมชีวิตที่แตกต่างออกไปจากชีวิตที่ซ้ำซากจำเจ การเดินทางทำให้ผู้คนหลุดออกจากกรอบโดยเฉพาะจารีตของชุมชน รากฐานของการเดินทางก็คือ การเชื่อมโยงเข้ากับความรู้ใหม่ๆ แต่ความรู้ใหม่ๆ ย่อมเป็นอันตรายเกินไปสำหรับสถาบันอนุรักษนิยม สำหรับในประเทศเผด็จการความชัดเจนของสิ่งที่ต้องห้ามจึงมีความชัดเจนมากทั้งในเรื่องของการแสวงหาความรู้และการเดินทาง การกำหนดให้การเดินทางเป็นสิ่งแรกก่อนอะไรอื่นทำให้ไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นสิ่งสำคัญก่อนอะไรอื่นๆ ตามแบบที่ประเทศเผด็จการ (หรือศาสนา) ได้กำหนดไว้

ในแง่นี้ดูราวกับว่า การเดินทาง ความรู้ต้องห้าม เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่แต่ในประเทศเผด็จการเท่านั้น ระบอบเสรีประชาธิปไตยที่เป็นผลผลิตของสภาวะสมัยใหม่จึงทำให้การเดินทางเป็นเรื่องของเสรีภาพ การเดินทางเป็นเรื่องที่รัฐจะเข้ามาละเมิดมิได้ ในทำนองเดียวกันกับเสรีภาพในการแสวงหาความรู้ที่เกิดขึ้นจากความใคร่อยากรู้ เสรีภาพที่ในสภาวะสมัยใหม่เรียกว่า เสรีภาพทางวิชาการ เสรีภาพที่ดูประหนึ่งว่าจะได้รับการรับรองโดยกฎหมายและจารีตทางภูมิปัญญา

ถึงกระนั้นก็ดีเสรีภาพก็เป็นสิ่งที่จำกัดได้ด้วยจารีต ประเพณี กฎหมายและอำนาจรัฐมากกว่าที่จะดำเนินไปอย่างไร้ข้อจำกัด เมื่อความรู้ต้องการคุณธรรมก็หมายความว่า ความรู้นั้นๆ ต้องมีข้อห้าม แต่ความใคร่อยากรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจะต้องมีการละเมิดก็กลายเป็นพลังผลักดันสำคัญที่ทำให้การละเมิดเป็นสิ่งที่จะต้องกระทำ การแสวงหาความอยากรู้อยากเห็นต้องห้ามจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ เช่น การปลอมตัวเข้าไปในนครเมกกะ (Mecca) ของ Richard Burton ทั้งๆ ที่ต้องเสี่ยงกับความตายถ้าถูกจับได้ ความรู้จึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงกับความเสี่ยงไปไม่ได้ เมื่อมีความเสี่ยงก็ยิ่งเพิ่มความอยากใคร่รู้

ความใคร่อยากรู้ที่นำไปสู่การสำรวจและการแสวงหาความรู้ในแดนไกลเป็นสิ่งที่ถูกทำให้แยกออกจากการครอบงำ ความรู้ไม่ใช่เรื่องของการควบคุม ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งความรู้ถูกจำแนกให้แยกออกจากอำนาจ เมื่อความรู้แยกออกจากอำนาจการแสวงหาความรู้ในแดนไกลแสดงสถานะของความบริสุทธิ์ ความไร้เดียงสา เรื่องราวความรู้จากการเดินทางต่างๆ จึงถูกทำให้

กลายเป็นเรื่องราวของโลกอุดมคติ โลกแห่งความฝัน โลกบริสุทธิ์ ฯลฯ⁴⁰ เรื่องราวการบันทึกการเดินทางจึงปรากฏให้เห็นในงานเขียนของนักเขียนวัยเยาว์ทั้งหลาย เพราะอย่างน้อยที่สุดพลังแห่งการเดินทางก็ต้องการความพร้อมและความอดทนของร่างกาย ร่างกายอันเป็นรากฐานให้กับสายตาที่พร้อมจะนำเสนอเรื่องราวต่างๆ อย่างแหลมคม แม้ว่าดินแดนต่างๆ เหล่านั้นจะไม่ใช่อินแดนที่พวก (นักเขียน) จะรู้จักเป็นอย่างดีก็ตาม แต่นั่นก็เปรียบประหนึ่งพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความลับที่รอคอยใครสักคนมาเปิดเผย

ในยุคที่อาณานิคมกลายเป็นอดีตไปแล้วเป้าหมายหลักของนักเขียนก็คือ การโจมตีค่านิยมจากจักรวรรดินิยมและระบบทุนนิยม เรื่องราวของการบรรยายแบบนี้ก็ดำเนินไปในลักษณะที่แตกต่างไปจากการเล่าเรื่องในยุคอาณานิคม เพราะในยุคอาณานิคมกระบวนการสร้างอารยธรรม (civilizing process) ที่เกิดไปพร้อมกับกระบวนการสร้างความรู้และขยายความรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

ในขณะนี้เป้าหมายหลักกลับอยู่ที่การเป็นเอกเทศและเสรีภาพ ตลอดจนรักษาสถานะของความเป็นของดั้งเดิม สภาวะที่กำลังจะหายไปด้วยการค้าและการท่องเที่ยว สำนักแห่งบาปที่เกิดขึ้นจากการแสวงหาความใคร่อยากรู้ (อยากรู้ได้) ในสิ่งใหม่ๆ กลับกลายเป็นผลลัพธ์ในทางลบที่เกิดขึ้นจากความใคร่อยากรู้หรืออยากรู้มี วงจรของจักรแห่งความรู้ที่หมุนดังราวกับ "จักร" พิฆาตเจกเช่น "ไฟ" แห่ง Prometheus ได้นำพา Pandora ติดตามมาด้วย แต่ถึงกระนั้นก็ดีบุคคลที่มีความอยากรู้อยากเห็นก็เป็นบุคคลของสภาวะสมัยใหม่ที่เปิดโอกาสให้กับใครก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นเพศใด สามารถเข้าไปในดินแดนต้องห้ามได้อย่างชอบธรรม แต่นั่นก็ใช่ว่าจะไม่มีข้อจำกัด

ถึงกระนั้นก็ดีความใคร่อยากรู้ไม่ใช่ความใคร่ธรรมดาๆ แต่เป็นจักรกลแห่งความก้าวหน้าของสภาวะสมัยใหม่ที่ไม่สมควรจะให้สิ่งใดมาขัดขวางให้มีข้อจำกัดเพื่อให้เกิดความรู้จักพอ เพราะความใคร่อยากรู้นั้นไม่รู้จักคำว่าพอเพียง トラバダイก็ตามที่ความรู้นั้นๆ ไม่ได้อยู่ในกรอบของศาสนา จารีต ประเพณี "จักรญาณนิยม" เป็นสภาวะของการขยายตัวที่ไร้ขอบเขตมากกว่าที่จะรู้จักคำว่าขอบเขตและพอเพียง

⁴⁰ Mary Louise Pratt, *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, p. 215

มนุษย (ต้อง) ห้าม

มุกหอม วงษ์เทศ

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ ไทย ครั้งที่ ๒
สนับสนุนโดย สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
วันที่ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๔
ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว เชียงใหม่

มนุษย์-ต้อง-(ถูก)ห้าม

มุกหอม วงษ์เทศ

ในที่นี้จะถือ "มนุษยศาสตร์" ในความหมายที่กว้างที่สุดก็คือ ความรู้ และอะไรอื่นๆ ที่เกี่ยวกับ การแสวงหาความรู้ความจริง หรือแม้แต่การผลิตเรื่องเล่า และ "ต้องห้าม" คือ การถูกห้าม, ถูกเซ็นเซอร์, ถูกปิดบังกีดทับ, หรือถูกปฏิบัติต่อด้วยท่าทีที่เป็นศัตรูเป็นปฏิปักษ์ ดังนั้น พรหมแดนของ "ต้องห้าม" Forbidden ก็จะได้ขยายไปอีกเรื่อยๆ รวมทั้งการถือเอา ไม่มี "มนุษยศาสตร์" ที่ปราศจาก "มนุษย์" ด้วย

มนุษยศาสตร์ต้องห้าม อาจมองได้หลายระดับ จะขอลองมองเป็นสามแบบซึ่งเกี่ยวพันกันคือ

1. ระดับสังคมที่ความรู้ดำรงอยู่ หรือการปะทะกับสังคมภายนอก
2. อีกระดับหนึ่งคือในเชิงสาขาวิชาของมนุษยศาสตร์เอง
3. และอีกระดับที่อาจจะเรียกหยาบๆ ก็ได้ว่าระดับปรัชญา

— (1)

ถ้าเริ่มจากระดับสังคมแล้ว ในทุกๆ วัฒนธรรม และตลอดประวัติศาสตร์มนุษยชาติ "ความรู้" หรือ "การแสวงหาความรู้" ไม่เคยมีเสรีภาพ เพราะ "ความรู้" เป็นเรื่องของ "อำนาจ" การเมือง และ อำนาจจะบอกว่าอะไรคือสิ่งที่ "รู้ได้" และอะไรคือสิ่งที่ "รู้ไม่ได้" รวมทั้งอะไรที่ถือเป็น "ความรู้ที่ขอบธรรม" และอะไรถือเป็น "ความรู้นอกวิสัย" นั่นก็คือ มีบางสิ่งบางอย่างที่เรา "ไม่ควรรู้"

อันที่จริง พระพุทธเจ้าก็ดูจะไม่สนับสนุนการแสวงหาความรู้เพื่อความรู้นั่นเอง อย่างที่เราเรารู้กันว่า ความรู้ที่ไม่นำไปสู่การหลุดพ้นเป็นความรู้ที่ไม่มีประโยชน์ และไม่พึงต้องรู้

ในวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมอื่นๆ ความรู้หรือ "วิชา" ยังมี "ครู" หรือ มี "เจ้าของ" อีกด้วย ความรู้ไม่ได้เป็นสิ่งที่ล่องลอยอยู่ในอากาศที่ใครๆ ก็เข้าถึงได้ ขนบของการถ่ายทอดวิชาความรู้ก็เป็น "ความลับ" ไม่ว่าจะเป็นวิชาช่างต่างๆ หรือดนตรีนาฏศิลป์ก็มี "ครู" ที่นำกลั้วขนหัวลุกทั้งนั้น ดังนั้น ความรู้ สัมบูรณ์สูงสุดจึงดำรงอยู่แล้วในโลกมาตั้งแต่โบราณกาล คนรุ่นหลังเพียงแต่พยายามเข้าถึงความรู้ นั้นๆ ตามแต่บุญกรรม และต้องไม่ใช่หรือแสดงความรู้กันอย่างผิดบิดเบือนไปจากความรู้สัมบูรณ์นั้นๆ ด้วย งานอย่างเช่น การ "คัดลอก" คัมภีร์จึงถือเป็นงานศักดิ์สิทธิ์ ความรู้จึงไม่ใช่สิ่งที่ ขยาย หรือ เปลี่ยนแปลง ได้

นอกจากนี้ยังมีการเห็นว่าคนเรียนวิชาความรู้ต้องมีคุณธรรม มีศีลธรรม ความรู้ถ้าอยู่ในมือคนชั่วก็เป็นอันตราย แต่ในขณะเดียวกันการครอบครองความรู้ก็เป็นเรื่องของสถานภาพและอำนาจด้วย

ถ้าถือตามความหมายอย่างแคบและเคร่งครัด มนุษยศาสตร์ต้องห้าม คือ การแสวงหาความรู้ หรือความจริงทางมนุษยศาสตร์ที่ถูก “ห้าม”? สำหรับในเมืองไทยแล้ว การ “ห้าม” หรือ “เซ็นเซอร์” ก็เป็นกิจกรรมปกติ มนุษยศาสตร์ที่ถูกห้ามก็คือ การหาความจริงที่ถูกห้าม พูดง่าย ๆ ก็คือ การเสนอข้อถกเถียงข้อโต้แย้งใดๆ ที่ตั้งคำถามหรือสั่นคลอนเสาคความเชื่อหลักของสังคมไทย ยิ่งความเชื่อนั้นถูกยกให้ ศักดิ์สิทธิ์เพียงใด การต่อต้านก็รุนแรงขึ้นเท่านั้น

การแสวงหาความรู้ความจริง ซึ่งรวมทั้งวัฒนธรรมการวิจารณ์ในเมืองไทยที่ “ถูกห้าม” มีอยู่หลายระดับของการถูกห้าม บางเรื่องห้ามอย่างเด็ดขาด บางเรื่องพูดได้ในบางพื้นที่ จะว่าไปแล้วเรื่องต้องห้ามที่สุด ห้ามเด็ดขาด ในเมืองไทยก็น่าจะไม่พ้นเรื่องเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เรื่องห้ามที่สุดลับสุดยอด คือกรณีสวรรคต ประเด็นรองๆ ลงมาก็เป็นประเด็นที่สั่นคลอน ทำลาย สถาบันความเชื่อ ความศรัทธาของสังคมไทยโดยรวม หรือของคนจำนวนมาก เช่น เรื่องศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง, บทบาทและจุดยืนของกษัตริย์/ราชสำนักในเหตุการณ์นองเลือด หรือประเด็นอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

การเป็นสิ่งต้องห้าม คือการที่ประเด็นเหล่านั้นไม่สามารถถูกพูดถึงหรือเขียนถึงในที่สาธารณะ กลายเป็นเรื่องที่ต้อง “เลี่ยง” ด้วยการ “ไม่พูดถึงไปเลย”, “พูดเป็นนัย”, “ละไว้ในฐานที่เข้าใจ” เป็นต้น แต่ที่แน่ๆ ก็คือเป็นเรื่องที่อยู่ในปริมณฑลของการขบขันนินทา การพูดคุยกันในทิวไรฐานกับบรรดาผู้ที่ไว้ใจได้ และไม่ทรยศหักหลังกันง่ายๆ หากไม่จำเป็น

ดังนั้น สำหรับสังคมไทยและความคิดเกี่ยวกับความรู้ความจริงของไทย ในระดับหนึ่ง ความจริง (Truth) จึงเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ และในอีกระดับหนึ่ง การแสวงหาความจริง หรือการตั้งคำถามไม่เคยเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด “ความจริง” ต้องรองรับ รับใช้ และไม่ขัดแย้งกับสิ่งอื่นๆ ที่สำคัญกว่า เช่น ชาตินิยม, ความเป็นไทย, สถาบันฯ, ความเชื่อความศรัทธาของคนหมู่มาก, ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

ทั้งนี้ทั้งนั้นการทำลาย “ความจริง” หรือ “คำอธิบายชุดหนึ่งๆ” เป็นเรื่องปกติในประวัติศาสตร์ การเก็บรักษาหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์เป็นกิจกรรมสมัยใหม่ เพราะในอดีตที่โหดๆ ก็คงจะทำลายสิ่งที่ถูกถือว่าเป็น “อันตราย” กับความคิดจิตใจของผู้คน และระเบียบสังคม และจึงต้องมีการสร้างหรือเขียนอะไรต่อมิอะไรขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางอำนาจในสังคม ไม่มีที่ไหนในอดีตยอมปล่อยให้ “ความจริง” อันไม่พึงประสงค์ดำรงอยู่ในสังคม

แต่เมื่อเรื่องต้องห้ามขึ้นอยู่กับสังคม เมื่อสังคมเปลี่ยน บางทีเรื่องต้องห้ามก็เปลี่ยนไปด้วย สิ่งที่เคย "ต้องห้าม" ในสมัยหนึ่งก็อาจจะไม่ได้เป็นสิ่งต้องห้ามในอีกสมัยหนึ่ง เช่น งานเขียนคอมมิวนิสต์เคยเป็นหนังสือ "ต้องห้าม" ในยุคหนึ่ง แต่เดี๋ยวนี้ก็ไม่มีใครสนใจแล้ว เพราะ "คอมมิวนิสต์" ไม่ได้เป็นภัยคุกคามสังคมไทยอีกแล้ว หรือหนังสืออ่านเล่น หนังสือประโลมโลกย์ เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ เคยถูกห้ามในพวกรรณคดีสโมสร เดี่ยวนี้กฎเกณฑ์ความคิดเกี่ยวกับหนังสือก็เปลี่ยนไป หรือการที่หนังสือเบ๊ก็มักจะเป็นหนังสือต้องห้ามในหลายๆ สังคม

ดังนั้น สิ่งที่เป็น "ภัย" เป็น "อันตราย" ในสังคมจึงเปลี่ยนไปได้ตามยุคสมัย แต่ก่อนช่วงรัชกาลที่ 6 ที่ 7 ซึ่งเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีการเขียนวิพากษ์วิจารณ์ ล้อเลียนสถาบันฯ ในที่สาธารณะได้บ้าง เดี่ยวนี้ระบอบประชาธิปไตย แค่นี้ก็ไม่มีใครกล้าคิดแล้ว

การหาความจริงเป็นเรื่องต้องห้าม และไม่ใช่ว่าการห้ามแสวงหาความจริงเป็นเพียงเรื่องในอดีตหรือเฉพาะในสังคมที่ไม่ให้อิสระทางความคิดมนุษย์ ปัญหาทางจริยศาสตร์ในปัจจุบันส่วนหนึ่งยังคงอยู่บนฐานของสิทธิเสรีภาพในการหาความจริงด้วย เช่น การโคลนนิ่งมนุษย์ การแสวงหาทดลองความจริงไม่ได้มีได้อย่างไร้ขอบเขต

---- (2)

เรื่องต้องห้ามไม่ได้มีแต่ที่สังคมถือว่าเป็นสิ่งต้องห้าม แต่ภายในชุมชนวิชาการเองก็มีเรื่องต้องห้ามด้วยเหมือนกัน เรื่องต้องห้ามในวงวิชาการกระแสหลักในตะวันตก หรือส่วนใหญ่แล้วอาจจะในอเมริกา คือสิ่งที่ถือว่าเป็น Political Incorrectness ซึ่งดูจะเป็นสิ่งที่วงวิชาการสร้างขึ้นมาจากตัวเอง

เทรนด์และบรรยากาศของมนุษยศาสตร์ปัจจุบันผูกติดอยู่กับ "การเมืองของความถูกต้อง" (political correctness) ไม่ว่าจะออกมาในรูปของ multiculturalism หรือ relativism

น่าสนใจว่า เมื่อพรมแดนทางทฤษฎีและอาณาบริเวณของมนุษยศาสตร์ขยายออกไปเรื่อยๆ ก็กลับเกิดการกระทบกระทั่งกับ "วิทยาศาสตร์" และ "ศิลปะ" ซึ่งล้วนเป็นศาสตร์ที่มีฐานอยู่บนความภาคภูมิใจทางสติปัญญาและจินตนาการอันสูงส่งของมนุษย์ แต่มนุษยศาสตร์กำลังบั่นทอนหรือเปิดโปงมายาคติเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่มนุษยศาสตร์แนววิพากษ์พยายามรื้อ คือ สิ่งที่เราเรียกว่า "intrinsic value" หรือ คุณค่าภายใน จากการทำให้ทุกอย่างที่แต่เดิมมีแต่ คุณค่าทางศิลปะ ทางสุนทรียศาสตร์ หรือคุณค่าทางเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ กลายเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างจากวัฒนธรรม การเมือง และอคติทางเพศ ชนชั้น และชาติพันธุ์ไปจนหมด นี่คือข้อวิพากษ์ที่มีต่อมนุษยศาสตร์แนวนี้ที่กลายเป็นกระแสหลักในตะวันตกเอง

การที่ Political Correctness มีความอ่อนไหวอย่างยิ่งกับประเด็นทางเพศสภาพ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ทำให้หลายสิ่งหลายอย่างที่เคยอยู่ดีกินดีมีสถานะสูงส่งมาก่อนไม่เพียงแต่ถูกบั่นทอน เชาวชะ คุณงามความดี แต่ยังถูกจัดการ กำจัด ประเมินค่าใหม่ ถูกแบน เซ็นเซอร์ด้วย เช่น นิยายเรื่อง Huckleberry Finn ซึ่งเคยเป็นงานคลาสสิกของวรรณกรรมอเมริกัน แต่หลายสิบปีที่ผ่านมาเคยถูกแบนตามที่แตกต่างกัน ในอเมริกา เช่น ห้องสมุดสาธารณะ หรือถูกเอาออกจากลิสต์ที่นักเรียนต้องอ่าน ด้วยประเด็นทางเชื้อชาติเหยียดคนผิวดำ บทละคร The Merchant of Venice ของเชกสเปียร์ ก็เคยถูกมองว่าเข้าข่ายต่อต้านยิว อะไรทำนองนี้

อาจารย์มหาวิทยาลัยในอเมริกาในบางรัฐถูกห้ามไม่ให้สอนอะไรที่มีวัตถุประสงค์ที่ชี้นำทางการเมือง อุดมการณ์ ศาสนา หรือต่อต้านศาสนา หรือตั้งต้นที่จะนำประเด็นที่เป็นที่โต้แย้งมาพูดในชั้นเรียน โดยไม่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ห้ามการกีดกันทางเชื้อชาติ ศาสนา เพศ แต่บางทีมันก็นำไปสู่อะไรแปลกๆ ได้เช่น เคยมีกรณีที่นักศึกษาอเมริกันบอกว่าตัวเองถูกกีดกัน (discriminated) จากบรรดา คณาจารย์และนักศึกษาที่ส่วนใหญ่เป็นพวกซ้าย พวกเดโมแครต เพราะเธอสนับสนุน

มีกรณีที่น่าสนใจเกิดขึ้นเช่น การต่อต้านประนามการเหยียดผิว (racism) ได้นำไปสู่กระแส หรือขบวนการ Afro-centrism หรือ การเอาแอฟริกาเป็นศูนย์กลาง (ในทำนองเดียวกันกับ Euro-centrism เอายุโรปเป็นศูนย์กลาง) ที่ทำให้มีงานเขียนที่บอกว่าโสกราตีสและคลีโอพัตรามีเชื้อสายแอฟริกัน หรือปรัชญากรีกขมยความคิดมาจากอียิปต์ บรรดาอาจารย์มหาวิทยาลัยที่เป็น "คนขาว" ที่ศึกษาอารยธรรมกรีก (Classicist) ที่ไม่เห็นด้วยกับข้อโต้แย้งเหล่านี้ก็รู้สึกว่าการวิพากษ์วิจารณ์พวก Afro-centrism อาจถูกกล่าวหาว่า "เหยียดผิว" ได้

หรือการที่เทรนด์กระแสหลักของการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะก็ถูกมองว่าเป็นการเมืองของ ทฤษฎี และเป็นการโจมตีตัวงานศิลปะชิ้นเรื่อยๆ เช่น ภาพวาดไม่ได้ถูก "มอง" ด้วยสายตาทางสุนทรียศาสตร์อีกต่อไป แต่ถูก "อ่าน" ประเด็นทางประวัติศาสตร์การเมืองทั้ง gender, race, sexuality ต่างๆ นานาที่แฝงเร้นอยู่ในภาพ

กรณีเหล่านี้นำไปสู่คำถามว่า มนุษยศาสตร์จะพูดถึงหัวข้อประเด็นที่ "ไม่ถูกต้องทางการเมือง" ได้อย่างไร? มนุษยศาสตร์สามารถนำไปสู่เสรีภาพทางความคิดโดยไม่มีการเซ็นเซอร์ กดทับความคิดบางอย่างจริงหรือ? และถ้าหากมนุษยศาสตร์ที่ต้องการรู้ความคิดที่สถาปนาอยู่ในสังคม มันก็เสี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการพยายามทำลายความชอบธรรมของวิธีคิดแบบนั้นให้เป็นเรื่องต้องห้าม ด้วยใช่ไหม? มนุษยศาสตร์กระทำการ "ห้าม" เสียเองด้วยวิธีเปล่า?

หรือจริงๆ แล้ว มนุษยศาสตร์อาจเป็นเรื่องการเมืองของการต่อสู้ทางความคิดมากกว่า เรื่องของการแสวงหาอิสรภาพหรือการปลดปล่อยอย่างสมบูรณ์แบบ หรือแสวงหาอุโทเปีย ความดี

ความงาม ความจริงก็ได้ ที่สำคัญก็คือ มนุษยศาสตร์ไม่ได้เป็น "กลุ่มก้อน" ที่เป็นเนื้อเดียวกันที่มองทุกอย่างไปในทิศทางเดียวกัน แต่มนุษยศาสตร์อาจมีความขัดแย้งภายในมากมหาศาลก็ได้ และบางครั้งก็อาจจะมีความเป็นปฏิปักษ์กันภายในเสียยิ่งกว่าเป็นปฏิปักษ์กับศาสตร์สาขาอื่นๆ ภายนอกก็ได้

มนุษยศาสตร์อาจเป็นพื้นที่ของ "สมรภูมิ" มากกว่า "สันติภาพ" เพราะแม้แต่จะพูดถึงเรื่องอย่าง สันติภาพและความดีงาม ก็ต้องพูดกันในพื้นที่สู้รบอยู่ดี

----- (3)

ประเด็น "ต้องห้าม" แบบสุดท้ายที่จะขอกล่าวถึงคือ การหัวเราะ-อารมณ์ขันต้องห้าม
(Forbidden Laughter and Humor)

กล่าวอย่างรวบรัดแล้ว ศาสนา ปรัชญา สถาบันทางอำนาจทุกชนิดล้วน มีท่าทีระแวงระวัง และกระทั่งเป็นศัตรูกับการหัวเราะและอารมณ์ขัน เพราะการหัวเราะและอารมณ์ขันบั่นทอน ทำลาย และตั้งคำถามกับการอ้างและผูกขาดอำนาจและความจริง

เป็นที่ทราบกันว่า คริสต์ศาสนาโดยเฉพาะในสมัยกลางหวั่นเกรงและเกลียดชังการหัวเราะ เพราะการหัวเราะคือการ "ลืม" ทุกอย่างที่ทรงมหิทธิานุภาพ ขณะที่หัวเราะ มนุษย์ลืมความตาย พระเจ้า บาป และลืมกลัวสิ่งเหล่านี้ ลืมความซีเรียสและความศักดิ์สิทธิ์ของทุกอย่าง

ประเด็นนี้เป็นธีมที่น่าสนใจและสนุกมากในนวนิยายเรื่อง *The Name of the Rose* ของอูมแบร์โต เอโก ซึ่งเป็นเรื่องของ การฆาตกรรมต่อเนื่องหลายศพในโบสถ์วิหารอารามสมัยกลาง อันเป็นสมัยที่คริสต์ศาสนามีอำนาจครอบคลุมทุกมิติของชีวิต มีอุดมการณ์เน้นการบำเพ็ญเพียร เรื่องเจตจำนงพระเจ้า เรื่องบาป ความทุกข์ Suffering

การฆาตกรรมต่อเนื่องนี้ก็มีต้นเหตุมาจากพระบรรณารักษ์คนหนึ่งที่ยพยายามปกปักรักษาพิทักษ์หนังสือต้องห้ามเล่มหนึ่งในหอสมุด หนังสือเล่มนั้นคือ หนังสือที่ว่าด้วยเรื่อง Comedy ของ Aristotle ซึ่งย่อมต้องเกี่ยวกับอารมณ์ขัน การหัวเราะ ว่ากันว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือของอริสโตเติลที่หายสาบสูญไปนานแล้ว และไม่มีใครเคยอ่าน แต่กลับมาปรากฏอยู่ก๊อปปี้หนึ่งในหอสมุดแห่งนี้ พระที่เป็นบรรณารักษ์นี้ (Jorge) จึงไม่ต้องการให้บรรดาพระทั้งหลายในอารามได้อ่านเรื่องที่ว่าด้วยการหัวเราะ เพราะการหัวเราะเป็นการจาบจ้วงบั่นทอนความจริงของพระเจ้า เป็นอันตรายต่อคริสต์ศาสนา โดยให้เหตุผลว่า Comedy ทำให้การหัวเราะถูกยกขึ้นเป็น "ศิลปะ" เป็น "ปรัชญา" และถึงขั้นเป็นหนทางไปสู่ปัญญา นักปรัชญากำลังให้ความชอบธรรมกับการหัวเราะซึ่งเป็นศัตรูกับความซีเรียสจริงจัง พระบรรณารักษ์ผู้ไม่มีอารมณ์ขันรูปนี้เลยวางยาพิษไว้ที่หน้ากระดาน คนที่มาแอบอ่านจึงถูกยาพิษตาย การหัวเราะจึงเป็นเรื่องคอขาดบาดตายตามตัวอักษรจริงๆ

พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์แบบทางการหรือรัฐพิธีที่เคร่งครัดเอาจริงเอาจังจึงไม่อาจยอมให้มีมิติของอารมณ์ขันในนั้นได้เด็ดขาด เพราะทันทีที่ผู้ร่วมพิธีหัวเราะในพระราชพิธี หัวเราะในพิธีที่เคร่งขรึม, หัวเราะขณะเคารพธงชาติ, หัวเราะขณะพระสวด นั่นคือการท้าทาย หรือลบหลู่กับอำนาจที่กำลังสำแดงอิทธิฤทธิ์อยู่ ณ ขณะนั้น บางทีเราจึงต้องมีการ “กลั่น” หัวเราะ เพราะเรารู้ว่าการหัวเราะในบางเวลาจะสร้างปัญหาได้อย่างเลวร้ายมาก

แต่เราจะเห็นอารมณ์ขันในพิธีกรรมชาวบ้านที่มีมิติของการท้าทายอำนาจ ล้อเล่นกับชนบ ประเพณี ความศักดิ์สิทธิ์ ลำดับชั้นสูงต่ำในสังคม ฉะนั้นการหัวเราะอาจเป็นสัญลักษณ์หรือมีมิติของอิสรภาพ ก็ได้ อิสรภาพที่จะไม่ถูกจองจำอยู่ในกฎเกณฑ์ใดๆ เลย แต่ถึงกระนั้นมันก็จะมักจะถูกขังในบริบทของพิธีกรรม ไม่ใช่ในเวลาปกติ

ความศรัทธาอาจไม่สามารถไปด้วยกันได้กับการหัวเราะ เพราะการหัวเราะทำให้เราหยุดชะงักชั่วคราวกับสิ่งหรือคนที่เราศรัทธา คนที่ศรัทธาซีเรียสจริงจังกับอะไรมากๆ จึงรู้สึกว่าจะสิ่งหรือคนที่เขาศรัทธา แต่ต้องไม่ได้ ล้อเลียนไม่ได้

อารมณ์ขันยังคงจะเป็นเรื่องต้องห้ามในเรื่องของการแสวงหาความรู้ความจริงในมนุษยศาสตร์ เพราะการแสวงหาความรู้ความจริงเป็นเรื่อง “ซีเรียส” ไม่ใช่เรื่อง “ตลก” การมีอารมณ์ขันในงานวิชาการหรือการเสนอเปเปอร์ จึงอาจถือเป็นเรื่องต้องห้ามที่ไม่มีใครพูดถึง เพราะมันเหมือนเป็นสิ่งที่ละไว้ในฐานที่เข้าใจอยู่แล้ว การมีอารมณ์ขันยังอาจทำให้งานเขียนไม่น่าเชื่อถือ เพราะอ่านแล้วซ้ำ เราจะเชื่อถือเฉพาะเรื่องที่ไม่ซ้ำ ซ้ำแปลว่า “เล่นๆ” ไม่จริงจัง แม้ว่าจริงๆ แล้วเรื่องจริงและความจริงจะเป็นเรื่องตลกก็ตาม แต่การแสวงหาความจริงต้องไม่ใช่เรื่องตลก ดังนั้น แม้ว่ามนุษยศาสตร์จะมีอุดมคติอยู่ที่เสรีภาพในการหาความรู้ความจริง แต่ต้องไม่หาแบบตลก

คำถามคือ เราสามารถจะหัวเราะความจริงได้หรือไม่ (Laugh at the truth) การหัวเราะความจริงเป็นเรื่องน่าสะพรึงกลัวมากใช่ไหม

เรื่องตลกต้องห้าม (Forbidden Jokes)

ท่ามกลางบรรยากาศของ Political Correctness เรื่องตลกจำนวนมากก็เข้าข่ายเป็นเรื่องต้องห้าม หรือต้องถูกเซ็นเซอร์ ความถูกต้องทางการเมืองไม่สามารถทนทานต่อเรื่องตลกบางเรื่องได้ เพราะธรรมชาติของเรื่องตลกอาจจะในทุกวัฒนธรรมทั่วโลกจะต้องมีความเป็น Sexist และ Racist หรือการสร้างภาพแบบฉบับที่แฝงนัยของการดูหมิ่นเหยียดหยาม การมีอคติที่มีนัยทางลบอยู่มากมายเต็มไปหมด เรื่องตลกเกี่ยวกับชนชาติ หรือประเทศเพื่อนบ้าน เป็นเรื่องสามัญที่มีอยู่ดาษดื่นที่สุด ใจึกของฝรั่ง

จะมีเจ๊กที่ให้ภาพ Stereo-type เกี่ยวกับคนอังกฤษ คนฝรั่งเศส อิตาลี เยอรมัน ดัทช์ อเมริกัน รัสเซีย เต็มไปหมด

ตัวอย่างง่ายๆ ของเราเองคือ เรื่องตลกเกี่ยวกับชาวเขา หรือการพูดล้อเลียนสำเนียงชาวเขา ซึ่งมีมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อคนกรุงเทพฯ มีปฏิสัมพันธ์กับชาวเขามากขึ้นๆ เช่น การมาเป็น maid ตามบ้าน หรือการที่ภาพลักษณ์ชาวเขากลายเป็นสินค้า หากพูดตรงๆ แล้ว สำหรับคนกรุงเทพฯ ตลกพวกนี้ก็ตลกมาก ตลกขำขำ โศครตลกจริงๆ เสียด้วย ตลกแบบชาวเขานี้คือเรื่องตลกที่คนกรุงเทพฯ ใช้ทำที่สถานภาพที่เหนือกว่า Make Fun กับความบกพร่องทางภาษาเป็นหลัก รวมทั้งเรื่องเพศด้วย การใช้ทำที่มุ่มมอที่เหนือกว่าจึงเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของเรื่องตลกแบบนี้ แต่ในอีกแง่หนึ่ง การเห็นชั้นกับอะไรก็ตามที่ “ต่าง” ไปจากตัวเอง ก็อาจเป็นความปกติที่มีอยู่ในความเป็นมนุษย์ทั่วไป เพราะความเป็นมนุษย์ย่อมไม่ใช่ความเป็นเทพ ความเป็นมนุษย์คือความไม่สมบูรณ์แบบ

ถึงกระนั้น บางครั้งเรามักจะมองกันว่า เรื่องตลกที่ชอบธรรมคือเรื่องตลกที่ล้อเลียน เยาะเย้ย ถากถาง ผู้ที่เหนือกว่า ผู้มีอำนาจ ไม่ใช่เรื่องตลกที่กระทำต่อผู้ที่มีสถานะต่ำกว่า ตลกที่ชอบธรรมจึงคือตลกต่อ “ข้างบน” ไม่ใช่ต่อ “ข้างล่าง” ตลกต่อนายกรัฐมนตรี ประธานาธิบดี ไม่ใช่ตลกกับคนเร่ร่อนไร้บ้าน หรือตลกกับเหยื่อที่ถูกข่มขืน ซึ่งจะถูกถือว่าเป็นตลกที่ไร้จริยธรรม

แต่ถ้าหากเรา “ห้าม” เรื่องตลกที่ไม่ถูกต้องทางการเมือง (politically incorrect jokes) ซึ่งหมายถึงตลกที่มีนัยยะกดขี่ทางเพศหรือชาติพันธุ์ การ “ห้าม” นี้ก็อาจเท่ากับเป็นการ “กดขี่” ซ้อนสองตลบ ชั้นแรกคือ ตัว Joke นั้น มีนัยยะกดขี่อะไรบางอย่าง แล้วเราก็ไป “กดขี่” ใช้อำนาจกับการเล่าเรื่องซ้ำชั้นเหล่านั้นอีกทีหนึ่ง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็แน่นอนว่า เราก็มียก good joke กับ bad joke และการตัดสินว่าอะไรคือ good joke หรือ bad joke ก็คงเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า ปรัชญาของอารมณขันหรือตลก คือ การทำให้ทุกอย่าง “คลุมเครือ” และคือการ “แซว” การตัดสินทางศีลธรรม ฉะนั้นจะว่าไปแล้ว อารมณขันย่อมต้องอยู่ก้ำกึ่ง ล่อแหลม ทำทนายทนายแบบแผนทางอำนาจ ความถูกต้อง และศีลธรรมเสมอ ดังนั้น ศาสนาซึ่งสร้างโลกและกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่ชัดเจนจึงต้องมีปัญหากับอารมณขันแน่ๆ ทำให้มักมีประเด็นคำถามกันว่า พระเยซูเคยหัวเราะรีเปล่า พระพุทธเจ้าเคยหัวเราะรีเปล่า

และอาจจะเพราะความก้ำกึ่ง ล่อแหลม ทำทนายอย่างนี้ด้วย บางทีการคิดอะไรได้เรียบร้อยอยู่ในแบบแผนมากๆ จึง “ตลก” หรือเห็น “อารมณขัน” ได้ยาก และตามจารีตแล้ว คนที่จะทำ “ตลก” มีอารมณขันได้ก็มักจะเป็น “ผู้ชาย” แทบจะทั้งนั้น เพราะแน่นอนว่าผู้ชายได้รับอนุญาตจากสังคมให้สามารถล้อเล่น ทำทนาย พลิกแพลง ทะเลาะ หยาบคาย ใช้ไหวพริบปฏิภาณได้มากกว่า “ผู้หญิง” ที่ถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบจารีตที่กดทับกว่า

เราจึงอาจมองการหัวเราะและอารมณ์ขันโดยเฉพาะในที่ “สาธารณะ” ว่าเป็นเรื่องต้องห้ามของ “ผู้หญิง” ได้อีกชั้นหนึ่งด้วย

หัวเราะตัวเอง

สุดท้ายนี้ อารมณ์ขันและการหัวเราะที่สำคัญที่สุดกลับคือ การหัวเราะตัวเอง (Laugh at Oneself) มนุษยศาสตร์ก็ต้องรู้จักหัวเราะตัวเอง การหัวเราะคนอื่นเป็นเรื่องง่ายที่สุด เป็นธรรมชาติที่สุด และเราก็ทำกันตลอดเวลา แต่เราควรจะรู้จักและเรียนรู้ที่จะหัวเราะตัวเอง การไม่สามารถหัวเราะตัวเองได้ คือการให้ความสำคัญ ที่เรียสกับความคิดตัวเอง ตัวตนตัวเอง มากเกินไป คิดว่าเราผูกขาด การตีความ การอ่าน การวิเคราะห์ หรือเป็นผู้ค้นพบหรือถ่ายทอด “ความจริง” แล้วเปิดโปงอย่างอื่นที่ “ไม่จริง”

ยิ่งพวก Fundamentalist, Ultra-conservative, หรือพวกคลั่งชาติ พวกสาวกบูชาลัทธิใดๆ ยิ่งต้องรู้จักหัวเราะตัวเอง ว่าตัวเองกำลังทำอะไรกันอยู่

การหัวเราะตัวเอง คือ การลดอัตตา ละลายตัวตน บ้าง

มันคือการกระโดดออกจากตัวเอง แล้วหันกลับมามองตัวเอง แล้วหัวเราะ

และจริงๆ แล้ว ไม่มีใครในโลกนี้ ไม่มีใครเลยสักคนเดียว ไม่ว่าที่ไหนและเมื่อไหร่ ที่สำคัญและยิ่งใหญ่เสียจนไม่สามารถหัวเราะตัวเองได้

ชุดที่ ๑ “ภาษา สื่อ จินตนาการ อำนาจ”

สื่อ จินตนาการ ศิลปะ และกฎหมาย
(ศึกษาเฉพาะกรณีร่างกายของผู้หญิง)

รศ. สมเกียรติ ตั้งนโม

อ.ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์

ผศ. สมชาย ปรีชาศิลปกุล

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ ไทย ครั้งที่ ๒

สนับสนุนโดย สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วันที่ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๘

ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว เชียงใหม่

สถานภาพของผู้หญิงในสื่อ ศิลปะ และกฎหมาย (ศึกษาเฉพาะกรณีร่างกายของผู้หญิง)

รศ. สมเกียรติ ตั้งนโม

อ.ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์

ผศ. สมชาย ปรีชาศิลปกุล

โครงการวิจัยบูรณาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1. สถานภาพของผู้หญิงในสื่อ

Stuart Hall นักทฤษฎีของศูนย์ศึกษาวัฒนธรรมแห่งมหาวิทยาลัย Birmingham ซึ่งเป็นนักคิดคนสำคัญของกลุ่มนักทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) เห็นว่าการสื่อสารเป็นเรื่องของการสร้างการถ่ายทอด และการรับวัฒนธรรม ผลงานของสื่อมวลชนจึงเป็นรูปแบบวัฒนธรรมในสังคมใหม่ และเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคม

Stuart Hall ได้นำเอาทฤษฎีของ Ferdinand de Saussure นักภาษาศาสตร์ผู้บุกเบิกทฤษฎีสัญญวิทยา (Semiology) มาขยายความ จากเดิมที่ de Saussure อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง "ภาษา" กับ "ความเป็นจริง" เขาไว้ว่า ภาษามีประโยชน์มากกว่าการตั้งชื่อสิ่งต่างๆ เพื่อเอาไว้อ้างอิง เมื่อกล่าวถึงในครั้งต่อไป แต่ภาษาช่วยให้มนุษย์สามารถจัดระบบ (Organize) สร้าง (Construct) และเป็นเครื่องมือ (Instrument) ให้มนุษย์เข้าสู่ "ความเป็นจริง"

Hall ได้ขยายความต่อไปว่า แท้ที่จริงแล้วไม่มีสิ่งที่เรียกว่า "ความเป็นจริง" ที่ลอยอยู่ในสุญญากาศ แต่ "ความเป็นจริง" ทุกอย่างรอบตัวเราล้วนแล้วแต่มีผู้ "สร้าง" ขึ้นมา โดยกระบวนการของการใช้ภาษา ดังนั้นบทบาทสำคัญประการหนึ่งของสื่อมวลชน คือ การสร้าง "ความเป็นจริง" ในสังคม ซึ่งอาจจะมิได้อยู่หลายชุดตามลักษณะของสื่อ แล้วเผยแพร่ถ่ายทอด "ความเป็นจริง" ด้วยวิธีการที่ Hall เรียกว่า "การเข้ารหัส" และ "การถอดรหัส"

สื่อมวลชนได้ใช้ภาษาของสื่อ ไม่ว่าจะเป็นภาษาเขียน ภาษาภาพ ภาษาดนตรีและองค์ประกอบอื่นๆ ด้วยกระบวนการเลือกเฟ้น ตัดต่อ จัดวางตามเกณฑ์ทางศิลปะ ซึ่งกระบวนการนี้ Hall เรียกว่า การเข้ารหัส (Encoding) เพื่อให้ผู้รับสารถอดรหัส (Decoding) กลั่นความหมายกลายเป็นความรู้ แม้ผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่จำเป็นต้องใช้รหัสชุดเดียวกัน และผู้รับก็มีสิทธิ์เลือกตีความตามภูมิหลังและปัจจัยด้านจิตวิทยาของผู้รับสารแต่ละราย แต่ก็ไม่ใช่ตีความอย่างสะเปะสะปะ ไร้ทิศทาง แต่เป็นความหลากหลายภายใต้กรอบความคิดชุดหนึ่ง (polysemic) ซึ่งชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสื่อความ การเข้ารหัสและการถอดรหัสเป็นกระบวนการที่ถูกสร้าง (being constructed) อย่างเป็นระบบและมีเป้าหมาย

เมื่อนักทฤษฎีของ Hall มาวิเคราะห์สื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อโฆษณา (Advertising) จะเห็นว่าธุรกิจโฆษณาทุ่มเงินมหาศาลเพื่อจัดเตรียมกระบวนการเข้ารหัสที่มีประสิทธิภาพ ตั้งแต่

วิเคราะห์ผู้รับสาร วางแผนการโฆษณา เพื่อสร้าง "ความเป็นจริง" ชุดหนึ่งขึ้นมาให้ผู้รับสารมีความต้องการบริโภคสินค้าเพื่อขับเคลื่อนวัฒนธรรมบริโภคนิยม นักโฆษณามีความพิถีพิถันในการคัดสรร ภาษาเขียน ภาษาภาพและภาษาดนตรีที่ผ่านการทดสอบว่า มีพลังโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารเกิดความเชื่อว่าสินค้านั้นจำเป็นสำหรับตน และตัดสินใจซื้อสินค้านั้นมาบริโภค ทั้งๆที่ผู้รับสารอาจไม่มีความจำเป็นต้องใช้สินค้านั้นๆเลย

การโฆษณาเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมและขับเคลื่อนวัฒนธรรมบริโภคนิยมด้วยกลยุทธ์การวางแผนและการใช้สื่ออย่างทรงพลังเพื่อโน้มน้าวใจผู้รับสารให้ยอมรับ "ความเป็นจริง" ในโฆษณา ผู้รับสารจ่ายเงินมากขึ้นเพื่อซื้อสินค้าที่ไม่จำเป็นในปริมาณที่มากเกินไปเกินความต้องการ เพียงเพื่อได้ครอบครองและนำไปเก็บไว้ที่บ้าน นอกจากนี้ "ภาพลักษณ์" อันเป็นผลพวงของการสร้าง "ความเป็นจริง" ยังทำให้ผู้รับสารจ่ายเงินซื้อสินค้าเพื่อบรรจงสร้างภาพลักษณ์ที่ตนปรารถนา โฆษณาจึงไม่เพียงแต่กระตุ้นความอยากได้สินค้าเท่านั้น แต่ยังกำหนดแบบแผนชีวิตรวมไปถึงบทบาทและสถานภาพของผู้รับสารที่ใช้สินค้านั้นๆไปด้วย

กลุ่มผู้รับสารที่ได้รับผลกระทบจากการโฆษณามากที่สุด คือกลุ่มผู้หญิงซึ่งถูกใช้เป็นวัตถุในโฆษณาเพื่อเสนอขายสินค้าและเป็นกลุ่มเป้าหมายที่โฆษณาต้องการกระตุ้นความอยาก เพื่อตัดสินใจจ่ายเงินซื้อสินค้า

ในสหรัฐอเมริกามีการสำรวจพบว่า โดยเฉลี่ยผู้หญิงจะดูโฆษณาประมาณ 400 ถึง 600 ชิ้นต่อวัน (Dittrich, L. "About-Face facts on the Media" About-Face website. [Online: <http://about-face.org/resources/facts/media.html>.] อ้างใน > Body Image & Advertising) เมื่อผู้หญิงอายุ 17 ปี ผู้หญิงจะได้รับชมโฆษณาสินค้าผ่านสื่อต่างๆถึง 250,000 ชิ้น (Media Influence on Teens. Facts compiled by Allison LaVoie. The Green Ladies Web Site.

[http://kidsnrg.simplenet.com/grit.dev//london/g2_jan12/green_ladies/media/]

เมื่อผู้หญิงใช้เวลาในการดูโฆษณามาก โอกาสที่จะดูดซับยอมรับ "ความเป็นจริง" ในโฆษณาก็ย่อมมีมาก ผลที่ตามมาคือ ผู้หญิงถูกทำให้ยอมรับบทบาทและสถานภาพความเป็นผู้หญิงตาม "ความเป็นจริง" ที่เสนอในโฆษณา

ร่างกายของผู้หญิงในสื่อภาพผู้หญิงในสังคมอเมริกันจะถูกนำเสนอออกมาเป็น 2 แบบ คือสาวพรหมจารีและโสเภณีตามแนวคิดแยกขั้วแบบตะวันตก (Euro-American thought) แบบแรกเป็นสาวใส ชื่อ บริสุทธิ ไร้เดียงสา สอดคล้องกับบุคลิกของพระแม่มารีตามแนวของคริสตศาสนา อีกแบบหนึ่งเป็นสาวยั่วเสน่ห์เต็มไปด้วยมารยาสาไทย สอดคล้องกับบุคลิกของอีฟ ตามความเชื่อแบบจูดาห์

อย่างไรก็ตาม ภาพผู้หญิงในโฆษณาจะถูกเน้นเรื่องทางเพศโดยตอกย้ำความดึงดูดทางเพศเพื่อมุ่งขายสินค้า (Fox, R.F. (1996) Harvesting Minds : How TV Commercials Control Kids.

Praeger Publishing: Westport, Connecticut) "ความเป็นจริง" ที่สื่อโฆษณาสร้างให้ผู้หญิงยอมรับ คือ ผู้หญิงต้องสวยและหุ่นดี การสำรวจโดยนิตยสาร Teen People ระบุว่าผู้หญิง 27% รู้สึกว่าถูกกดดันโดยสื่อให้ต้องมีรูปร่างผอมบาง ("How to love the way you look" Teen People October, 1999)

จากการวิจัยโดยบริษัทตัวแทนโฆษณา Saatchi and Saatchi เมื่อปี 2539 พบว่าโฆษณาทำให้ผู้หญิงเกิดความหวาดกลัวว่าจะแก่ และไม่มีเส้นหิ้งดึงดูดเพศตรงข้าม (Peacock, M. (1998). "Sex, Housework & Ads." Women's Wire web site. [On line: <http://Womenswire.com/forums/image/D1022/>]

โฆษณาส่วนใหญ่สร้างให้รูปร่างเพรียวผอมเป็นมาตรฐานของความงามแห่งอิสตรี ทั้งๆ ที่ไม่ใช่สิ่งที่จะพบเห็นในผู้หญิงสุขภาพดีโดยปกติทั่วไป ในความเป็นจริง นางแบบแฟชั่นมีน้ำหนักน้อยกว่าผู้หญิงโดยเฉลี่ยถึง 23% ("Facts on Body and Image," compiled by Jean Holzgang, Just Think Foundation website. [Online: <http://www.justthink.org/bipfact.html>]

ผู้หญิงอายุระหว่าง 18-34 ปี จะมีโอกาสเพียง 7% ที่จะมีรูปร่างเหมือนนางแบบตามเวทีแฟชั่น และเพียง 1% เท่านั้นที่จะมีโอกาสผอมบางเท่ากับสุดยอดนางแบบซูเปอร์โมเดล (Olds, T. (1999) Barbie figure "life-threatening." The Body Culture Conference. VicHealth and Body Image and Health Inc.)

เด็กสาว 69% ในงานวิจัยชิ้นหนึ่งกล่าวว่า นางแบบตามนิตยสารมีอิทธิพลต่อความคิดของคนเกี่ยวกับรูปร่างที่สมบูรณ์แบบ ("Magazine Models Impact Girls' Desire to Lose Weight, Press Release." (1999). American Academy of Pediatrics)

การยอมรับรูปร่างผู้หญิงที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงทำให้เกิดมาตรฐานที่เป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติสำหรับผู้หญิงส่วนใหญ่ นักวิจัยบางคนเชื่อว่า นักโฆษณาจงใจสร้างให้รูปร่างผอมบางกลายเป็นเรื่องปกติ เพื่อที่จะสร้างความอยากในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เพื่อกระตุ้นการบริโภคสินค้า อาจารย์ด้านจิตวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดกล่าวว่า "สื่อทำการตลาดกับความอยาก โดยผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง สื่อสืบทอดตลาดของความผิดหวังและความคับข้องใจ ผลคือลูกค้าผลิตภัณฑลความอ้วนไม่เคยหมดไป" (Hamburg, P. (1988). "The media and eating disorders: who is most vulnerable?" Public Forum: Culture, Media and Eating Disorders, Harvard Medical School).

จะเห็นได้ว่าอุตสาหกรรมผลิตภัณฑลน้ำหนักอย่างเดียวยังมีรายได้หมุนเวียนเป็นมูลค่าถึง 33 พันล้านเหรียญสหรัฐ (Schneider, K. "Mission Impossible." People Magazine, June 1966.) นับได้ว่านักโฆษณาประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในการวางแผนกลยุทธ์การตลาด

การที่ธุรกิจโฆษณาในสื่อต่าง ๆ สร้างมาตรฐาน "ความเป็นจริง" ที่ไม่ใช่ข้อเท็จจริง นอกจากจะส่งผลให้ผู้หญิงจ่ายเงินซื้อผลิตภัณฑลน้ำหนักเพื่หวังว่าวันหนึ่งตนจะได้ผอมลงตามมาตรฐานในอุดมคติแล้วยังมีผลกระทบต่อจิตใจอย่างมากมาย

ผู้หญิงส่วนใหญ่ที่รูปร่างปกติจะรู้สึกว่าคุณเกินและไม่พอใจกับน้ำหนักตัวจนทำให้ขาดความมั่นใจ และความภาคภูมิใจในตัวเองลดลง ความปรารถนาอันดับแรกของเด็กสาวอายุระหว่าง 11-17 ปีคือ อยากผอมลง (Facts on Body and Image," อ้างแล้ว)

แม้แต่เด็กหญิงอายุเพียง 5 ขวบก็แสดงความหวาดวิตกว่า กลัวความอ้วน (Media Influence on Teens, อ้างแล้ว) 80 % ของเด็กหญิงอายุ 10 ขวบเริ่มรับประทานอาหารลดความอ้วน (Kilbourne, J. "Slim Hopes," Video, Media Education Foundation, 1995) ไม่ว่าในช่วงเวลาใดก็ตาม 50%ของผู้หญิงอเมริกันต่างกำลังลดน้ำหนัก (Schneider, K. อ้างแล้ว)

ธุรกิจโฆษณาไม่เพียงแต่กระตุ้นความอยากให้ผู้หญิงเป็นทาสการบริโภคสินค้าเท่านั้น แต่ยังทำให้ผู้หญิงเป็นวัตถุของการนำเสนอสินค้าที่จะส่งผลให้สังคมชินชาต่อการกระทำความรุนแรงต่อผู้หญิง Jean Kilbourne นักวิชาการที่รณรงค์ให้สังคมตื่นตัวและเท่าทันสื่อได้ศึกษาเกี่ยวกับการนำเสนอภาพผู้หญิงในสื่อต่อเนื่องมา 30 ปี พบว่า ผู้หญิงในสังคมอเมริกันถูกสื่อหลอหลอมให้เชื่อว่าความเป็นหญิงคือต้องงดงามไม่มีที่ติ โดยบริโภคสินค้าเสริมความงามต่าง ๆ ต้องใช้ภาษาที่ดึงดูดความสนใจของเพศตรงข้าม ต้องดูเซ็กซี่ภายใต้รัศมีแห่งความบริสุทธิ์ผุดผ่อง Kilbourneได้เสนอภาพจากสื่อที่เธอเก็บสะสมไว้ในรูปของสไลด์ ภาพยนตร์สารคดี ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงถูกฉีก และตัดต่อออกเป็นชิ้น ๆ เพื่อนำเสนอเป็นส่วนเสี้ยว แล้วทำให้ดูงดงามแม้ในสภาพผอมแห้งหรือถูกฆาตกรรม

Kilbourne อธิบายว่า โฆษณาทำให้การชมชื่นดูเป็นเรื่องยั่วยวน และทำให้ผู้หญิงกลายเป็นวัตถุทางเพศ สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการทำให้ผู้หญิงเปลี่ยนสภาพจากความเป็นตัวตนเป็นวัตถุสิ่งของ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ โฆษณาการทำศัลยกรรมหน้าอกที่ผู้หญิงต้องผ่านขั้นตอนที่เจ็บปวดและบ่อยครั้งที่ผู้หญิงจะสูญเสียความรู้สึกบริเวณทรวงอกหลังผ่าตัดเพียงเพื่อจะเป็นวัตถุนองความสุกใสดุ้งให้กับผู้อื่นที่มีใช้ตนเอง

เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมไทย แม้จะยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง แต่ปรากฏการณ์ในธุรกิจโฆษณาไทยแทบไม่ต่างอะไรจากสังคมอเมริกัน เพราะบริษัทโฆษณาในเมืองไทยส่วนใหญ่คือบริษัทลูกของอเมริกาย่อมมีนโยบายและการวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดในกรอบเดียวกัน บริษัทที่ไม่ใช่สาขา ซึ่งอาจหมายถึงบริษัทจากประเทศอื่นหรือบริษัทของคนไทยเองก็มีกรอบของกลยุทธ์การตลาดไม่ต่างกัน หากจะต้องแข่งขันเพื่อความอยู่รอดในวงการโฆษณา ผู้หญิงจึงถูกมองเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในฐานะผู้ซื้อสินค้า และเป็นวัตถุในการดึงดูดให้ผู้อื่นมาซื้อสินค้า

ผู้หญิงไทยเรียนรู้ "ความเป็นจริง" จากสื่อว่าผู้หญิงต้องสวยจึงจะมีคุณค่า ผู้หญิงสวยต้องมีรูปร่างผอมบาง ผิวขาวนวลเนียน ใบหน้าไร้ริ้วรอย ผอมยาวสลวยดกดำ ผู้หญิงถูกกระตุ้นให้ซื้อสินค้าโดยภาพผู้หญิงที่เซ็กซี่ มีเสน่ห์ซึ่งถูกคัดเลือกมานำเสนอในสื่อโฆษณา

ผู้หญิงถูกทำให้เป็นเหยื่อโดยกระบวนการอันซับซ้อน แบบยล ซึ่งหากไม่มีการสร้างภูมิทัศน์ทางให้ผู้หญิงเป็นผู้รับสารที่เท่าทันสื่อ ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่มีสุขภาพดี เพราะการที่สมาชิกของสังคมดำเนินชีวิตอยู่บนความเป็นจริงลวงย่อมเป็นความป่วยไข้ทางใจที่ส่งผลทำให้สังคมพิกุลพิการ ชาติสมดุล และเสื่อม

2. สถานภาพของผู้หญิงในศิลปะ

หากสำรวจถึงสถานภาพของผู้หญิงในวงการศิลปะ ท่ามกลางวันเวลาที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ศิลปะแบบศูนย์กลางยุโรป(Eurocentric) จะพบว่า ผู้หญิงเป็นชนชั้นสองในวงการศิลปะ ทั้งนี้เพราะเรื่องราวส่วนใหญ่เกี่ยวกับบทบาทและความสำคัญของผู้หญิง นับว่ามีน้อยกว่าผู้ชายเป็นอันมาก จำเพาะเทพเจ้าส่วนใหญ่ของกรีก ซึ่งเป็นเนื้อหาทางศาสนาที่มีกล่าวถึงในเทพปกรณัมโบราณของกรีก และผลงานทางด้านประติมากรรม รวมทั้งภาพจิตรกรรมต่างๆบนภาชนะโบราณสมัยดังกล่าว ก็จะพบว่า เทพเจ้าที่เป็นชายมีบทบาทและความสำคัญมากกว่าหญิงเป็นส่วนใหญ่

กล่าวในด้านตัวของศิลปินเองก็ตาม ศิลปินหญิงในประวัติศาสตร์ศิลปะก็เช่นกัน จำนวนของศิลปินหญิงในท่ามกลางโลกยุคโบราณทั่วโลก ปริมาณของศิลปินหญิงก็มีน้อยกว่าชายอย่างเทียบกันไม่ได้ หรือแทบไม่ปรากฏนามกันเลย เฉพาะในยุโรปนับตั้งแต่กรีกเป็นต้นมา สมัยกลางสมัยเรอเนสซองส์ จนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 แทบจะไม่มีนักประวัติศาสตร์ศิลป์คนใดจำชื่อศิลปินหญิงได้เกิน 10 คน ในขณะที่ศิลปินชายมีมากนับเป็นร้อยคน

แม้แต่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ผ่านมานี้เอง ช่วงที่ศิลปะ Impressionism และ Post impressionism รุ่งเรือง โลกศิลปะส่วนใหญ่ก็รู้จักแต่ชื่อเสียงของศิลปินชายที่โด่งดังเท่านั้น อย่างเช่น Manet, Pissarro, Degas, Cezanne, Sisley, Monet, Renoir, Seurat, Toulouse-Lautrec, Bonnard, Matisse, Dufy เป็นต้น ส่วน Morisot, Cassatt ซึ่งเป็นชื่อของศิลปินหญิงในยุคสมัยเดียวกัน ผู้สนใจศิลปะทั้งหลายที่ไม่ใช่ นักประวัติศาสตร์ศิลป์แทบไม่ได้ยินชื่อหรือรู้จักกันเลย (The Cowles Comprehensive Encyclopedia: The Volume Library, p.1792)

มีคนเคยกล่าวเอาไว้ว่าในชั้นเรียนของบรรดานักศึกษาศิลปะตามสถาบันสอนศิลปะโดยทั่วไป พวกเขามีคู่แข่งที่จะเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงในอนาคต เพียงแค่ครึ่งห้องที่เป็นชายด้วยกันเองเท่านั้น และคนเหล่านี้จะเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้แสดงผลงานศิลปะระดับชาติ ด้วยเหตุดังนั้นพื้นที่ในหอศิลป์ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายจึงแตกต่างกันตามไปด้วยข้อเท็จจริงสำหรับเรื่องนี้เพราะผู้หญิงได้ถูกกีดกันในการเข้าเรียนศิลปะมานานนับตั้งแต่ต้น ซึ่งเพิ่งมาเปิดโอกาสให้สามารถเลือกเรียนศิลปะได้เมื่อไม่นานมานี้

คำถามคือว่า มีเหตุผลอะไรที่อยู่เบื้องหลังการกีดกันดังกล่าวและอุปสรรคของความเป็นหญิงยังไม่หมดแค่นั้น หลังจากที่พวกเธอได้รับอนุญาตให้สามารถเข้าเรียนศิลปะได้แล้ว แต่พวกเธอก็กลับถูกปิดกั้นไม่ให้เข้าชั้นเรียนในการเขียนภาพเปลือย

คำถามข้อสองที่ตามมาก็คือ อะไรคือสาเหตุของข้อห้ามเหล่านั้น ในแวดวงศิลปะที่เรารู้จักกันโดยทั่วไป มิใช่จะมีแต่เรื่องของศิลปิน ศิลปะและหอศิลป์เท่านั้น ยังมีเรื่องของภัณฑารักษ์ศิลปะ นักวิชาการศิลปะ นักประวัติศาสตร์ศิลป์ นักวิจารณ์ศิลปะ นักปรัชญาศิลปะ นักสะสมผลงานศิลปะ ฯลฯ

เกือบจะกล่าวได้ว่า บุคคลในวิชาชีพเหล่านี้ล้วนเป็นผู้ชายเป็นผู้ถือครองสิทธิข้างต้นนี้ทั้งสิ้นโดยมีผู้หญิงเป็นองค์ประกอบประปรายอยู่ที่ชายขอบของวงการศิลปะ ด้วยเหตุนี้ สถานภาพของผู้หญิงในแวดวงของประวัติศาสตร์ศิลปะจึงมีบทบาท ความสำคัญ รวมไปถึงพื้นที่และเวลาน้อยกว่าผู้ชายอย่างเห็นได้ชัด

แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อเท็จจริงในทางกลับกันที่น่าสนใจคือว่า แม้สถานภาพของผู้หญิงในวงการศิลปะจะมีบทบาท ความสำคัญพื้นที่และเวลาในการแสดงออกทางศิลปะน้อยกว่าผู้ชายแต่ภาพร่างกายที่เปลือยเปล่าของผู้หญิง(Nude)ที่ถูกเขียนขึ้นมาเป็นภาพ กลับมีมากกว่าผู้ชายอย่างน่าพิศวง

ร่างกายของผู้หญิงในงานศิลปะ หากจะสำรวจกันถึงภาพร่างกายเปลือยเปล่าของผู้หญิงที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ศิลป์ภาพแรกๆ ที่ยังคงเหลือรอดอยู่บนโลกของเราใบนี้ เราจะพบผลงานประติมากรรมร่างกายเปลือยเปล่าของผู้หญิงที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ภาพของ Venus of Willendorf ซึ่งถือว่าเป็นผลงานศิลปะที่รู้จักกันดีในหมู่นักประวัติศาสตร์ศิลป์และนักโบราณคดี

ผลงานดังกล่าว มีลักษณะเป็นภาพของหญิงเปลือยที่กำลังตั้งครรภ์ ขนาดของเต้านมมีขนาดใหญ่ ส่วนหน้าตามีลักษณะตะปุ่มตะป่ำ บรรดานักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ศิลป์สันนิษฐานว่า หน้าตาไม่ใช่สิ่งสำคัญของผลงานศิลปกรรมชิ้นนี้ ทั้งนี้เพราะงานประติมากรรมชิ้นดังกล่าว ต้องการเน้นให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ อันเป็นความเชื่อของคนในยุคโบราณ

ร่างกายอันเปลือยเปล่าของผู้หญิงในยุคต่อมาที่มีชื่อเสียง ก็คือภาพ Venus เช่นกัน ซึ่งทำขึ้นมาในสมัยโรมัน เป็นภาพที่เปิดเผยให้เห็นร่างกายส่วนบนที่เปลือยเปล่า ท่อนล่างมีผ้าคลุมอยู่ ซึ่งกำลังจะหลุดล่วง ภาพนี้มาจากปรภณัมโบราณที่พูดถึงเทพธิดาแห่งความรักที่สอดคล้องกับเทพธิดา Aphrodite ของกรีก (Oxford Advanced Learner's Encyclopedic, Dictionary)

มาถึงยุคกลาง(The Middle Age)ในยุโรป ซึ่งคริสตศาสนาเรืองอำนาจ ภาพเปลือยได้หายไปจากความเชื่อทางศาสนาดังกล่าว ผู้หญิงที่ปรากฏในงานภาพเขียนต่างๆของยุคนี้ สวมใส่เสื้อผ้าอย่างค่อนข้างมิดชิด จนกระทั่งมาถึงยุคสมัยเรอเนสซองส์ ราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 ที่บรรดาศิลปินทั้งหลายได้กลับไปศึกษางานศิลปกรรมของกรีกโบราณ

ผลงานจิตรกรรมชื่อ "กำเนิดวีนิัส"(The birth of Venus) ของ Sandro Botticelli (1445-1510) (The Random House Dictionary of Art and Artists) เป็นผลงานเทคนิคจิตรกรรม ซึ่งได้กลับมาเขียนภาพเปลือยของวีนิสอีกครั้งหนึ่ง ภาพดังกล่าวเป็นภาพเปลือยของผู้หญิงทั้งเรือนร่าง แต่ด้วยข้อจำกัดทางศาสนาคริสต์ ที่ยังคงมีอิทธิพลอยู่ในเวลานั้น ศิลปินจึงใช้เล่ห์เหลี่ยมทางศิลปะด้วยการเขียนภาพวายุเทพ กำลังเป่าลมไปที่เรือนร่างของวีนิสจนผ้าผืนหลุดลุ่ย

เมื่อหันกลับมามองในวัฒนธรรมตะวันออก โดยเฉพาะในงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและศาสนาของอินเดียโบราณ เราจะพบภาพ"กามสูตร"ของศาสนาฮินดูอันมีชื่อเสียง ซึ่งเป็นภาพของหญิงชายในภาพของการร่วมเพศในท่าที่และรูปแบบต่างๆ อันเป็นการสะท้อนถึงวิถีชีวิตและหลักธรรมทางศาสนา ในส่วนของพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ภาพเปลือยของเทพธิดาพญามารที่กำลังร้ายราต่อหน้าพระพักตร์ของสิทธัตถะ ถือเป็นภาพที่มีชื่อเสียงก่อนที่จะทรงตรัสรู้ และพ้นจากโลกีย์ภูมิไปสู่โลกุตระภูมิเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

นอกจากนี้ ในทางพระพุทธศาสนาของทิเบต จะมีภาพเขียนประเภทหนึ่งที่เรียกว่าภาพ Yab Yum อันเป็นภาพของพระโพธิสัตว์กำลังสวมสอดกับศักดิ์ของพระองค์ที่เป็นหญิง ในท่าของการสวมกอด โดยศักดิ์นั่งอยู่บนพระเพราของพระองค์ในท่วงท่าของการสังวาส คำอธิบายเกี่ยวกับปริศนาในเนื้อหาของภาพดังกล่าว หมายถึง การรวมตัวของพระปัญญาธิคุณ และพระกรุณาธิคุณ อันเป็นที่มาของพระบริสุทธิคุณ ซึ่งปัจจุบันภาพเหล่านี้ ยังมีการเขียนขึ้นมาอยู่และแพร่หลายพอสมควร

ในผลงานจิตรกรรมฝาผนังของท้องถิ่นล้านนา และของภาคกลางของประเทศไทย ภาพเปลือยท่อนบนระหว่างหญิงชายคูมิใช่ของแปลก และมีมากพอๆกัน ส่วนภาพของผ้าโจงกระเบนหลุดลุ่ยมองเห็นอวัยวะเพศ หรือภาพประเจิดประเจ้อทั้งหญิงชาย ดูเหมือนว่าจะพบเห็นกันอยู่เสมอตามจิตรกรรมฝาผนังของวัดต่างๆโดยทั่วไป ภาพที่ปรากฏให้เห็นเหล่านี้ถือเป็นภาพตลกของพวกตัวกากตัวตีนกำแพง อันหมายถึงภาพตัวชาวบ้านที่ช่างไทยสมัยโบราณแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตตามปกติของผู้คนธรรมดาที่ยังไม่มีความสำรวมพอ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของผู้ที่ยังห่างไกลจากพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ ภาพตัวพระตัวนางซึ่งปกติแล้วเป็นภาพของชนชั้นสูงในจิตรกรรมฝาผนังไทย จะสวมใส่เครื่องทรงครบชุดมิดชิดก็ปรากฏว่าบางภาพ ถูกเขียนให้ตัวนางจำนวนหนึ่งที่สวมมงกุฎเปลือยกายท่อนบนลงเล่นน้ำ เช่นดังที่เคยปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังที่วัดทองนพคุณ ภาพดังกล่าว หากวิเคราะห์คู่กันไปกับงานวิชาการด้านสังคม-วัฒนธรรมต่างๆแล้ว ก็เป็นการสะท้อนถ้อยถึงวิถีชีวิตไทยที่มีความเป็นอยู่คล้ายๆกันระหว่างเจ้านายกับไพร่สามัญชนซึ่งมิได้มีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากกันมากมายนัก

หันกลับมามองภาพเปลือยในปัจจุบันของสังคมไทย เราจะพบว่าภาพร่างกายเปลือยที่พบเห็นกันอยู่ ถูกเขียนขึ้นมาในลักษณะที่เป็นทั้งรูปธรรมแบบเหมือนจริงและนามธรรมที่คลี่คลายและบิดเบือนไปจากความเป็นจริง ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นภาพของผู้หญิงเปลือย หากเป็นภาพของผู้ชายเปลือย(โดยเฉพาะท่อนบน) ส่วนมากมักจะเป็นผลงานของศิลปะของกลุ่มศิลปะเพื่อชีวิต ที่สะท้อนถึงชีวิตความเป็นอยู่อันทุกข์ลำเค็ญของชนชั้นล่าง ทั้งชาวนาและชนกรรมาชีพ หากจะมีภาพของผู้หญิงเปลือยก็เป็นภาพของผู้หญิงโสเภณี และหญิงชาวบ้านที่ถูกทำร้ายด้วยการใช้กำลังและอำนาจที่รุนแรงต่างๆ อันเป็นการสะท้อนเนื้อหาของภาพเปลือยในอีกลักษณะหนึ่ง

ภาพเปลือยส่วนใหญ่ในสังคมไทย นอกจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีภาพเปลือยที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับร่างกายของผู้หญิง ซึ่งปรากฏให้เห็นทั้งบนภาพปฏิทิน โปสเตอร์ และแผ่นปิดโฆษณาภาพยนตร์ ทั้งเปลือยเฉพาะร่างกายท่อนบนและทั้งท่อนบนและท่อนล่าง เพื่อใช้เป็นวัตถุของการบริโภคด้วยการจ้องมองของผู้ชายที่ล่องไปในเรื่องทางเพศ

ภาพเหล่านี้ปกติแล้วได้แพร่กระจายไปสู่ผู้ที่มีค่านิยมไม่แตกต่างกันนักระหว่างชนชั้นล่างชนชั้นกลาง และกระทั่งถึงชนชั้นสูง เพียงแต่ว่าชนชั้นกลางและชนชั้นสูงมักนิยมบริโภคสิ่งที่ได้รับการประทับตราว่าเป็นผลงานทางด้านศิลปะมากกว่าเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ภาพของผู้ชายเปลือยในสังคมไทยก็มีให้เห็นเช่นเดียวกัน ซึ่งก่อนหน้านี้และพบเห็นกันบ่อยๆก็คือ ภาพของนักกล้าม นักมวย ตลอดจนรวมไปถึงภาพโฆษณาน้ำมันมวย และน้ำมันนวดแก้เคล็ดขัดยอกต่างๆ ที่ใช้ภาพของผู้ชายเปลือยเป็นตัวแทนการโฆษณา แต่ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเริ่มมีการบริโภคร่างกายของผู้ชายเปลือยเช่นเดียวกัน ในฐานะที่เป็นวัตถุของการจ้องมองและสื่อเรื่องราวทางเพศตามหรือนิตยสารต่างๆของผู้หญิงในสังคมไทย

หากเราจะย้อนกลับไปดูในประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งถือเป็นโลกแห่งอารยธรรมที่ก้าวหน้ามากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ภาพผู้ชายเปลือยกลับมีอยู่น้อยชิ้นมากในท่ามกลางภาพของผู้หญิงเปลือยนับพันนับหมื่นชิ้นอย่างเทียบกันไม่ได้ และหนึ่งในนั้นของภาพผู้ชายเปลือยที่ร่างกายเปลือยเปล่าทั้งท่อนบนและท่อนล่างซึ่งรู้จักกันมากที่สุดก็คือภาพของ Jesus

นอกจากนี้แล้วยังมีอีกภาพหนึ่งซึ่งผู้สนใจทางด้านศิลปะโดยมากมักรู้จักกันทุกคนก็คือผลงานประติมากรรมที่สลักเสลาขึ้นมาจากหินอ่อนของ Michelangelo ได้แก่ภาพ David (***)

เปรียบเทียบกับแหล่งที่ถูกประณามว่า ดินแดนแห่งอามะระธรรมอย่างแอฟริกาซึ่งศูนย์กลางยุโรปเรียกขานว่าเซนนันในสมัยล่าอาณานิคม ภาพหญิงและชายเปลือย มีให้เห็นเกือบเท่าๆกันในรูปของประติมากรรมแกะสลักที่ทำขึ้นมาจากไม้ ซึ่งกล่าวในเชิงปริมาณแล้ว ถือว่ามีความเสมอภาค และมีความสมดุลในเรื่องของสัดส่วนอย่างมีนัยสำคัญ

สิ่งเหล่านี้เป็นสะท้อนถึงอะไรได้บ้าง และได้บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาระหว่างความสัมพันธ์หญิงชายอย่างไรในเชิงเปรียบเทียบกับอารยธรรมของยุโรปที่ตระหนักว่าตนเองเหนือกว่าดินแดนอันป่าเถื่อนเหล่านั้น

ทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่งเกี่ยวกับปรากฏการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นในวงการศิลปะและแวดวงประวัติศาสตร์ศิลป์เกี่ยวกับสถานภาพของหญิงชายโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเรือนร่างของผู้หญิงในฐานะกรณีศึกษา อะไรคือความจริงที่อยู่เบื้องหลังสถานภาพดังกล่าวของผู้หญิงที่ปรากฏขึ้นมาเป็นวัตถุพยานเหล่านั้น และอะไรคือต้นตอที่ลึกลงไปกว่าความจริงดังกล่าว

สิ่งเหล่านี้เป็นดัชนีชี้ถึงสุขภาวะทางสังคม-การเมืองเรื่องเพศได้หรือไม่ และในประวัติศาสตร์ศิลปะจนถึงเหตุการณ์ศิลปะ(Art event)ในปัจจุบัน สุขภาวะดังกล่าวมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ทั้งในระดับของเวลาและสภาพภูมิศาสตร์อันเป็นถิ่นกำเนิดของศิลปะ

*** (หมายเหตุ: โดยเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมทางศิลปะของยุโรป เราแทบไม่พบภาพของร่างกายหญิงหรือชายเปลือยใดๆในวัฒนธรรมศิลปะของจีนและอินเดียโบราณเลย ยกเว้นภาพของการร่วมเพศของหญิงชาย เช่น สมุดขั้วหมอน และภาพกามสูตรอันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและเรื่องราวทางศาสนา)

3. สถานะของผู้หญิงในระบบกฎหมาย

การพิจารณาสถานะของเพศหญิงในระบบกฎหมาย สามารถที่จะทำความเข้าใจได้ใน 2 แง่มุมที่สำคัญ คือ

3.1 การให้ความคุ้มครองและรับรองสิทธิของเพศหญิงในฐานะของการเป็นมนุษย์

การพิจารณาสถานะของเพศหญิงในแง่เพศหญิง จะได้รับการคุ้มครองสิทธิต่างๆ ในลักษณะเช่นเดียวกับที่บุคคลทั่วไปได้รับในฐานะที่ถือกำเนิดมาเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในเนื้อตัวร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน เป็นต้น ปัจจุบันการถือกำเนิดขึ้นเป็นเพศหญิงและชายได้รับการยอมรับว่ามีสถานะเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน

3.2 การพิจารณาสถานะของเพศหญิงด้วยการเปรียบเทียบกับเพศชาย

แม้ว่าจะได้รับการยอมรับว่าเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับเพศชาย แต่ก็ปรากฏว่าในระบบกฎหมายมีความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศดำรงอยู่ ความไม่เท่าเทียมกันนี้อาจปรากฏอยู่ทั้งในบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดให้สิทธิหน้าที่ของเพศหญิงและชายมีความแตกต่างกัน

ความไม่เท่าเทียมกันนี้มีอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น กฎหมายครอบครัว (ดูตัวอย่างการวิเคราะห์ถึงความไม่เท่าเทียมนี้ได้ ใน วีระดา สมสวัสดิ์, กฎหมายครอบครัว, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2540) ด้วยการกำหนดให้เหตุของการหย่าระหว่างหญิงและชายมีความแตกต่างกัน หรือเป็นการกำหนดให้สิทธิบางอย่างของหญิงไม่อาจใช้ได้ในบางกรณี เช่น การกระทำความผิดฐานข่มขืน กระทำชำเราตามกฎหมายอาญา จะเป็นความผิดก็ต่อเมื่อกระทำกับหญิงที่มีใช้ภรรยาของตน หากกระทำต่อภรรยาของตนเอง ก็ไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นความผิดแต่อย่างใด

นอกจากการกำหนดให้สิทธิของเพศหญิงและชายมีความแตกต่างกันแล้ว ในการบังคับใช้ หรือตีความกฎหมาย ก็จะมีปรากฏให้เห็นอิทธิพลทางความคิดที่ไม่ได้มีการคำนึงถึงประสบการณ์ อารมณ์ สถานะของเพศหญิง เข้ามาประกอบอย่างเพียงพอ ดังกรณีการตีความให้การช่มขึ้นเป็น เรื่องการกระทำระหว่างอวัยวะเพศของชายกับหญิง หรือการพิจารณาถึงบาดแผลในร่างกายว่า เป็นหลักฐานสำคัญต่อการพิสูจน์ให้เห็นถึงความไม่ยินยอมพร้อมใจของหญิง (ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, ช่มขึ้น: ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย, ใน รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 19 ฉบับที่ 3, 2539 บทความจากงานสัมมนาทางวิชาการความรุนแรงในสังคมไทย "รำลึก 20 ปี 6 ตุลา" และดูรายละเอียดเกี่ยวกับการตีความของกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมได้เพิ่มเติมใน นัทมน คงเจริญ และสมชาย ปรีชาศิลปกุล, การช่มขึ้นโดยกระบวนการยุติธรรม ในนิติสังคมศาสตร์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1/2546)

สถานะของเพศหญิงผ่านมุมมองด้วยการเปรียบเทียบกับชายจึงนำไปสู่การเรียกร้องความเสมอภาค/ ความเท่าเทียมกัน หากว่าไม่มีเหตุผลหรือความชอบแล้วระหว่างเพศชายกับหญิง ก็ไม่อาจถูกเลือกปฏิบัติให้มีความแตกต่างเกิดขึ้น ถ้าผู้ชายได้รับสิทธิเช่นใดหญิงก็ต้องมีสิทธิด้วยเช่นกัน การเลือกปฏิบัติจะเป็นไปได้ต่อเมื่อมีเหตุผลรองรับอย่างหนักแน่นเพียงพอ เช่น การทำหน้าที่ทางทหารบางประเภทที่อาจจำเป็นต้องอาศัยความเหมาะสมทางกายภาพ

การเลือกปฏิบัติเช่นนี้ในบางด้านหนึ่งอาจเป็นการจำกัดสิทธิของหญิงให้มีความไม่เท่าเทียมกับชาย แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นการสร้างให้เกิดสิทธิที่แตกต่างของเพศหญิงขึ้นด้วยเช่นกัน ดังกรณีการให้ความคุ้มครองกับเพศหญิงในกฎหมายแรงงาน ทั้งในด้านการปกป้องไม่ให้ทำงานในลักษณะที่เสี่ยงอันตรายมาก หรือการลาคลอดซึ่งเป็นลักษณะทางกายภาพของหญิงที่แตกต่างจากเพศชาย

การพิจารณาถึงสถานะของเพศหญิงดังที่กล่าวมา เป็นมุมมองของสตรีนิยมแนวเสรีนิยม (Liberal Feminism) ที่เชื่อในเรื่องความเท่าเทียมของมนุษย์และศักยภาพของเพศหญิง ว่าไม่มีความแตกต่างจากชาย กรอบการมองเช่นนี้มีผลอย่างสำคัญต่อการปรับเปลี่ยน แก้ไขกฎหมายที่มีผลเชื่อมโยงกับสถานะของเพศหญิง

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาถึงสถานะของเพศหญิงในกฎหมายภายใต้สังคมปัจจุบัน ประสบปัญหายุ่งยากไม่น้อย เฉพาะอย่างยิ่งในสังคมทุนนิยมที่เร่งเร้าการส่งเสริมการบริโภคอันมีผลต่อการใช้สถานะของเพศหญิงเป็นเครื่องมือ

ทั้งนี้ในแง่มุมมองการพิจารณาถึงบทบาทของกฎหมายต่อการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมี 2 แนวความคิดที่สำคัญคือ

ประการแรก แนวความคิดเรื่องหลักอันตราย (Harm Principle) ของ John Stuart Mill ที่ให้ความเห็นว่า การที่จะมีการออกกฎหมายมาจำกัดการกระทำใดๆของบุคคลได้นั้น จะต้อง

ปรากฏอย่างชัดเจนว่าการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดอันตรายขึ้นทั้งกับปัจเจกบุคคลและสังคม เช่น การฆ่า การทำร้ายร่างกาย หากการกระทำใดที่ไม่ปรากฏชัดเจนว่าจะส่งผลอันตรายก็ควรปล่อยให้ เป็นแดนเสรีภาพของปัจเจกบุคคลที่สามารถจะกระทำได้ แม้ว่าการกระทำนั้นๆ อาจหมิ่นเหม่ต่อ ศีลธรรมของสังคมโดยรวมก็ตาม

ประการที่สอง แนวความคิดเรื่องหลักศีลธรรมในกฎหมาย (Legal Morality) แนวความคิด นี้อธิบายว่า สังคมสามารถออกกฎหมายมาเพื่อห้ามการกระทำใดๆ ก็ได้ ถ้าเห็นว่าการกระทำนั้นมี ผลกระทบต่อศีลธรรมของส่วนรวม แม้การกระทำนั้นไม่ได้ก่ออันตรายทางกายภาพให้เห็นอย่างชัดเจนก็ตาม ภายใต้คำอธิบายเรื่องหลักศีลธรรมในกฎหมายเชื่อว่าแต่ละสังคมจะมีศีลธรรมของส่วน รวมอยู่ การกระทำสิ่งเหล่านี้จึงไม่อาจยินยอมให้เกิดขึ้นได้ เช่น การมีเพศสัมพันธ์กับเพศเดียวกัน การดื่มสุรา หรือเสพยาเสพติด

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว การยึดหลัก Harm Principle จะสามารถปกป้องเฉพาะการกระทำที่เห็นได้ชัดว่า เป็นอันตรายต่อตัวของหญิงโดยตรง เช่น ช่มชู้กระทำชำเรา แต่ในสังคมสมัยใหม่ มีการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสถานะของหญิงในรูปแบบ ที่แตกต่างไปจากเดิม ดังการทำให้หญิงกลายเป็นวัตถุของสื่อหรือการโฆษณา การกระทำใน ลักษณะนี้หากใช้กรอบความคิดแบบเดิมก็อาจมิใช่เป็นสิ่งที่อันตราย

เพราะฉะนั้น กฎหมายจึงยากที่จะเข้าไปมีบทบาทในการปกป้องสถานะของหญิงได้ แม้ กระทั่งในการพิจารณาตามกรอบความคิดแบบศีลธรรมในกฎหมาย การได้รับผลกระทบของหญิง ในลักษณะที่กล่าวมา ก็ยังอยู่ห่างไกลจากการได้รับการตระหนักของสังคมว่า เป็นหลักศีลธรรม ของส่วนรวมที่ต้องได้รับการควบคุมจากส่วนรวม

ความเป็นไปได้ของการสร้างระบบกฎหมาย ในการปกป้องสถานะของหญิงจากการถูก ละเมิด และลดทอนความเป็นมนุษย์ลงโดยสังคมบริโภคนิยม คือการเปิดแนวทางในการพิจารณา สิทธิของหญิงในสังคมที่แตกต่างไปจากการพิจารณาเฉพาะด้านชีวิตและเนื้อตัวร่างกายหรือด้วย วิธีการมองผ่านความสัมพันธ์ทางด้านเพศที่เน้นความเท่าเทียมเสมอภาคให้หันมาสนใจถึงอัต ลักษณะของหญิงที่จะถูกกระทบจากระบบการสร้างความเป็นหญิงโดยสื่อและโฆษณา การให้ ความสนใจถึงตัวตนและการดำรงอยู่ของหญิงในสังคมบริโภคนิยม

ด้วยการมองในลักษณะเช่นนี้ จะทำให้เกิดการพัฒนาสิทธิของเพศหญิงในแง่มุมใหม่ ที่ทำ ให้สังคมต้องหันมาให้ความสำคัญและความสนใจมากขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ทำให้การ กระทำต่างๆ ต่อหญิงโดยสื่อและโฆษณา กลายเป็นศีลธรรมของสังคมส่วนรวมที่ต้องได้รับการ ตระหนักถึงมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง (ภาษาอังกฤษ)

- Allison LaVoie. *Media Influence on Teens. Facts compiled.* The Green Ladies Web Site.
[http://kidsnrg.simplenet.com/grit.dev//london/g2_jan12/green_ladies/media/].
- American Academy of Pediatrics. *Magazine Models Impact Girls' Desire to Lose Weight.*
Press Release." (1999).
- Dittrich, L. "About-Face facts on the Media" About-Face web site. [Online: <http://about-face.org/resources/facts/media.html>.] อ้างใน *Body Image & Advertising.*
- Hamburg, P. (1988). "The media and eating disorders: who is most vulnerable?" *Public Forum: Culture, Media and Eating Disorders.* Harvard Medical School.
- Jean Holzgang, "Acts on Body and Image," compiled. Just Think Foundation website.
[Online : <http://www.justthink.org/bipfact.html>].
- Kilbourne, J. "Slim Hopes," *Video*, Media Education Foundation, 1995.
- Olds, T. (1999) Barbie figure "life-threatening." *The Body Culture Conference.* Vic Health and Body Image and Health Inc.
- Oxford Advanced Learner's Encyclopedic, Dictionary.*
- Peacock, M. (1998). " Sex, Housework & Ads." *Women's Wire web site.*
[<http://Womenswire.com/forums /image/D1022/>].
- Schneider, K. "Mission Impossible." *People Magazine*, June 1966.
- The Cowles Comprehensive Encyclopedia : The Volume Library*, p.1792.
- The Random House Dictionary of Art and Artists*, 1981.

เอกสารอ้างอิง (ภาษาไทย)

- ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, "ข่มขืน: ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย", ใน *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 19 ฉบับที่ 3, 2539 บทความจากงานสัมมนาทางวิชาการความรุนแรงในสังคมไทย 'รำลึก 20 ปี 6 ตุลา'.
- นัทมน คงเจริญ และ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, "การข่มขืนโดยกระบวนการยุติธรรมในนิติ" *สังคมศาสตร์* ปีที่ 1 ฉบับที่ 1/2546).
- วิระดา สมสวัสดิ์, *กฎหมายครอบครัว*, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. 2540.

ชุดที่ ๑ “ภาษา สื่อ จินตนาการ อำนาจ”

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจใน หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไทย

รศ.ดร.สรณี วงศ์เปี้ยสัจจ์
อ.หัตยา จันทรมังกร
อ.ศตวรรษ เปียงบุญทา

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒

สนับสนุนโดย สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วันที่ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๘

ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว เชียงใหม่

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไทย

รองศาสตราจารย์ ดร.สรณี วงศ์เบญจจักร์

อาจารย์วิทยา จันทรมังกร

อาจารย์ศตนันต์ เปียงบุญทา*

บทคัดย่อ

หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเป็นสื่อชนิดหนึ่งที่เข้าถึงเด็กตั้งแต่วัยเรียนโดยพ่อแม่อ่านให้ฟังและให้เด็กดูภาพประกอบจึงมีความน่าสนใจเป็นพิเศษในแง่การส่งผ่านความคิดละมุนมองต่าง ๆ เกี่ยวกับโลกรอบตัวเด็กผ่านทางกลไกของภาษา วรรณกรรมและรูปภาพ ในขณะที่เดียวกันการศึกษาหนังสือนิทานสำหรับเด็กทำให้เข้าใจสังคมวัฒนธรรมไทยอย่างถ่องแท้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ในบทความนี้จะพูดถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พบในหนังสือนิทานสำหรับเด็กไทยที่ได้รับรางวัลจำนวน 17 เล่ม ตั้งแต่ พ.ศ. 2533-2545 จากการวิเคราะห์พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับต่าง ๆ 7 ระดับได้แก่ ระดับเชื้อชาติ (ตะวันออกและตะวันตก) ระดับรัฐกับประชาชน ระดับชนชั้น (ระดับบนและระดับล่าง) ระดับปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวมหรือชุมชน ระดับมนุษย์กับธรรมชาติ ระดับครอบครัว (ผู้ใหญ่กับเด็ก) และระดับเพศ (ชายและหญิง) ผลจากการวิจัยพบว่า หนังสือนิทานภาพสะท้อนลักษณะสังคมวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับการลำดับอาวุโสและชั้น การจำแนกความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับต่าง ๆ และมุ่งธำรงรักษาสถานะของสิ่งต่าง ๆ ในระบบไม่มีการเปลี่ยนแปลง

แต่หากมองอีกแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่า หนังสือนิทานภาพเป็นกลไกหนึ่งของสังคมไทยที่บอกกล่าวสมาชิกใหม่ว่าเป็นสิ่งที่เป็อยู่มีอยู่เป็น "ความจริง" ที่ปกติธรรมดาที่พึงยอมรับอย่างไม่ต้องกังขาและพึงธำรงรักษาไว้ในแง่หนังสือนิทานภาพก็มีส่วนจรรโลงความชอบธรรมในการใช้อำนาจของบุคคลบางกลุ่มและการวิตรอนอำนาจของบุคคลบางกลุ่มนั่นเอง

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทนำ

บทความเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไทยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องหนังสือสำหรับเด็กที่ได้รับรางวัลการวิเคราะห์เชิงวาทกรรมและวรรณกรรม หนังสือที่ใช้ในการวิเคราะห์มีทั้งหมด 17 เล่ม สุ่มเลือกจากรายการหนังสือที่ได้รับรางวัลของคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติและหนังสือที่ได้รับรางวัลมูลนิธิเด็กและรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด หนังสือเหล่านี้ขึ้นเ้ากระบวนการประกวดระดับใดระดับหนึ่งตั้งแต่ปี 2533-2545 สำหรับเด็กในระดับก่อนและระหว่างชั้นประถมศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลอยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์ (Critical Linguistics) วรรณกรรมศึกษา (Literature Studies) และวาทกรรมศึกษา (Discourse Studies) ซึ่งเชื่อว่าภาษา วรรณกรรม สื่อ และสังคม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มิปฏิสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น จะแยกออกจากกันไม่ได้

วาทกรรม

วาทกรรม (Discourse) มีความหมายได้หลายอย่าง ตามความหมายเชิงภาษาศาสตร์วาทกรรมหมายถึงภาษาเหนือระดับประโยค เป็นภาษาระดับข้อความซึ่งมีเอกภาพเชิงความหมายและความสมบูรณ์ในตัวเอง เป็นทั้งภาษาที่ใช้จริงทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนในบริบทสถานการณ์จริง มีเจตนาหรือจุดมุ่งหมายในการใช้ภาษาของผู้ใช้และความรับรู้ของผู้รับกำกับอยู่ด้วย คุก (Cook 1989) สรุปรวมนิยามของวาทกรรมในความหมายนี้ว่า "stretches of language perceived to be meaningful, unified and purposive."

วาทกรรมตามความหมายทางภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์ได้ประสานแนวคิดทางภาษาศาสตร์เข้ากับแนวคิดเชิงสังคม - มานุษยวิทยา คือประสานแนวความคิดเรื่องการวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ เจตนาและบริบทเข้ากับแนวคิดเรื่องภาษามีอิทธิพลต่อการปั้นแต่งควบคุมสังคมและวัฒนธรรม ในทำนองเดียวกันสังคมวัฒนธรรมก็มีอิทธิพลต่อภาษาด้วยเช่นกัน ภาษาและสังคมจึงเป็นส่วนของกันและกัน ภาษาทำหน้าที่ สะท้อน ผลิต ผลิตซ้ำ ความคิด ความเชื่อ ความรู้ซึ่งคืออุดมการณ์ในสังคมที่ภาษานั้นถูกใช้อยู่ จึงเท่ากับกำหนดควบคุมความรู้ของสังคมไปพร้อม ๆ กัน แฟร์คลอฟ (Fairclough 1989) กล่าวว่า

"Linguistic phenomena are social in the sense that whenever people speak or listen or write or read, they do so in ways which are determined socially and have social effects" (23)

วาทกรรมในแง่ภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์จึงหมายถึงกระบวนการและปฏิบัติการทั้งหมดทั้งสิ้นที่สังคมภาษาและสื่อซึ่งเป็นบริบทของภาษามีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบและตอบโต้ซึ่งกันและกันในเชิงสะท้อนภาพ

สร้างความหมายและกำหนด ควบคุมความรู้ ความคิด ความเชื่อ ผ่านการเลือกใช้ (Paradigmatic Choice) และการจัดรวม (Syntagmatic Combination) องค์ประกอบของภาษา ตลอดจนผลิตซ้ำ ตอกลูก ตามนัยยะนี้ พอสรุปได้ว่าการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์จะประกอบจากสามมิติ (Fairclough 1995 b: 98) ได้แก่

1. มิติบรรยายความ คือการวิเคราะห์ได้แก่การศึกษาตามขนบภาษาศาสตร์ และ สัญญาวิทยาโดยดูที่หน่วยพื้นฐานและองค์ประกอบทางภาษาทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา วัจนภาษาได้แก่ คำ วลี ประโยค ไวยากรณ์ คำเชื่อม การจัดเรียงประโยค อวัจนภาษาได้แก่ ภาพ แสง สี เส้น องค์ประกอบภาพ เป็นต้น เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเนื้อหาและความหมายที่เป็นเอกภาพในเรื่อง

2. มิติตีความ คือการวิเคราะห์กระบวนการ (Process Analysis) ของภาคปฏิบัติการวาทกรรม (Discourse Practice) ได้แก่การ “อ่าน” ความหมายแฝงนัยและอุดมการณ์ซึ่งซ่อนอยู่ในระดับลึกของตัวบท เป็นการศึกษาความหมายของตัวบทในฐานะที่เป็นผลผลิตของกระบวนการเข้ารหัส (หรือผลผลิตของปฏิบัติการสร้างความหมายผ่านตัวภาษา) รวมทั้งศึกษากลไกวิธีการต่าง ๆ ในการสร้างความหมาย โดยเฉพาะความหมายที่สัมพันธ์กับอำนาจ นิยามและความเชื่อในสังคม กลไกเหล่านี้จะรวมทั้งวัจนภาษา อวัจนภาษา และเทคนิควิธีทางวรรณกรรมด้วย

3. มิติอธิบายความ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสื่อหรือตัวบท ภาษา กับบริบทสังคม วัฒนธรรมที่สื่อหรือตัวบทนั้นปรากฏใช้ เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ของภาษา สื่อและสังคม ซึ่งมักนำไปสู่ประเด็นเรื่องอุดมการณ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ตลอดจนอำนาจของภาษาและอำนาจของ “เจ้าของ” ภาษาและ “เจ้าของ” ความหมายที่มีเหนือปฏิบัติการทางสังคม ในบางครั้งอาจมองเห็นภาพการช่วงชิง “พื้นที่แห่งอุดมการณ์” หรือ “พื้นที่แห่งความหมาย” เพื่อช่วงชิงอำนาจผ่านภาษาด้วย

อุดมการณ์ อำนาจกับภาษา

อุดมการณ์คือ ความรู้ ความเชื่อ ความคิด คติธรรม คติธรรม ตลอดจนค่านิยมซึ่งเป็นที่ยอมรับและยึดถือกันโดยสมาชิกในสังคมหนึ่งๆ ทั้งในอดีตตลอดจนถึงปัจจุบัน (Van Dijk 1998, ตอนที่ 1) อุดมการณ์ที่ปรากฏอยู่ในสังคมมิได้มีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้าง ปั่นแต่ง ทำให้เกิดขึ้น และดูเหมือนเป็นธรรมชาติ ส่วนใหญ่การประกอบสร้างจะทำโดยกลุ่มผู้มีอำนาจ ผ่านการใช้ภาษาทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา ผ่านการใช้สื่อเพื่อนำเสนอและผลิตซ้ำจนสิ่งที่ถูกปั่นแต่ง กลายเป็น “ความจริง” เป็นที่ยอมรับว่าเป็นเรื่องธรรมดาโดยสมาชิกในสังคมซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ถูกปกครอง และไร้สื่อในมือจึงเท่ากับเป็นผู้ด้อยอำนาจ ทั้งนี้ผู้ปั่นแต่งอุดมการณ์มักมีเจตนาแฝงอยู่ ส่วนใหญ่มักเป็นเจตนาเพื่อธำรงรักษาอำนาจของตนเอง เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่สถานภาพหรือฐานอำนาจของตนเอง หรือเพื่อสร้างความชอบธรรมในการจรรโลงหรือขยายขอบข่ายอำนาจของตนเอง

ภาษามีอำนาจในตัวของมันเอง อำนาจส่วนหนึ่งของภาษาอยู่ที่ความสามารถในการสื่อสะท้อนความเป็นไป ความคิดความเชื่อต่าง ๆ ในสังคมที่มันปฏิบัติการอยู่ แต่ยิ่งไปกว่านั้นภาษามีอำนาจในการควบคุมการมองเห็น ความรับรู้ ซึ่งนำไปสู่ความคิด ความเชื่อของคนในสังคมด้วยจะเห็นได้จากตัวอย่างรอบ ๆ ตัวเรา หากมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น เช่นมีการชุมนุมที่ท้องสนามหลวง การเลือกภาษาเพื่อบรรยายเหตุการณ์นั้นเป็น "การเรียกร้องความยุติธรรม" หรือเป็น "การก่อความไม่สงบ" มิใช่เพียงสะท้อนภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่เป็นการประกอบสร้างความหมายและกำหนดคุณค่าเชิงบวกลบให้แก่เหตุการณ์นั้น ๆ อย่างชัดเจนด้วย นอกจากการเลือกใช้คำแล้ว การผูกประโยค การจัดเรียงประธาน-กรรม ตลอดจนการเลือกใช้ภาพและสีสันทันทีเป็นการผลิตความหมาย และการตัดสินใจคุณค่าว่าใครเป็นผู้กระทำหรือถูกกระทำ ใครถูกใครผิด จึงนับว่าเป็นการกำหนดควบคุมการมองเห็นและความรับรู้ซึ่งสืบเนื่องไปถึงประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมอีกด้วย ภาษาถูกใช้เพื่อเจตนาเชิงอำนาจ เพื่อสร้างเสถียรภาพและสถานภาพและเพื่อจรรโลงผลประโยชน์ให้แก่ผู้มีภาษาในมือจนมีคำกล่าวว่า ผู้ใดมีภาษาผู้นั้นมีอำนาจ โนเลสและมัลมคิแยร์ (Knowles and Malmkjær 1996) กล่าวว่าผู้ใดมีอำนาจในการสร้างความหมายผู้นั้นจะสามารถกำหนดขอบข่ายความคิดของสังคมได้

วาทกรรมวรรณกรรมสำหรับเด็กและการเตรียมเด็กเข้าสู่สังคม

วรรณกรรมสำหรับเด็กไม่ว่าจะเป็นนิทานเรื่อง นิทานภาพ บทกลอน บทกล่อมเด็ก ตลอดจนนวนิยายสำหรับเด็กจัดว่าเป็นวาทกรรมทั้งสิ้น เพราะวรรณกรรมเด็กต่าง ๆ เหล่านี้ต่างก็สะท้อนความเป็นมา เป็นไปของสังคมตลอดจนมีส่วนในการกำกับ ควบคุม ตอกย้ำ จรรโลงความรู้ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และแนวขนบกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ของสังคมอยู่ด้วยเรียกได้ว่าเป็นห่วงโซ่ห่วงสำคัญห่วงหนึ่งในห่วงโซ่วาทกรรมเลยทีเดียว แต่วรรณกรรมสำหรับเด็กนั้นเป็นวาทกรรมที่มีลักษณะพิเศษอยู่บ้าง กล่าวคือ ประการแรก กลุ่มผู้อ่านเป้าหมายเป็นเด็ก โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทหนังสือนิทานภาพซึ่งใช้ในการวิจัยนี้ กลุ่มผู้อ่านเป้าหมายจะอายุประมาณ 5-8 ปี จึงมีทั้งผู้อ่านที่อ่านเองได้ และผู้อ่านที่ฟังผู้อื่นอ่านให้ฟัง อายุของผู้อ่านเป้าหมายจะมีส่วนสำคัญในการกำหนดเนื้อหาในเรื่องเพราะเป็นช่วงอายุที่เชื่อกันว่า "ไร้เดียงสา" แต่กำลัง "เรียนรู้" เกี่ยวกับโลกรอบตัวและเกี่ยวกับสังคมทั้งที่เขากำลังอยู่ในปัจจุบันและที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในอนาคต (Stephens 1992 : 8) ผู้ใหญ่รอบ ๆ ตัวเด็กจึงถือเอาเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องขัดเกลา อบรม สั่งสอน ปลูกฝังให้เติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมผ่านกรรมวิธีต่างๆ รวมทั้งวรรณกรรมเด็ก แต่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นความคิด ความเชื่อ ความรับรู้ของสังคมเกี่ยวกับ "ความไร้เดียงสา" "ความอ่อนแอ" หรือ "ความจำกัด" ของเด็กล้วนแต่เป็นความเข้าใจผ่านมุมมองของผู้ใหญ่ทั้งสิ้น โนเติลแมน (1996 : 68) กล่าวว่า

" The way we think about childhood has political implications...Our understanding of children tends to be filtered through adult perceptives and interests"

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเจตนาของการสร้างวรรณกรรมสำหรับเด็กส่วนใหญ่ก็มีอุดมการณ์บางอย่างแฝงอยู่แล้วตั้งแต่ต้น อาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมสำหรับเด็กโดยเฉพาะหนังสือนิทานภาพเป็น "พื้นที่อันอุดมด้วยอุดมการณ์" หรือที่สตีเฟนส์ (1992:3) เรียกว่า "a special site for ideological effect , with a potentially powerful capacity for shaping audience attitudes "

อุดมการณ์นั้นมิใช่จะเป็นสิ่งไม่พึงประสงค์เสมอไป อันที่จริงแล้วเราทุกคนต่างใช้ระบบอุดมการณ์ในการเข้าใจความหมายสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นเราจะมีชีวิตอยู่ในสังคมไม่ได้เลยหากปราศจากอุดมการณ์ที่เป็นระบบเดียวกัน และหากเด็ก ๆ จะเข้าเป็นสมาชิกในสังคมก็จะต้องเรียนรู้และเข้าใจชนบทที่กำกวมที่จัดระเบียบสังคมนั้นอย่างถ่องแท้ แนวคิดนี้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมสำหรับเด็กและเป็นพลังขับเคลื่อนตลอดจนเป็นแนวปฏิบัติที่พบอยู่ทั่วไปในวรรณกรรมสำหรับเด็กทุกเพศ ทุกวัย ทุกวัฒนธรรม จนอาจกล่าวได้ว่าเจตนาหลักของวรรณกรรมเด็กอาจมิใช่เพื่อให้ความบันเทิง ความพึงพอใจแก่เด็กแต่เป็นเพื่อเตรียมเด็กให้รู้จัก "โลก" และรู้จัก "ตัวเอง" (socialization) นั่นเอง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับต่าง ๆ ในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไทย

ในบทความนี้จะพูดถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พบในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กที่ได้รับรางวัลจำนวน 17 เล่ม ตั้งแต่ พ.ศ. 2533-2545 จากการวิเคราะห์พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับต่าง ๆ 7 ระดับได้แก่ ระดับเชื้อชาติ (ตะวันออกและตะวันตก) ระดับรัฐกับประชาชน ระดับชนชั้น (ระดับบนและระดับล่าง) ระดับปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวมหรือชุมชน ระดับมนุษย์กับธรรมชาติ ระดับครอบครัว (ผู้ใหญ่กับเด็ก) และระดับเพศ (ชายและหญิง) ดังจะกล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับเชื้อชาติ (ตะวันออกและตะวันตก)

ในยุคโลกาภิวัตน์ชาติตะวันตกต่างเข้ามามีบทบาทต่อประเทศไทยอย่างมากทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม การเมืองและวัฒนธรรม ในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไทยเรื่องสงครามขมหวานได้นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาติตะวันออก (ไทย) และชาติตะวันตกไว้อย่างน่าสนใจ ผู้เขียนนำเสนอภาพการช่วงชิงอำนาจระหว่างผู้คุกคามคือ ความเป็นตะวันตก และผู้ถูกคุกคาม คือความเป็นไทย ผู้เขียนนอกจากจะสะท้อนภาพความขัดแย้งเชิงอำนาจระหว่างตะวันตกและไทยแล้ว ยังใช้ภาษาเพื่อจัดระเบียบความสัมพันธ์นี้ โดยให้ทั้งสองฝ่ายประสานสามัคคีกัน แต่ก็แฝงความหมายว่า ความเป็นฝรั่งนั้นถึงแม้จะทรงอำนาจทางกายภาพ และเป็นผู้คุกคามความมั่นคงของไทย แต่ลึกลงไปแล้วก็ยังด้อยกว่าความเป็นไทย ซึ่งแม้จะตกอยู่ในสภาพผู้ถูกคุกคาม แต่ก็ยังธำรงรักษาคำศักดิ์ศรีของความเป็นผู้นำ มีอำนาจเชิง

สติปัญญา และความกล้าหาญ ความสัมพันธ์นี้จึงเป็นแบบเหนือกว่า-ด้อยกว่า ไม่เสมอภาคกัน และหากทั้งสองกลุ่มจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบ ก็จะต้องยอมรับความไม่เสมอภาคนี้

สรุปเรื่องสงครามขนมหวาน (ชัยฤทธิ์ , 2524)

ณ ร้านขนมในเมืองเล็กแห่งหนึ่ง หลังจากคุณยายเจ้าของร้านปิดร้านกลับบ้าน ขนมไทยกับขนมฝรั่งก็ทะเลาะกันอีกเช่นเคย ขนมฝรั่งคิดว่าตนเองเหนือกว่าขนมไทย ขนมไทยบอกว่าขนมไทยขายดี แต่ทั้งหมดถูกพวกมดศัตรูหมายเลขหนึ่งของขนมเข้าจู่โจม ขนมไทยต่างช่วยกันหนีลงพื้น แต่พวกขนมฝรั่งถูกมดล้อมไว้หมด ขนมจ๋ามงกุฎชวนพวกขนมไทยไปช่วยขนมฝรั่ง ขนมไทยช่วยขนมฝรั่งลงมาได้ และเริ่มโจมตีพวกมด ทั้งขนมไทยกับขนมฝรั่งช่วยกันต่อสู้ขับไล่พวกมดไปได้ คินนนั้นขนมทั้งหมดอยู่รวมกัน มีขนมชั้น และขนมปังเป็นยามเฝ้า เช้าวันรุ่งขึ้น คุณยายเปิดร้านเห็นขนมอยู่ปะปนกัน แต่ขนมดูสวยกว่าเมื่อวานมาก

รู้สึกดีใจ

และคิดว่าวันนี้ต้องขายดีแน่

เรื่องเริ่มต้นด้วยการแบ่งกลุ่มแบ่งพวกผ่านภาษาโดยใช้คำว่า "ขนมไทยอย่างพวกนาย" (3) และ "ขนมฝรั่งอย่างพวกเรา" (3) และมีการใช้คำอ้างเรียกสองฝ่ายว่า "พวกขนมไทย" และ "พวกขนมฝรั่ง" อยู่เกือบตลอดเรื่อง นอกจากนั้น ภาษาภาพในหน้าแรก ๆ ก็แบ่งกลุ่มขนมไทย-ขนมฝรั่ง ให้เห็นอย่างชัดเจน แต่ก็น่าสังเกตว่ามีการเน้นการคุกคามรุกรานของฝ่ายฝรั่ง โดย โดนัท "ตะโกน" ใส่ฝ่ายไทยก่อน แล้วทองม้วนจึง "ได้กลับ" จึงทำให้เห็นภาพการช่วงชิงอำนาจระหว่างสองกลุ่ม คือ "ความเป็นไทย" และ "ความเป็นฝรั่ง" เห็นได้จากโดนัทเหยยหยันว่าขนมไทยหรือจะมาสู้ขนมฝรั่งได้ (3) ซึ่งเป็นการแสดงอำนาจที่เหนือกว่าของผู้คุกคามคือ ตะวันตกต่อผู้ถูกคุกคามคือไทย

เมื่อขนมไทยและขนมฝรั่งถูกมดจู่โจม ขนมไทยกลายเป็นผู้นำที่มีความกล้าหาญ มีสติปัญญา เฉลียวฉลาดโอบอ้อมอารี และช่วยเหลือผู้ที่มาคุกคามที่อ่อนแอกว่าเมื่อเผชิญปัญหา จึงเห็นการกำหนดคุณค่าให้ไทยเหนือกว่า เก่งกว่า ความเป็นตะวันตก เช่น

พวกขนมฝรั่งถูกมดล้อมไว้หมด จ๋ามงกุฎจึงชวนให้พวกขนมไทยไปช่วย (7)

พวกคุกกี้ร้องไห้กระจองอแง (11)

แต่ในตอนจบของเรื่องทั้งสองกลุ่มได้เรียนรู้ว่า จำเป็นจะต้องอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง จึงจะสามารถต่อสู้ศัตรู และธำรงรักษาความสงบมั่นคงของกลุ่มได้ ภาษาที่ใช้ในตอนจบจึงแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่นใช้คำว่า "พวกขนม" (17) "พวกขนมจับมือกัน" (17) "พวกเรา" (19) "พวกขนมจึงตกลงมารวมอยู่ชั้นเดียวกัน" (19) "ขนมวางปะปนกันไปหมด" (21) แต่ในความปรองดองมีนัยว่าความเป็นไทยเฝ้าตกอยู่ในสภาพผู้ถูกคุกคามแต่ยังธำรงศักดิ์ศรีของความเป็นผู้นำความสัมพันธ์นี้จึงเป็นความสัมพันธ์แบบเหนือกว่า-ด้อยกว่าไม่เสมอภาคกัน

2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับรัฐกับประชาชน

จากหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไทย อุดมการณ์หนึ่งที่เห็นชัดเจนคือ การนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน ผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดและเจ้าหน้าที่ของรัฐถูกนำเสนอให้เป็นกลุ่มที่มีอำนาจมากกว่ากลุ่มผู้ถูกปกครองหรือประชาชน ประชาชนถูกนำเสนอให้เป็นกลุ่มที่ไร้อำนาจ ด้อยสติปัญญา ไร้เหตุผล ชอบใช้กำลังในการแก้ปัญหาจึงมักก่อความไม่สงบในสังคม ส่วนกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐเป็นกลุ่มที่มีอำนาจเหนือประชาชนแต่ฉ้อฉล ดังนั้นจึงต้องมีผู้ที่มีอำนาจสูงสุดที่มีสติปัญญา มีความรู้ ความเข้าใจมาควบคุมดูแล ชี้แนะและออกกฎเพื่อให้ทุกกลุ่มอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม นิทานภาพที่นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับรัฐกับประชาชนคือ บทเรียนของฝูงสัตว์ (อำนาจ, 2533)

สรุปเรื่องบทเรียนของฝูงสัตว์ (อำนาจ, 2533)

สัตว์ป่าทั้งหลายอาศัยในป่าเขาอุดมสมบูรณ์ ได้อาศัยลำน้ำสายหนึ่งดื่มกิน แต่จำต้องอาศัยแพรับจ้างของลิงแก่ตัวหนึ่งข้ามฝั่ง ลิงแก่มีนิสัยเอาแต่พวกพ้อง บริการแต่พรรคพวกของตน สัตว์ป่าทั้งหลายประนามสาปแช่งเข้าต่อสู้กับพวกลิงจนบาดเจ็บล้มตาย สิงโตเจ้าป่าเข้าห้ามปราม รับฟังเรื่องราวและคำร้องเรียนแล้วจึงออกกฎให้ลิงแก่รักษาความยุติธรรม โดยบริการสัตว์ทุกชนิด ความขัดแย้งจึงยุติ วันหนึ่งสัตว์ป่าต่างเจ็บป่วยพร้อมกัน ต้องการให้ลิงแก่พาข้ามฝั่งไปโรงพยาบาลพร้อมกัน ลิงแก่หัดทานไม่สำเร็จเนื่องจากสัตว์ทุกตัวเรียกร้องความยุติธรรมและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ต่างอ้างคำสั่งสิงโตเจ้าป่า ลิงแก่จำต้องทำตาม เมื่อแพมาถึงกลางลำน้ำก็ล่ม สัตว์ตายไปจำนวนหนึ่ง ที่เหลือต่างตะเกียกตะกายเอาตัวรอดขึ้นฝั่ง สัตว์ทั้งหลายได้บทเรียนว่า การไม่ยึดถือความยุติธรรม เอาแต่พวกพ้องนั้นไม่สมควร แต่การยึดถือความยุติธรรมมากเกินไปไม่ใช่วิชาญาณ ไม่มีการยืดหยุ่นก็ก่อให้เกิดความเสียหายได้เช่นกัน

สามกลุ่มตัวละครหลักในเรื่องนี้ เป็นภาพสะท้อนสมาชิกสามกลุ่มในสังคม กลุ่มแรกคือ สิงโตเป็นกลุ่มผู้ที่มีอำนาจสูงสุด จึงมีบทบาทเป็นผู้ปกครองผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จ มีหน้าที่ควบคุม ดูแลกลุ่มอื่น ๆ ให้ได้รับความชอบธรรม "ออกกฎ" หรือตัดสินความถูกผิดรวมไปถึงการปราบปรามความวุ่นวาย เพื่อรักษาความ "มั่นคง" ของสังคม จะเห็นได้ว่าสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ให้ความเคารพเชื่อฟัง "ประกาศิต" ของผู้ทรงอำนาจนี้ จะสังเกตได้ว่าภาษาที่ใช้เป็นภาษาแสดงอำนาจของชนชั้นปกครองผู้มีอำนาจเด็ดขาด เช่น

"หยุดเดี๋ยวนี้" คือคำประกาศิตจากสิงโตเจ้าป่า (6)

สิงโตเจ้าป่าจึงออกกฎ (6)

"เจ้าลิ้มคำสั่งของสิงโตแล้วหรือไม" (9)

กลุ่มที่สองฝูงลิงถูกเสนอภาพให้เป็นเจ้าหน้าที่รัฐผู้มีอำนาจกำหนดควบคุมอิสรภาพในการเคลื่อนที่ และการให้หรือไม่ให้ความเสมอภาคในการบริการ กลุ่มนี้มีสติปัญญา รู้จักใช้เหตุผล แต่เห็นแก่ผลประโยชน์ของพวกพ้อง จึงมีการฉ้อฉล เบียดบัง ใช้อำนาจในทางที่ผิด จนถูกประชาชนประนามสาปแช่ง เช่น

"ไฉ่ลิงไม่ยุติธรรม...ไฉ่ลิงญาตินิยม...ไฉ่ลิงพวกนิยม...ไฉ่ลิงใจแคบ..." (4)

แม้จะฉ้อฉลจนปรากฏความผิดต่อผู้ปกครองสูงสุด ก็มิได้รับการลงโทษ และท้ายที่สุดก็ยังคงรักษาอำนาจเหนือกลุ่มราษฎรเอาไว้ได้ต่อไป

กลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มผู้สังเวยเป็นกลุ่มผู้ถูกปกครอง ถูกนำเสนอว่าด้อยอำนาจ ช่วยตนเองไม่ได้ ด้วยวัจนภาษาเช่น บรรดาสัตว์ที่มีความจำเป็นทั้งสองฟากมีอาจข้ามฝั่งไปมาได้ จึงจำต้องอาศัยแพรับจ้างของลิงแก่ (1) สัตว์ทั้งหลาย... ต่างก็ “ตกใจรวนเรและเซกเลา” (13) นอกจากนั้นยังมีภาพของความขลาดเขลา และชอบใช้กำลังรุนแรง จึงเป็นตัวก่อความไม่สงบ บั่นทอนความ “มั่นคง” ของสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอยู่ใต้ความดูแล คุ่มครองของผู้มีอำนาจ และที่สำคัญที่สุดคือ เมื่อเกิดเหตุวิกฤติขึ้น กลุ่มผู้ไร้อำนาจหรือประชาชนนี้ก็ยอมรับว่าเป็นความผิดของพวกเขาตน ยอมจำนนต่อกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ และถือเป็นบทเรียนที่จะต้องแก้ไขต่อไป

3. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับชนชั้น (ระดับบนและระดับล่าง)

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับชนชั้นระหว่างชนชั้นบนและชนชั้นล่างในสังคมนั้นเป็นอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในหนังสือนิทานสำหรับเด็กหลาย ๆ เรื่อง เช่น ฟ้ากว้างเท่าปากบ่อ (มาลา, 2534) และ ไส้เดือนน้อยกับรากฝอย (ชัยรัตน์, 2542)

สรุปเรื่องฟ้ากว้างเท่าปากบ่อ (มาลา, 2534)

แม่หอยตากวางไข่ไว้ที่ก้นบ่อแล้วสิ้นใจตาย เมื่อออกจากไข่ลูกหอยตากมีจำนวนมากกว่าก็แย่งกันกินอาหาร ตัวที่แข็งแรงก็ไต่ขอบบ่อขึ้นได้สูง ได้กินอาหารดี ๆ ส่วนตัวที่อ่อนแอคลานช้า ก็ได้กินแต่เศษอาหาร ลายจุดซึ่งเป็นหอกปากที่แข็งแรงเฝ้ามองปากบ่อ จึงคิดว่าฟ้ากว้างเท่าปากบ่อ จึงอยากไต่ข้ามฟ้าให้ได้ แต่ลายประบอกว่าย่าเพ็งสรุปเลย ลายจุดรีบไต่ให้ถึงปากบ่อเมื่อไต่ถึงปากบ่อตอนเช้าพบว่าฟ้ากว้างใหญ่ไพศาล ลายประจึงอธิบายให้ลายจุดฟังว่าเมื่ออยู่ก้นบ่อจึงมองเห็นฟ้ากว้างเท่าปากบ่อ แต่ความจริงแล้วฟ้านั้นกว้างใหญ่ไพศาล ลายจุดจึงยอมรับและไม่คิดไต่ข้ามฟ้าอีก ยอมให้ลายประเป็นผู้นำกลุ่ม

สรุปเรื่องไส้เดือนน้อยกับรากฝอย (ชัยรัตน์, 2542)

ไส้เดือนน้อยอาศัยอยู่ใต้ดินอย่างมีความสุข มีเพื่อนสนิทคือรากฝอยของต้นกุหลาบ ไส้เดือนน้อยอยากขึ้นไปบนดิน เมื่อขึ้นไปก็พบว่ามีกุหลาบและผีเสื้อแสนสวย ไส้เดือนน้อยพยายามผูกมิตรด้วยแต่ไม่มีใครคบด้วย ไส้เดือนน้อยรู้สึกว้าเหว่และน่าเกลียดและเป็นทุกข์จนล้มป่วย และเศร้าซึมแต่รากฝอยก็ได้อธิบายว่าไส้เดือนน้อยเองก็มีความสำคัญและทำให้กุหลาบออกดอกได้สวยงามเพราะคอยพรวนดินให้ ไส้เดือนน้อยจึงกลับมามีความสุขอีก

ความไม่เท่าเทียมกันของชนชั้นถูกนำเสนอว่าเป็นเรื่องที่มีธรรมชาติกำหนดมาแล้วไม่สามารถทำการเปลี่ยนแปลง ต่อรองและต่อต้านได้ เช่น ลักษณะทางกายภาพ สติปัญญาและชาติกำเนิด ดังนั้นในสังคมจึง

มีชนชั้นระดับบนที่มีความชอบธรรมในการปกครองและใช้อำนาจมากกว่าชนชั้นระดับล่างที่ต้องยอมรับ เพราะถูกกำหนดให้มีบทบาทและทำหน้าที่ตามชนชั้นของตนได้ดี

ธรรมชาติได้จัดระดับชนชั้นให้บุคคลตั้งแต่เกิดแล้ว ธรรมชาติได้สร้างให้คนบางกลุ่มมีร่างกายที่แข็งแรงในขณะที่บางกลุ่มมีร่างกายที่อ่อนแอ กลุ่มที่มีร่างกายแข็งแรงก็จะเป็นผู้นำและกลุ่มที่อ่อนแอก็จะเป็นผู้ตาม ดังจะเห็นได้จากลูกหอยทากที่เกิดมาพร้อมกันแต่มีความแข็งแรง-อ่อนแอต่างกันไป วัจนภาษาที่เน้นย้ำเรื่องความแข็งแรง-อ่อนแอทางกายภาพในเรื่องฟ้ากว้างเท่าปากบ่อมีดังนี้

“ตัวใดที่แข็งแรงก็ไต่ขึ้นได้สูง ได้กินอาหารดี ๆ ก่อนเพื่อน ตัวใดที่อ่อนแอ คลานได้ ก็กินได้แต่เศษอาหารที่ตัวอื่นกินแล้ว” (6)

นอกจากวัจนภาษาแล้วภาษาภาพก็แสดงให้เห็นความแข็งแรงของ “กลุ่มผู้นำ” ซึ่งมีภาพลายจุดซึ่งเป็นหอยทากที่มีร่างกายแข็งแรงที่สุดอยู่หน้าและอยู่สูงกว่าตัวอื่น ๆ ส่วนลูกหอยทากที่อ่อนแอกว่าก็วิ่งหล่นอยู่ข้างล่าง และตกเป็น “ผู้ตาม”

นอกจากความแข็งแรงทางกายภาพแล้ว ผู้ที่มีความเข้มแข็งทางสติปัญญาก็จะเป็นผู้นำในเชิงความคิดของกลุ่ม เช่น ลายจุดพูดว่า

“ที่แท้ฟ้าก็กว้างเท่าปากบ่อ ไม่เห็นจะกว้างใหญ่ไพศาลอย่างที่เชื่อกันเลย” (7)

“ไม่แน่นัก” ลายประพูด “เรายังอยู่ห่างจากฟ้าอีกมาก อย่าเพิ่งพูดตอนนี้จะดีกว่า” (7)

“ฉันอยู่ใกล้ฟ้าที่สุด ฟ้ายังกว้างเท่าปากบ่ออยู่ตามเดิม” (10)

“เธออย่าเพิ่งพูดอะไรตอนนี้ดีกว่า” ลายประพูด” (10)

ลายประแม้จะมีพลังกำลังด้อยกว่าลายจุดเล็กน้อย แต่เป็นตัวแทนของความ “รู้แจ้ง” มีปัญญา คิดตรិตรอง ลายประจึงเป็นผู้อธิบาย “ความจริง” ให้เพื่อนหอยทากฟังว่า แท้จริงแล้วท้องฟ้านั้นกว้างใหญ่ไพศาล จึงกลายเป็นผู้นำกลุ่มในที่สุด

หากมองในแง่ลำดับชั้นทางสังคม จึงหมายถึงว่า ผู้นำทางปัญญาเป็นผู้มีคุณค่าสูงสุดในสังคม เหนือกว่าผู้นำทางกายภาพเสียอีก การใช้ปัญญานำไปสู่ความรู้แจ้งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตและดำรงสังคม

เรื่องนี้แฝงนัยอุดมการณ์การจัดลำดับชนชั้นเริ่มตั้งแต่การแบ่งฉากเป็นใต้ดินและบนดิน การกำหนดคุณค่าให้โลกใต้ดินมีความรักความอบอุ่น ขณะที่โลกบนดินมีความโหดร้ายเลียดแทง แต่ยิ่งกว่านั้นคือการแฝงนัยว่าผู้ที่เกิดมาในชั้นใด ก็ควรพอใจในกำเนิดของตน ตั้งหน้าปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และมีเพียงคิดเปลี่ยนแปลงสถานภาพเป็นอื่น เพราะจะทำให้กลไกในสังคมขาดหายไป และจะมีผลกระทบต่องส่วนอื่น ๆ ของสังคมได้ อุดมการณ์ข้อนี้ถูกนำเสนอผ่านคำพูดของรากฝอยซึ่งเป็น “ผู้รู้แจ้งเห็นจริง” ปลอดภัยได้เดือนน้อยว่า

"เธอรู้ไหม พวกกุหลาบอย่างฉัน และดอกไม้อื่น ๆ คงออกดอกสวย ๆ ไม่ได้หรอก ถ้าขาดพวกเธอ คอยพรวนดินให้ร่วนซุย ช่วยให้ฉันหายใจสะดวกและเติบโตได้ดี ถึงเธอจะไม่สวยเท่าผีเสื้อ แต่เธอก็มีประโยชน์มากนะ" (20) ท้ายที่สุดได้เดิมน้อยก็สยบยอมต่ออุดมการณ์ลำดับชั้นตามกำเนิดนี้ ตั้งหน้า

"คอยเล่นไล่จับพรวนดินกับรากฝอยอย่างสนุกสนาน จนดินบริเวณนั้นร่วนซุยยิ่งขึ้น ทำให้กุหลาบ และดอกไม้อื่น ๆ ออกดอกเบ่งบานสะพรั่งกว่าที่เคยเป็นมา" (21-22)

ความสัมพันธ์อันสืบเนื่องมาจากลำดับชั้นเช่นนี้คือ การที่ฝ่ายหนึ่งเอื้อประโยชน์ให้อีกฝ่ายหนึ่งตาม "หน้าที่"

การสร้างมโนทัศน์เรื่อง "ประโยชน์" "คุณค่า" ของแต่ละบุคคล "หน้าที่" ในสังคม และ "ธรรมชาติ" จึงเป็นการจรรโลงอุดมการณ์ลำดับชั้น และสร้างความชอบธรรมให้สมาชิกในสังคมบางกลุ่มใช้อำนาจ หาประโยชน์ และถืออภิสิทธิ์จากสมาชิกบางกลุ่มได้

4. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวมหรือชุมชน

หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไทยที่ศึกษาจำนวนสองเล่มสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวมหรือชุมชนอย่างชัดเจนได้แก่ บทเรียนของฝูงสัตว์ (อำนาจ , 2533) และ ประจวдр้องเพลง (เสริมสกุล , 2536) ในขณะที่ บทเรียนของฝูงสัตว์ แสดงภาพผลร้ายที่เกิดขึ้นจากการที่ปัจเจกบุคคลต่างเรียกร้องความยุติธรรมและความเสมอภาคกันในการอยู่ร่วมกันโดยละเลยความอยู่รอดของสังคม ประจวдр้องเพลง แสดงภาพผลดีที่เกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวมเมื่อปัจเจกบุคคลสละการแก่งแย่งแข่งขันเป็นที่หนึ่งและร่วมมือกันเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน หนังสือนิทานภาพทั้งสองเล่มจึงแฝงอุดมการณ์เชิดชูความสำคัญของการอยู่รอดของชุมชนและประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวมเหนือความสำคัญของปัจเจกบุคคล

สรุปเรื่องบทเรียนของฝูงสัตว์ (ดูในหัวข้อที่ 2)

สรุปเรื่องประจวдр้องเพลง (เสริมสกุล, 2536)

ในป่าแห่งหนึ่ง ยังมีจิ้งหรีดทองดำตัวหนึ่งชอบเล่นกีตาร์เป็นชีวิตจิตใจ อยู่มาวันหนึ่งจิ้งหรีดทองดำได้ยินเสียงจักจั่นร้องเพลงจึงร้องเพลงแข่งกับจักจั่น แต่ตัดสินใจไม่ได้ว่าใครร้องเพลงไพเราะกว่าจึงเดินทางไปให้ราชสีห์เจ้าป่าตัดสิน ระหว่างทางจิ้งหรีดทองแดงขอร่วมทางไปด้วยเพราะคิดว่าตนก็ร้องเพลงได้ไพเราะไม่แพ้ใคร ราชสีห์ขอให้ทั้งสามประจวдр้องเพลงในงานประจำปีของป่า แต่กรรมการตัดสินก็ไม่สามารถตัดสินได้ คุณตาทนงูกแนะนำว่าให้ทั้งสามร้องเพลงพร้อมกันกลายเป็นการร้องประสานเสียง ฟังไพเราะยิ่งกว่าเมื่อร้องเพลงตามลำพัง ได้รับเสียงปรบมือจากบรรดาสัตว์และแมลงทั้งหลาย ราชสีห์จึงประกาศให้ทั้งสามร้องเพลงประสานกันเมื่อกลับไปในป่า อันจะเป็นเสียงเพลงที่ไพเราะแห่งป่าเขาลำเนาไพรสืบไป

เป็นที่น่าสังเกตว่าหนังสือทั้งสองเรื่องต่างแสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวโดยใช้การสร้างตัวละครที่เป็นสัตว์ ภาษาและรูปภาพที่สอดคล้องสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อส่งผ่านอุดมการณ์ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมและสร้างความชอบธรรมให้กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าว การสร้างตัวละครที่เป็นสัตว์ซึ่งมีลักษณะของคน คิดได้ พูดได้ มีความรู้สึก ความต้องการและการแสวงหาสิ่งที่ตนปรารถนาจึงเป็นการจำลองชุมชนมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีพื้นฐานอยู่บนความไม่เท่าเทียม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการทำให้ผู้อ่านรับสารที่ผู้เขียนสอดแทรกไว้ได้อย่างแยบยลเนื่องจากเห็นว่า เป็นนิทานและเป็นโลกแห่งจินตนาการ สิ่งใดและราชสีห์ในหนังสือทั้งสองเรื่องนี้จึงเป็นที่ยอมรับว่าเป็นเจ้าป่า มีอำนาจปกครอง ออกคำสั่งและตัดสินในขณะที่บรรดาสัตว์ทั้งหลายและแมลงทั้งหลายเป็นผู้ที่ถูกปกครอง ด้อยกว่าทั้งกำลังกายและสติปัญญา การที่ปัจเจกบุคคลในสังคมยอมรับและปฏิบัติตามกฎและประกาศิตของ “ผู้นำ” จึงเป็นการสละอำนาจและสิทธิของตนเพื่อความสงบสุขและอยู่รอดของสังคมส่วนรวมและเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน ในเรื่อง บทเรียนของฝูงสัตว์ มีการใช้ภาษาเพื่อแสดงความชอบธรรมและความสมเหตุสมผลของความสำคัญของสังคมส่วนรวมเหนือปัจเจกบุคคล โดยเน้นถึงความผิดพลาดและความเสียหายอย่างใหญ่หลวงที่เกิดขึ้นเมื่อปัจเจกบุคคลเรียกร้องความเสมอภาคและความยุติธรรมโดยไม่ใส่ใจความปลอดภัยและสวัสดิภาพของชุมชน

“บรรดาสัตว์ทั้งหลายต่างก็กรูมาที่แพ และทำท่าก้าวลงแพพร้อมกันหมดทุกตัวตน ”

“...เพื่อความยุติธรรม เจ้าจะต้องพาพวกเราลงแพข้ามไปหาหมอ โดยพร้อมเพรียงกัน ” (9)

“...แต่สัตว์ทั้งหลายไม่มีใครยอมใคร ทุกคนอ้างถึงความยุติธรรม ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยไม่มีใครสนใจ เรื่องความปลอดภัย และอาการป่วยไข้ที่หนักเบาไม่เหมือนกัน ” (11)

ผลร้ายจึงเกิดขึ้นและเป็นบทเรียนสำหรับสัตว์ทั้งหลายในที่สุด

“ ในที่สุด แพก็พลิกคว่ำท่ามกลางสายน้ำที่เชี่ยวกราก ” (13)

“สัตว์ทั้งหลายต่างตะเกียกตะกายเอาตัวรอด ด้วยการตะกุกตะก่ายว่ายน้ำเข้าหาฝั่ง ที่ว่ายน้ำไม่เป็นก็จมนาย ” (14)

“..ในขณะที่สัตว์ทั้งหลายต่างพยักหน้ายอมรับ ในความคิดที่ผิดพลาดของตน และถือเป็นบทเรียนที่จะต้องแก้ไข ไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นอีกต่อไป... ” (15)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าปัจเจกบุคคลจะยึดถือตนสำคัญว่าสังคมส่วนรวมมิได้ เมื่ออยู่ร่วมชุมชนเดียวกันจึงเสมือนร่วมชะตากรรมเดียวกัน รูปภาพในหน้า 11 และ 12 สื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลในชุมชนว่าเปรียบเสมือนลูกนกที่อยู่ร่วมรังหรือชีวิตที่อยู่ร่วมแพลำเดียวกัน หากเรียกร้องสิ่งใดเพื่อประโยชน์แห่งตนมากเกินไปโดยมิคำนึงถึงสังคมส่วนรวมย่อมต้องได้รับผลร้ายเช่นเดียวกันอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

ในเรื่อง ประกวดร้องเพลง แม้ไม่มีการเรียกร้องความเสมอภาคกันของปัจเจกบุคคลในสังคม แต่ก็มี การแข่งขันกันเพื่อเป็นหนึ่งเหนือผู้อื่นในด้านความสามารถซึ่งการแข่งขันเอาแพ้เอาชนะกันของคนในสังคม ย่อมทำให้เกิดความแตกแยกในสังคมและอาจเกิดการบาดหมางชุนชียงหมองใจกันอันจะเป็นผลร้าย มากกว่าผลดี จึงมีการกำหนดความรู้เชิงอุดมการณ์ที่ว่าปัจเจกบุคคลควรร่วมประสานสามัคคีเพื่อ ประโยชน์แก่ชุมชนมากกว่าแข่งขันหรือเอาดีเอาเด่นแต่ผู้เดียว จึงเป็นการปลูกฝังค่านิยมประสานสามัคคี เพื่อสังคมมากกว่าการทำตัวโดดเด่นเป็นหนึ่งเหนือผู้อื่น โดยนัยแล้วชุมชนจึงมีความสำคัญกว่าหรือมาก่อน ปัจเจกบุคคลในสังคมนั้นนั่นเอง

ภาษาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและชุมชนจึงอยู่ในรูปของการเปรียบเทียบเช่น

" เจ้าจิ้งหรีดทองดำจิ้งร้องเพลงแข่งกับจักจั่น แต่ก็ไม่สามารถตัดสินได้ว่าใครร้องเพลงได้ ไพเราะกว่ากัน " (3)

" จิ้งหรีดทองแดงได้ยินดังนั้น ก็บอกว่าตนก็ร้องเพลงได้ไพเราะไม่แพ้ใคร " (6)

" ทั้งสามก็ตรงเข้าไปหาราชสีห์ขอร้องให้ช่วยตัดสินว่าใครร้องเพลงได้ไพเราะที่สุด " (8)

"เจ้าจิ้งหรีดทองดำ จักจั่น และจิ้งหรีดทองแดง ร้องเพลงขึ้นพร้อมๆกัน จนกลายเป็นการร้องประสานเสียง ฟังไพเราะยิ่ง ยิ่งกว่าเมื่อร้องเพลงตามลำพัง " (13)

การใช้ภาษาในข้อความนี้แสดงการร่วมกันกระทำของทั้งสาม และทำไปพร้อมๆกัน ประสานกันเป็น เสียงเดียวซึ่งแสดงความเป็นเอกภาพซึ่งทำให้ไพเราะยิ่งกว่าเมื่อต่างคนต่างร้อง

ความเป็นปัจเจกหรือ "ศิลปินเดี่ยว" ในสังคมไทยจึงไม่ดีเท่าการรวมกลุ่มและร่วมกันทำสิ่งใดๆ อุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวมสะท้อนให้เห็นในอวัจนภาษา ด้วยอีกด้านหนึ่ง ตอนต้นเรื่องผู้อ่านเห็นภาพแมลงทั้งสามต่างตัวต่างร้องเพลงและคอยแต่จะแข่งกัน ตอนท้ายของเรื่องจึงเห็นทั้งสามร้องร่วมกันท่ามกลางความชื่นชมของผู้ฟัง

" บรรดาสัตว์และแมลงทั้งหลาย ที่มาชมการประกวดร้องเพลงในครั้งนี้ ต่างปรบมือดังสนั่น" (14)

ราชสีห์กล่าวถึงประโยชน์แก่ชุมชนในตอนจบของเรื่องอันเป็นการเน้นความสำคัญของชุมชนส่วนรวม และหน้าที่ของปัจเจกบุคคลที่จะทำการสิ่งใดเพื่อชุมชนสืบต่อไป

" เมื่อกลับไปในป่า ขอให้ทั้งสามร้องเพลงประสานกัน อันจะเป็นเสียงเพลงที่ไพเราะแห่งป่าเขาลำเนาไพรสืบไป" (15)

5. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับมนุษย์กับธรรมชาติ

มนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันเป็นอย่างมาก หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กมักสะท้อน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอยู่บ่อยครั้งทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ในจำนวนหนังสือนิทาน ภาพสำหรับเด็กไทยที่ศึกษาจำนวน 17 เล่มนั้นมีหลายเล่มที่สะท้อนภาพความสัมพันธ์ดังกล่าว เช่น ฟ้า

กว้างเท่าปากบ่อ (มาลา , 2534) ลูกเต่าบกกับลูกเต่าน้ำ (น้ำพรม , 2534) จ้อยตามหาพระจันทร์ (วันนิวัต , 2539) ตึกแถมเบิ้ม (สุขุมพร , 2541) ไล่เดือนน้อยกับรากฝอย (ชัยรัตน์ , 2542) ตะวันสีรุ้ง (อำนาจ , 2543) และเด็กชายปากกว้าง (สุดไผท , 2544) ในที่นี้จะวิเคราะห์เรื่องเด็กชายปากกว้าง ซึ่งเป็นเรื่องราวของเด็กชายผู้หนึ่งซึ่งไม่พอใจในสิ่งที่ธรรมชาติให้มา และจ้อยตามหาพระจันทร์ เรื่องราวของเด็กชายผู้ออกตามหาธรรมชาติ

สรุปเรื่องเด็กชายปากกว้าง (สุดไผท, 2544)

เด็กชายปากกว้างมี 2 หู 2 ตา 1 จมูก และ 1 ปาก เหมือนเด็กทั่วไป แต่เขามีปากที่กว้างมาก เขาชอบกินที่สุดและกินทุกอย่างไม่ทำอย่างอื่นเลย วันหนึ่งเขาคิดอยากมี 2 ปากจะได้กินได้เพิ่มเป็น 2 เท่า เขาหนีออกจากบ้านไปหาพอมด 4 ตา ขอให้พอมดเสกปากให้ พอมดเสกจุมูกให้เป็นปาก ระหว่างทางกลับบ้านเขาหยุดกินข้าวแต่ล้าลัก เมื่อก้มลงดื่มน้ำในลำธาร เขาก็ต้องตกใจเมื่อเห็นภาพของตนเองเหมือนสัตว์ประหลาด พรายน้ำได้ลำธารไหลขึ้นมาขโมยปากกว้างไป เขาเดินทางไปขอให้พอมด 4 ตาเสกให้กลับเป็นปกติจึงได้จุมูกคืนมา ตั้งแต่นั้นมาเขาก็มีความสุขกับปากขนาดพอดีเพียง 1 ปาก และสนุกกับการเล่นด้วย

เรื่องเด็กชายปากกว้างเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงเด็กชายปกติธรรมดาผู้หนึ่งแต่มีปากกว้างมาก ความยุ่งยากของเขาเริ่มขึ้นเมื่อเขาไม่พอใจในสิ่งที่ธรรมชาติให้มา เขาเริ่มออกแสวงหาสิ่งผิดธรรมชาติโดยไปขอพอมด 4 ตา ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติ และได้เรียนรู้ในเวลาต่อมาว่าการมี 2 ปากนั้นเกือบทำให้เขาเอาชีวิตไม่รอด ต้องกลับไปขอให้พอมดเสกกลับเหมือนเดิม คราวนี้เขามีปากที่ปกติเหมือนเด็กอื่นๆ และทำให้เขามีความสุขยิ่งขึ้นเพราะกินน้อยลงและได้เล่นด้วย ในเรื่องนี้มีการกำหนดคุณค่าด้านบวกให้กับความเป็นธรรมชาติว่าเป็นความพอดี การแสวงหาความไม่เป็นธรรมชาติเป็นสิ่งที่ผิดปกติและไม่ควรกระทำ ดังบทเรียนที่เด็กชายปากกว้างได้รับ ธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่มนุษย์ไม่ควรคิดเปลี่ยนแปลงมิเช่นนั้นจะถูกลงโทษเช่นเด็กชายปากกว้าง

“ เด็กชายปากกว้าง มี 2 หู 2 ตา 1 จมูก และ 1 ปาก เหมือนเด็กทั่วไปนี่ละ แต่เขามีปากที่กว้างมาก ” (2)

“ สัตว์ประหลาด ! ผมเป็นสัตว์ประหลาดไปแล้ว ” (22)

“ เจ้าเด็กประหลาด ” (25)

“ เขาจึงเดินทางกลับไปหาพอมด 4 ตา เพื่อช่วยให้กลับเป็นปกติ ” (27)

“ พอมด 4 ตาครับ ผมอยากกลับไปเป็นเหมือนเดิม ” (29)

ภาพพอมด 4 ตา ภาพเด็กชายปากกว้างที่มี 2 ปาก และภาพสัตว์ประหลาดในน้ำเป็นภาพสิ่งผิดธรรมชาติและผิดปกติที่ผู้อ่านได้เห็นเปรียบเทียบกับภาพที่เป็นปกติตามธรรมชาติให้มาอื่นๆในเรื่อง

สรุปเรื่องจ้อยตามหาพระจันทร์ (วันนิวัต, 2539)

จ้อยอยู่กับแม่สองคน แม่จะชี้ให้จ้อยรู้จักดาวต่างๆบนฟ้า คืนหนึ่งจ้อยไม่เห็นพระจันทร์จึงคิดจะออกเดินทางไปตามหาพระจันทร์ ชาวบ้านสงสัยว่าจ้อยเป็นเด็กจะทำได้อย่างไรแต่ทุกคนก็ยุ่งกับงานของตน ไม่มีเวลาไปหาพระจันทร์ จ้อยถามดาวลูกไก่ ดาวศุกร์ พระอาทิตย์ว่าพระจันทร์หายไปไหน ในที่สุดพระจันทร์ก็โผล่ขึ้นมาและอธิบายว่าเป็นคืนเดือนมืด และทุกคนต่างเอาแต่ทำงานไม่มีเวลาเงยหน้าดูพระจันทร์

นิทานภาพเรื่องนี้สะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ธรรมชาติยังคงเป็นเช่นเดิมเช่นพระอาทิตย์ พระจันทร์และดวงดาวต่างๆ บนท้องฟ้า หากแต่มนุษย์ปัจจุบันละเลยไม่ใส่ใจธรรมชาติ ลืมเลือนความสำคัญของสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและให้ประโยชน์แก่ตนเช่นพระอาทิตย์ พระจันทร์และดวงดาวต่างๆ ธรรมชาตินั้นยิ่งใหญ่เหนือมนุษย์และเป็นสิ่งดั่งาม เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้น วิถีชีวิตสมัยใหม่ทำให้มนุษย์ออกห่างจากธรรมชาติไม่มีเวลาเรียนรู้ธรรมชาติเช่นจ้อย การเข้าใจธรรมชาติและเรียนรู้ธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรกระทำและเป็นการกระทำที่สมควรได้รับการชมเชย

ความสัมพันธ์ดังกล่าวสะท้อนในวัจนภาษาดังต่อไปนี้

"จ้อยเป็นคนที่จะเกิดท้องฟ้ายามค่ำคืนมากกว่าใคร" (5)

"ชาวบ้านสงสัยเด็กตัวเล็กอย่างจ้อยจะไปตามหาพระจันทร์อย่างไร แต่ทุกคนก็ยุ่งกับงานของตน จึงไม่มีใครคิดจะไปแทนจ้อย " (5)

"พระจันทร์โผล่ขึ้นมา เพราะเห็นท้องฟ้ามืด เข้าใจว่าถึงเวลาทำงานแล้ว" (13)

"จ้อยดีใจได้เห็นพระจันทร์อีกครั้ง รีบถามไถ่ " (13)

"...ส่วนพวกชาวบ้านก็เอาแต่ทำงานไม่มีเวลาเงยหน้าดูฉัน " (17)

"ที่นี่จ้อยจะไปบอกพวกชาวบ้านให้รู้ว่าทำไม่ได้หายไปไหน แต่พวกเขาลืมนสนใจท่านต่างหาก" (20)

"คืนนั้นดวงดาวส่องแสงระยิบระยับกว่าเคย รวากับจะปรบมือชมเชยจ้อยที่อุตสาหะ

ตามหาจนพบพระจันทร์" (21)

ความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติเหนือมนุษย์ยังเห็นได้จากอวัจนภาษาคือรูปของพระอาทิตย์ พระจันทร์และดวงดาวซึ่งมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับมนุษย์ตัวเล็กเช่นจ้อย ธรรมชาติมีพลังอันยิ่งใหญ่ มีคุณค่าและเป็นมิตรต่อมนุษย์ดังคำคุณศัพท์และกริยาที่ใช้ประกอบธรรมชาติดังนี้

"เมื่อพระอาทิตย์ทราบคำถามของจ้อยก็พยายามหาทางช่วยเหลือ" (12)

"พระจันทร์โผล่ขึ้นมา เพราะเห็นท้องฟ้ามืด เข้าใจว่าถึงเวลาทำงานแล้ว" (13)

"ตายแล้ว มัวแต่คุยเพลิน วันนี้ขึ้นสามค่า ฉันต้องออกทำงานแล้ว ไปก่อนนะ" (20)

"จ้อยขอบคุณที่ดาวศุกร์ใจดีพามาส่งถึงบ้าน" (21)

6. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับครอบครัว (ผู้ใหญ่กับเด็ก)

หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กที่วิจัยซึ่งมีตัวละครเป็นผู้ใหญ่และเด็กนั้นจะมีการใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษาแสดงลำดับชั้นโดยให้ผู้ใหญ่มีสถานะและอำนาจเหนือเด็ก หนังสือเหล่านี้ได้แก่ เรื่องลูกเต่าบกกับลุงเต่าน้ำ (น้ำพรม , 2535) เศษผ้าคุณยาย (ครรชิต, 2541) ไล่เดือนน้อยกับรากฝอย (ชัยรัตน์ 2542) ผจญภัยในห้องน้ำ (ไชศรี , 2543) และ ชุดใหม่ของขนฟู (ทิพย์วรรณ , 2543) เป็นต้น ผู้ใหญ่คือผู้มีประสบการณ์ มีความเข้าใจโลก มีความรู้ และมีหน้าที่อบรม ชัดเกล้า สั่งสอน ตักเตือนเด็กซึ่งเป็นผู้ด้อยประสบการณ์ อ่อนต่อโลก ขาดความรู้ และมีหน้าที่เชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่เพื่อเป็นคนที่สมบูรณ์ ในที่นี้จะเสนอบทวิเคราะห์นิทานสองเรื่องคือชุดใหม่ของขนฟูและลูกเต่าบกกับลุงเต่าน้ำ

สรุปเรื่องชุดใหม่ของขนฟู (ทิพย์วรรณ, 2543)

ขนฟูเป็นกระต่ายอยู่ในวัยเริ่มเรียน คุณแม่พาไปสมัครเรียนหนังสือและซื้อเสื้อผ้าชุดใหม่ รองเท้าถุงเท้าและกระเป๋ามาให้ที่ร้าน เมื่อกลับมาบ้านคุณแม่อนุญาตให้ขนฟูลองใส่เสื้ออีกครั้ง เพื่อนๆมาชวนขนฟูไปเล่นบอลลูกกัน คุณแม่อนุญาตแต่บอกให้ขนฟูเก็บเสื้อก่อน แต่ขนฟูไม่ทำตามชุดใหม่จึงมีรอยเปื้อนเต็มไปหมด เมื่อกลับมาถึงบ้านคุณแม่จึงตำหนิและอบรม ขนฟูสำนึกผิด คุณแม่จึงยกโทษให้ ขนฟูช่วยแม่ซักเสื้อและขัดรองเท้าจนสะอาด

สรุปเรื่องลูกเต่าบกกับลุงเต่าน้ำ (น้ำพรม, 2535)

ลูกเต่าบกออกจากป่าแห่งแล้งเดินทางไปจนพบลุงเต่าน้ำ ทั้งสองสนิทสนมกันอย่างรวดเร็ว ลุงเต่าน้ำสอนลูกเต่าบกและพากันเที่ยวไปในบึงใหญ่ วันหนึ่งลูกเต่าบกต้องการเห็นที่อยู่ของมนุษย์ ไม่ฟังคำทัดทานของลุงเต่าน้ำ ลุงเต่าน้ำไปด้วยด้วยความเป็นห่วง ทั้งสองถูกคนจับไปขาย มีเด็กชายซื้อลูกเต่าบกไปปล่อยในน้ำลูกเต่าบกเกือบจมน้ำตาย แต่ลุงเต่าน้ำไปช่วยได้ทัน

ทั้งขนฟูและลูกเต่าบกอยู่ในวัยเรียนรู้ มีคุณแม่และลุงเต่าน้ำคอยดูแลและสั่งสอน เมื่อกระทำความผิด (ในสายตาผู้ใหญ่) ก็ได้รับการอบรมให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ในที่นี้ได้แก่การรักษาเสื้อผ้าให้สะอาดและเชื่อฟังผู้ใหญ่ไม่ไปในสถานที่อันตราย ทั้งสองเรื่องจึงมีโครงเรื่องคล้ายกัน นั่นคือตัวละครเด็กเกิดการเรียนรู้จากความผิดของตนและได้รับการอบรมจากผู้ใหญ่ ความสัมพันธ์เหนือ-ด้อยระหว่างผู้ใหญ่-เด็กนี้ถูกแสดงและกำหนดโดยการใช้ภาษาหลายรูปแบบ ได้แก่

1. การใช้คำกริยาที่แฝงความมีอำนาจและความด้อยอำนาจ

กริยาที่มักใช้คู่ไปกับประธานที่เป็นผู้ใหญ่เช่น พาไป ให้ลอง ซื้อให้ อนุญาต บอก ทักทวน ตำหนิ ยกโทษให้ ฝึกรับสั่งสอน สอน ลูบทัว

กริยาที่มักปรากฏกับประธานที่เป็นเด็กเช่น พนมมือไหว้ ก้มลงกราบ ขออนุญาต ขอร้องรับปาก คิดทบทวน ไม่ยอมฟัง ไม่เชื่อฟัง กล่าวด้วยความเสียใจ สำนึกผิด ช่วยชักเสื้อผ้า กล่าวด้วยความเคารพ พูดด้วยความชื่นชม กล่าวขอบคุณ ตกใจกลัว อ้อนวอน

2. การใช้คำขยายแสดงลักษณะ

ตัวละครที่เป็นผู้ใหญ่มีคำขยายเช่น ใจดี มีเมตตา อารมณ์ดี มีชีวิตมานาน มีความเข้าใจเป็นอย่างดี ผู้เชี่ยวชาญ เก่ง

ตัวละครที่เป็นเด็กมีคำขยายเช่น ตัวเล็ก ๆ น่ารัก แก้มแดง ตาใสแจ๋ว การใช้คำขยายต่อท้ายตัวละครผู้ใหญ่ดังกล่าวเป็นการแสดงควมมีจิตใจดี มีประสบการณ์ ความเข้าใจโลก ความเชี่ยวชาญ ดังนั้นเด็กซึ่งยังเล็กและอ่อนต่อโลก ไร้ประสบการณ์จึงต้องเรียนรู้จากผู้ใหญ่และเชื่อฟัง

3. การให้ผู้ใหญ่เป็นประธานผู้กระทำและเด็กเป็นผู้ถูกกระทำ

คุณแม่พาเขาไปซื้อเสื้อผ้าชุดใหม่สำหรับใส่ไปเรียนหนังสือ
คุณแม่ยังซื้อกางเกง รองเท้า ถุงเท้า และกระเป๋ามาให้เขาอีกด้วย
ชนฟูจึงถูกคุณแม่ตำหนิ

4. การใช้โครงสร้างแสดงความเป็นเหตุและผล

ชนฟูก็พบว่าชุดใหม่ของเขามีรอยเปื้อนเต็มไปหมด เมื่อกลับมาถึงบ้านจึงถูกคุณแม่ตำหนิ (14)

เมื่อเห็นว่าชนฟูสำนึกผิดแล้วคุณแม่จึงยกโทษให้ (15)

ลูกเต่าบกก็ถือว่าตัวเองเป็นผู้ผิด ที่ไม่เชื่อฟังคำทัดทาน จึงทำให้ต้องพากันมาถูกมนุษย์จับขัง (17)

นอกจากวัจนภาษาดังกล่าวแล้ว รูปภาพตัวละครผู้ใหญ่มีขนาดใหญ่กว่าตัวละครเด็กมากเมื่อปรากฏอยู่ด้วยกัน ภาพลูกเต่าน้ำเต้าผิวน้ำกับลูกเต่าบกในทิศทางตรงกันข้าม และภาพคุณแม่นั่งตรงข้ามกับชนฟูที่โต๊ะอาหารแสดงความแตกต่างระหว่างผู้ใหญ่และเด็กอย่างชัดเจนและเป็นการสถาปนาความมีอำนาจของผู้ใหญ่เหนือเด็ก

5. การใช้ประโยคคำสั่ง

"อย่าให้เสื้อผ้าเลอะนะจ๊ะ" (10)

"ลูกต้องเก็บเสื้อผ้าชุดใหม่ให้เรียบร้อยก่อนนะจ๊ะ" (13)

7. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับเพศ (ชายและหญิง)

จากการศึกษาตัวละครในหนังสือนิทานภาพทั้ง 17 เล่ม พบว่ามีการกำหนดตอกย้ำความแตกต่างระหว่างสองเพศ โดยเฉพาะความแตกต่างด้านบทบาทและลักษณะแบบอย่างเบ็ดเสร็จ (stereotype) ลักษณะแบบอย่างเบ็ดเสร็จของเพศหญิงที่พบในหนังสือที่วิจัยคือเพศหญิงเป็นความสวยงาม เป็นเครื่องประดับโลก แต่มีความเจ้าอารมณ์ ลักษณะนี้สื่อผ่านภาพแทนของผีเสื้อในใต้เดือนน้อยกับรากฝอย (ชัย-รัตน์ , 2542) เพศหญิงถูกสร้างภาพให้ด้อยกว่าและต้องพึ่งพาผู้อื่นของตน อีกทั้งยังตกใจง่าย กลัวง่าย ร้องไห้ง่าย ต้องพึ่งพาหรือขอความช่วยเหลือจากเพศชาย ตัวละครเด็กที่เป็นเพศหญิงแม้จะดื้อดั่งต่อต้าน แต่จะไม่รุนแรงเช่นตัวละครเด็กเพศชาย

การกำหนดบทบาทและพื้นที่ให้แก่เพศชายและหญิงในหนังสือนิทานภาพดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือเพศชายเป็นผู้หาเลี้ยงเพศหญิงและครอบครัว มีหน้าที่คุ้มครองปกป้องในขณะที่เพศหญิงจะเป็นผู้ดูแลบ้าน ทำงานบ้าน ทำอาหาร ดูแลและอบรมสั่งสอนลูก พื้นที่ของเพศชายจึงมีกว้างกว่าเพศหญิง เพศหญิงถูกจำกัดพื้นที่ให้อยู่ในพื้นที่ส่วนตัวเช่นในบ้าน ในครัว ห้องนอน ห้องอาหารซึ่งเป็นสถานที่คุ้นเคย ในเรื่องหนูนากับยักษ์ใหญ่ (อริยญา , 2537) หนูนาคือตัวครอบครัวแต่ก็หนีไปอยู่ในสวนเท่านั้น ส่วนตัวละครเพศชายมักปรากฏตัวในพื้นที่ต่างๆ หลากหลายทั้งในพื้นที่ส่วนตัว พื้นที่นอกบ้าน และพื้นที่มหัศจรรย์ เพศชายเช่นน้ามนต์ เด็กชายปากกว้างและจ๋อยได้ผจญภัยไปในโลกกว้าง นอกจากนี้เพศหญิงยังถูกผูกโยงไว้กับ “ความเป็นแม่” โดยนิยามความเป็นแม่ให้เป็นลักษณะ “ธรรมชาติ” ของเพศหญิง เห็นได้ชัดในแม่ไก่ลายกับไข่มุข (สุริยัน , 2544) และฟ้ากว้างเท่าปากบ่อ (มาลา , 2534) ในเรื่องอื่นๆเช่นใต้เดือนน้อยกับรากฝอย (ชัยรัตน์ , 2542) และชุดใหม่ของชนพู่ (ทิพย์วรรณ , 2543) บทบาทของเพศแม่ถูกตอกย้ำในแง่การเลี้ยงดูใกล้ชิดลูก การให้ความรัก ความห่วงใย และการอบรมสั่งสอน ในขณะที่เพศชายหรือพ่อแทบจะไม่ปรากฏตัวในการเลี้ยงดูลูกเลย เพศชายจะมีบทบาทก็ต่อเมื่อเข้ามาช่วยแก้ปัญหาวิกฤติที่เหนือความสามารถของฝ่ายหญิงเท่านั้น ภาพแม่สวมผ้ากันเปื้อนในสัตว์ประหลาดกับแม่ (วิภา , 2538) รองเท้าของลูกหมี (อำนาจ , 2537) และชุดใหม่ของชนพู่ (ทิพย์วรรณ , 2543) สื่อบทบาทหน้าที่ของเพศหญิงในหนังสือนิทานภาพได้เป็นอย่างดี

ข้อสรุปในประเด็นนี้ก็คือเพศหญิงถูกนำเสนอให้มีลักษณะแบบอย่างเบ็ดเสร็จที่ด้อยกว่า อ่อนแอ กว่า ถูกจำกัดปิดกั้นว่า “เชื่อง” กว่า อยู่ในสภาพผู้รับหรือผู้ถูกกระทำมากกว่า ถูกบรรยายภาพให้ “เล็ก” กว่า และทำกิจกรรมที่จำกัดประเภทและไม่น่าสนใจเท่าตัวละครเพศชาย

หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไทยสะท้อนลักษณะสังคมวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับการลำดับอาวุโสและชั้น การจำแนกความสำคัญเชิงอำนาจระดับต่าง ๆ และมุ่งธำรงรักษาสถานะของสิ่งต่าง ๆ ในระบบไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่หากมองอีกแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่า หนังสือนิทานภาพเป็นกลไกหนึ่งของสังคมไทยที่บอกกล่าวสมาชิกใหม่ว่านี่คือสิ่งที่เป็นอย่างอยู่เป็น “ความจริง” ที่ปกติธรรมดาที่พึง

ยอมรับอย่างไม่ต้องกังขาและพึงอํารงรักษาไว้ในแง่ที่หนังสือนิทานภาพก็มีส่วนจรรโลงความชอบธรรมในการใช้อํานาจของบุคคลบางกลุ่มและการวิตรอนอํานาจของบุคคลบางกลุ่มนั่นเอง

บรรณานุกรม

- Cook, G. *Discourse*. Oxford: Oxford University Press. ๑๙๘๙.
- Fairclough, N. *Language and Power*. London: Longman. ๑๙๘๙.
- _____. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press. ๑๙๙๒.
- _____. *Media Discourse*. London: Edward Arnold. ๑๙๙๕a.
- _____. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. New York: Longman. ๑๙๙๕b.
- Hunt, P. *Understanding Children's Literature*. London: Routledge. ๑๙๙๙.
- Knowles, M. and R. Malmkjær. *Language and Control in Children's Literature*. London: Routledge. ๑๙๙๖.
- Kress, G. and T. Van Leeuwen. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London : Routledge. ๑๙๙๖ .
- Levi-Strauss, Claude. *The Raw and the Cooked*. Jonathan Cape, ๑๙๗๐.
- Nodleman, P. *The Pleasures of Children's Literature*. London: Longman. ๑๙๙๖.
- Richardson, L., V. Taylor and N. Whittier. *Feminist Frontiers IV*. New York: The Mc Graw-Hill. ๑๙๙๗.
- Rider, E. *Our Voices: Psychology of Women*. New York: Wadsworth Thomson Learning. ๑๙๙๙.
- Stephens, J. *Language and Ideology in Children's Fiction*. London: Longman. ๑๙๙๒.
- Van Dijk, T. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage Publications. ๑๙๙๘.
- Weitzman, L. J. "Sex-Role Socialization" in J. Freeman (ed.) *Women: a Feminist Perspective*. New York: Mayfield Publishing. ๑๙๗๕.
- Williamson, Judith. *Decoding Advertisements: Ideology and Meaning in Advertising*. London: Marion Boyars. ๒๐๐๒ (reprinted).
- ไวยศรี วิสุททธิพนิตตร. *ผจญภัยในห้องน้ำ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก. ๒๕๔๓.
- ครรชิต มนุญผล. *เศษผ้าคุณยาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด. ๒๕๔๐.
- ชัยรัตน์ สุชาติบุญมาก. *ไล่เดือนน้อยกับรากฝอย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก. ๒๕๔๓.
- ชัยฤทธิ์ ศรีโรจน์ฤทธิ์. *สงครามขนมหวาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก. ๒๕๔๕.

ทิพย์วรรณ แสงวงศ์. ชุดใหม่ของชนพ. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด. ๒๕๔๓.

น้ำพรม พินิจวรรณศิลป์. ลูกเต๋ากับลุงเต๋าน้ำ. กรุงเทพฯ: บริษัทต้นอ้อ จำกัด ๒๕๓๔.

มาลา คำจันทร์. ฟากกว้างเท่าปากบ่อ. กรุงเทพฯ: บริษัทต้นอ้อ จำกัด. ๒๕๓๔

วันนิติ เกียรติสาร, ม.ล. จ้อยตามหาพระจันทร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก. ๒๕๓๙.

วิภา ตันฑุลพงษ์. สัตว์ประหลาดกับแม่. กรุงเทพฯ: ไบรท์มายด์. ๒๕๓๖.

สุชมาพร อินทนาศักดิ์. ตุ๊กแกเป้ม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก. ๒๕๔๑.

สุดสไม เมืองไทย. เด็กชายปากกว้าง. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด ๒๕๔๔.

สุริยัน สุตศรีวงศ์. แม่ไก่ลายกับไขชีซ่า. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก. ๒๕๔๕.

เสริมสกุล โทณะวณิก. ประภวร่องเพลง. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด. ๒๕๓๕.

อรัญญา วรชาติอุดมพงศ์. หนูนากับยักษ์ใหญ่. กรุงเทพฯ: บริษัทต้นอ้อ แกรมมี่ จำกัด (จัดพิมพ์). ๒๕๓๗.

อำนาจ ขาวเครือม่วง. ตะวันสีรุ้ง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก. ๒๕๔๓.

อำนาจ เย็นสบาย. บทเรียนของฝูงสัตว์. กรุงเทพฯ: บริษัทต้นอ้อ จำกัด. ๒๕๓๓.

อำนาจ เย็นสบาย. ร่องเท้าของลูกหมี. กรุงเทพฯ: บริษัทต้นอ้อ ๑๙๙๙ จำกัด. ๒๕๓๗.

ชุดที่ ๑ “ภาษา สื่อ จินตนาการ อำนาจ”

Positive Law and Folktales in Far-eastern Asian Law Context

Alexander Shytov

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ ๒

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วันที่ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๘

ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว เชียงใหม่

POSITIVE LAW AND FOLKTALES IN FAR-EASTERN ASIAN LAW

CONTEXT

ALEXANDER SHYTOV

INTRODUCTION

This paper suggests one basic idea to be considered within legal theory. A folktale is important for identifying positive law. This idea finds a strong resistance in dominant legal ideology of our world and in the Far East particularly. In jurisprudence this ideology is called legal positivism. The adoption of this ideology led to several negative factors for the development of law, such as alienation of law from common people, rigidity of law, and in countries like China and Thailand, its low effectiveness. Law has become a mechanism of external coercion rather than the instrument of self-governance of people. Legal positivism is responsible for the divorce of law from morals, and because of that for weakening the moral force of law.

Thus, the issue of relevance of folktales to legal theory falls within one of its hottest topics: the relationship between law and morality. Folktale and other forms of folk wisdom are a rich source of moral ideas. They are not just mere stories. They contain the standards of what is good and what is wrong. The advantage of drawing folktales to the ambit of jurisprudence is that they overcome the major argument against the dependence of validity of law on morals. This argument maintains that law must be kept independent from morals since morals are subjective and vary from person to person. Folktales, in contrast to that view, represent the shared view of moral standards of the whole community, who is the author of folktales.

FOLKTALES AND IDENTIFICATION OF POSITIVE LAW

Positive law is sometimes defined as "the rules of conduct established by tacit acquiescence or by the legislature, and which derive their force and authority from such acquiescence or enactment, and not because they are the dictates of natural justice, and as such, of universal obligation."¹ The more common definition is "law established or recognized by governmental authority."² The general perception of positive law is that it includes only those rules which the state enforces, and the rules which can be found in

¹ Ballentine's Law Dictionary. Rochester, N.Y., Lawyers Co-operative Pub. Co., 1969

² See: <http://dictionary.lp.findlaw.com/>

what is called sources of law primarily identified with the acts of legislation and in some countries with judicial decisions. The dominant approach to the study of law shared by the overwhelming majority of legal academics and practitioners is to limit the study to the legislation (including quasi-legislation) and case-law with quite infrequent drawing on legal customs.

It is a strange thing for a legal positivist to think of the wisdom of common people as a possible source of law. What matters for him is political power which is institutionalized, rather than an uncertain body called "folk wisdom". Law is conceived as the way this power can enforce political will in the society. Since there is no mechanism of enforcing "folk wisdom" there is no any sense to talk about folk wisdom. Law is for a legal positivist is something certain and clear, while folk wisdom is a body of morality with the content which varies from person to person. This is the point where legal positivism displays its weakness: complete mistrust in the goodness of human nature as a *social* and *creative* being. The spirit of legal positivism is a spirit of individualism. Law, according to the positivistic ideal, aims at the behaviour of an individual who is governed predominantly by abstract rules rather than his or her social connections, and who pursues his or her own selfish goals, rather than the interests of a community. In contrast, the spirit of folk wisdom as expressed in manifold sources of folklore is a spirit of community.

The spirit of individualism reflected in legal positivism resists any authority of social morality. The spirit of community expressed in folktales upholds it. The main thesis of legal positivism is that law *per se* is not called to enforce social morality, even though among legal positivists there is no unity as to the issue of 'accidental' enforcement of morals by law. A legal positivist may agree that a law *may* enforce certain moral values. What he cannot agree with is that law *must* enforce certain moral values, and if it fails to do that then it ceases to be a law. Therefore, the issue of opposition between legal positivism and folk morality becomes a part of general discussion on the connection between law and morals. The whole enterprise of legal positivism is to separate morality and law.

This positivistic approach, conceived by modern lawyers as natural, is, if looking from the historical perspective, is very unnatural. For example, Roman lawyers, who contributed so tremendously to the development of not only the western law, but also

law of all countries of the world, held that "jurisprudence is the knowledge of things divine and human; the science of the just and the unjust."³ Roman lawyers based their complicated legal distinctions on the fundamental principles of morality: honesty, care for others, uprightness.⁴ These principles can still be found in Thai Civil and Commercial Code.⁵ If applying civil law principles it becomes clear that a judge must necessarily draw on certain morality to establish what is honest or what is not. In addition, law forbids enforcing any juristic act which runs against good morals (ศีลธรรมอันดีของประชาชน).⁶ This provision is clearly expressed not only in Civil law, but also in administrative law of some countries.⁷ Furthermore, moral reason is one which is required for limitation of the exercise of one's constitutional freedoms and rights, as it is expressed in many constitutional acts and international legal documents.⁸

The same can be said about criminal law. For example, many offences contain such element as acting dishonestly. If dishonesty cannot be proved than a suspect cannot be held guilty. Some legislative acts try to define the idea of dishonesty. So tries the Thai Penal Code. Section 1 defines dishonest act as any seeking benefit to which one is not entitled by law.⁹ If we look carefully at the content of this definition we will easily notice that judges are not freed from the necessity of relying on their moral sense. In this respect, folktales can provide moral principles on which the judges can build their legal interpretations.

³ See Digests of Emperor Justinian. I.1.1. The source is available at:
<http://www.fordham.edu/halsall/basis/535institutes.html#Book%20I>

⁴ Digests. I.1.3.

⁵ Section 5 of the Code imposes a general duty of honesty on every one.

⁶ See: Section 150 of Thai Civil and Commercial Code.

⁷ See: The *German Statute on Administrative Process*. – Article 44 (2) (6). The text available at:
http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/vwvfg/_44.html

⁸ Thai Constitution contains the reference to good morals in the following sections: 28, 38, 39, 42, 45 and 50. See also Article 29 of the Universal Declaration of Human Rights.

⁹ Section 1 of Thai penal Code.

REASONABLE MAN AND FOLKTALES

In English law, where there is no criminal code, many moral concepts are defined in some statutory acts. For example, Theft Act defines dishonesty. It does that, however, rather negatively through describing certain behaviour which should not be considered to be dishonest.: A person's appropriation of property belonging to another is not to be regarded as dishonest (a) if he appropriates the property in the belief that he has in law the right to deprive the other of it, on behalf of himself or of a third person; or (b) if he appropriates the property in the belief that he would have the other's consent if the other knew of the appropriation and the circumstances of it; or (c) (except where the property came to him as trustee or personal representative) if he appropriates the property in the belief that the person to whom the property belongs cannot be discovered by taking reasonable steps.¹⁰

At first, one may think this is a clear cut legal definition of dishonesty. If a person believes that he has in law the right to appropriate the property than there is no dishonesty. On the contrary if a person believes that he does not have the right than he is acting dishonestly. Belief, however, is an immaterial thing. It may be difficult to prove that an offender did indeed have the knowledge that he was acting dishonestly. Theft cases are decided by jury, and it is the juries who have to determine whether the accused has had such a belief. In doing this, however, the jury have to rely on what is called the standard of a reasonable man.¹¹ Reasonable man is a hypothetical person who would act reasonably under given set of circumstances. If, as in criminal cases, the defendant failed to act similarly, then he or she will be held liable. This standard, however, has been used almost in every branch of law sometimes explicitly, and more often implicitly, and not only in criminal law. The idea of reasonable man reflects the intuitive need for the standard of common morality. At the same time, this particular standard has been long acknowledged to be too uncertain to provide lawyers and the jury with clear guidance.¹² Further, what is reasonable among hill tribes may be very

¹⁰ Theft Act 1968, s. 2 (Eng.) The text can be found at:

<http://www.swarb.co.uk/acts/1968TheftAct.shtml>

¹¹ *R v Mclvor*, Court of Appeal [1982] 1 All ER 491.

¹² Lucas J.R. 'The Philosophy of the Reasonable Man.' In: *The Philosophical Quarterly* 13 No. 51. April. 1963 pp.97-106. The text can be found at: <http://users.ox.ac.uk/~jrlucas/reasble.html>

unreasonable in Bangkok; and in our age of globalization there is a need to find a common source of reasonableness.

It may look paradoxical, but this source of common reasonableness can be found in the most common and meanest type of literature – folktales. First, they can easily go from one culture to another. Second, there is much wisdom in them, and wisdom is the perfection of reason. Folktales can be used for a construction of what the morality of an ordinary reasonable man is. The need to draw on folktales simply is that the standard of 'reasonable man' is too abstract and hypothetical while folktales display reasonable man in action. There is, of course, a big problem how one can use folktales in drawing a clearer picture of a reasonable man by the jury deciding a particular case. It would be ridiculous to image that the jury or judges instead of inquiry into every detail of the case would entertain themselves with reading folktales to find a solution to the particular case. Rather, folktales can be used in the way of educating consciences of those who form and apply law through both intuitive and rational grasp of moral principles contained in folktales. In this respect, the moral principles articulated in folktales can provide a clearer image of a reasonable man.

THE MORAL PRINIPLES OF FOLKTALES AND THE SPIRIT OF LAW

Apart from meeting this particular need to clarify the general content of the concepts like good morals, good faith and etc. It is **important to emphasize that the function of folktales in identification of positive law is not to provide legislators and law enforcement bodies with the rules of law, rather their function is to clarify the spirit of law.** In this capacity, the study of folktales and other embodiments of folk wisdom in their relationship to law is important for education future lawyers. We live in the world where the abundance of legal materials makes it extremely difficult to see the spirit of law. Therefore, communicating the spirit of law to all those on whom the enforcement of law depends is crucial for the wellbeing of the whole society. As one Christian put it well: "The letter of law kills, the Spirit gives life." The literal application of law without reference and understanding its spirit is extremely dangerous. A lawyer who knows well a letter of law but is ignorant of its spirit is not only a foolish lawyer, he is a dangerous lawyer, because an automatic application of law without understanding it can ruin lives. In this aspect, the study of folktales can be one way to communicate the spirit of law.

Folktales contain principles of law which are important for every lawyer to know.
Here is not exclusive list of those principles:

1. the principle of *love*, which states that one must care for and accept other people;¹³
2. the principle of *restitution*, which requires to make good any wrongdoing committed in the past by restoring the status quo;¹⁴
3. the principle of *just reward*, which states that those who do what is good and right are rewarded, but those who do what is evil and wrong are punished;¹⁵
4. the principle of *compassion*, which states that those who suffer deserve sympathy;¹⁶
5. the principle of *mercy* to an offender if there are mitigating circumstances of committing offence or the goodness of his moral character;¹⁷
6. the principle of *impartiality* is also affirmed together with the principle of mercy;¹⁸
7. the principle of *virtue*, which points at the importance of moral character and as the only justification for inequalities among people;¹⁹
8. the principle of *truth*, which can be understood fully when is contrasted with lie;²⁰
9. the principle of *equality*, which forbids segregation of people according to their status;²¹
10. the principle of *grace*, which assigns great moral value to the acts of mercy done not out of duty, but out of compassion;²²

¹³ Shytov A.N. *Thai Folktales and Law*. – P. 82.

¹⁴ Ibid., p. 89.

¹⁵ Ibid., p. 82.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid., p. 134.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid., 103.

²⁰ Ibid., 105.

²¹ Ibid. p. 112.

²² Ibid., p. 113.

11. the principle of *equity* which requires to avoid strict application of moral and legal rules under certain circumstances;²³

12. the principle of *watchfulness*, which requires particularly in the context of folktales to be beware of possible fraud, however the significance of this principle of law is much bigger than applying to fraud;²⁴ it also points at the necessity to be on guard against all kind of greed;²⁵

13. the principle of *self-control*, which requires from a decision-maker a certain emotional and mental discipline to take correct decisions;²⁶

14. the principle of superiority of a wise *peaceful action* over violence;²⁷

15. the principle of *grateful response*, which requires from a beneficiary to assist the benefactor;²⁸

16. the principle of *voluntary sharing*, which requires from a moral agent to share her or his goods with neighbours as the best way to secure one's own well-being;²⁹

17. the principle of *personal responsibility*, which requires presence of a free action as the condition of responsibility;³⁰

18. the principle of *detachment* as the condition for arriving at correct legal decision;³¹

19. the principle which states that *good public governance* depends on the good morals of people;³²

20. the principles which maintain the *value of family* for personal and social well-being;³³

21. the principle of *non-resistance* to evil;³⁴

²³ Ibid., p. 144.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid., 256.

²⁶ Ibid., p. 146.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid., p. 156.

²⁹ Ibid., p. 161.

³⁰ Ibid., p. 170.

³¹ Ibid., p. 172.

³² Ibid., 191.

³³ Ibid., p. 192.